

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZŐCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

BALÁZS IMRE JÓZSEF:

A színek nélküli sziget; Dallam; Színek, hangok; Tükreink;
Új év, régi év (Versek) ■ 5

VÁRADI NAGY PÁL:

A néma zuhatag (Novella) ■ 7

KESZTHELYI GYÖRGY:

A járat; Rekviem; Ítéletek napja; Provinciám; Ahol a holló;
Magány; Betévedek a rendszerbe (Versek) ■ 12

OSVÁTH ZSUZSA:

Kilométer/óra; Szorongás; Miska (Karcolatok) ■ 18

CZEGŐ ZOLTÁN:

A vacsora előtt; Látlet; Hullámverésben (Versek) ■ 26

FERENCZ IMRE:

Az árnyék; Senki; Kisváros; Házsongárd (Versek) ■ 29

TÓTH ÁGNES:

Kocsma-mesék (Novella) ■ 34

GOTHÁR TAMÁS:

Artaud-parafrázis; majdnem történet; „én meg körbenéztem
a városban” (Versek) ■ 40

HAJÓS ESZTER:

Lábnymoszobrok; A sötét alá zuhan; A fák alatt még esik
az eső (Karcolatok) ■ 42

BENŐ ATTILA:

(megérkezés); (süllyednek, magasodnak);(forgósziel) (Versek) ■ 50

GÜNTER KUNERT:

Nem nagy ügy; Farkas úr. Beszámoló (Novellák; Benő Eszter
fordításai) ■ 52

EINAR MÁR GUÐMUNDSSON:

Homérosz, a dalnok; Ne beszélj nagy nemzetekről
(Versek; Vermesser Levente fordításai) ■ 59

HAJDÚ FARKAS-ZOLTÁN:

ki ez az ipse? (Regényrészlet) ■ 62

SZÉKELY ÖRS:

tétlen ecloga (Vers) ■ 73

FÓRUM

CSEKE PÉTER:

Jancsó Béla bartóki irodalomeszménye ■ 74

SÉTATÉR

KONTRA FERENC:

A cirkusz magánya ■ 85

KÖNYVHUZAMOK

BENKE ANDRÁS:

Beszélni akkor is, ha nem lehet (Szvetlana Alekszijejics:
Csernobili ima; Schein Gábor: *Svéd*) ■ 92

TÉKA

BODOR MÁRIA:

Magántörténelem (Király László: *A Bethlen bástya dallama*) ■ 97

CSORTÁN FERENC:

A kisváros és a nagyvilág között. Két új Balkán-regény
(Cristian Teodorescu: *Medgidia, a hajdani város*;
Lidija Dimkovszka: *Tartalék élet*) ■ 99

PÁLINKÁS JÁNOS:

Szótáralap (Balázs Imre József: *Erdélyi magyar
irodalom-olvasatok*) ■ 104

KLIKKREC

DEMÉNY PÉTER – LÁNG ZSOLT:

Botanikusan dekadens (Papp Zakor Ilka: *Angyalvacsora*) ■ 107

DELEATUR

KÁNYÁDI ANDRÁS:

Lettre parisienne ■ 109

TALÁLT VERS

CHARLES BAUDELAIRE:

Don Juan a pokolban (Tóth Árpád fordítása) ■ 110

NÉVJEGY

VÁRADI NAGY PÁL ■ 111

Balázs Imre József

A SZÍNEK NÉLKÜLI SZIGET

Mi lenne, ha... mi lenne?
Kimennék a szigetre,
Hol pálmafák fehérlenek,
S gyűjteném a színeket.

Mi lenne, ha mi lennék?
Bozót színű fehérség,
Vakító, szép alkonyat,
Elönthetném a partokat.

Mi lenne, ha ma lenne?
Csak beúsznál a szemembe,
Hol nincs idő, se szél, se szó,
Mindent megvilágító.

DALLAM

emlékekre lát az emlék-szem:
gyógynövények illata egy kertészsben,
mozdulatlan hangya egy fűszálon.
egy fél nem ébredés, és húsz álom.

SZÍNEK, HANGOK

Mindenféle szín lapul a hajban,
Sötét sáv a hullámzó aranyban.
Mint dombok oldalán az őszi erdő,
Őszi szembe szórt színeket termő.

Mindenféle hang lapul a zajban,
Kis csengettyűk egy vidám kacajban,
Vagy bosszúság egy autótülkölésben,
Egy régi szó az újraéledt szélben.

TÜKREINK

Nézhetem magamat a tükrodben,
Mielőtt képem elröppen?

Képem borzas, bólogatós,
Fénylő foltos, záporozós.

A záporfelhőt elzárják,
De képed a cseppek megtartják.

Nézheted magadat a tükrodben,
Mielőtt kedvünk elröppen.

ÚJ ÉV, RÉGI ÉV

Két év homloka dől egymásnak,
Szemükben gondolatok sorjáznak.
– Most kezdődöm, s voltam mégis.
– Régi vagyok, és születek mégis.

– Vártam jöttöd, egy éve van éppen.
– Nem kell várnod, már ideértem.
Két év homloka dől egymásnak,
Egymást nézik, valamit látnak.

A NÉMA ZUHATAG

Vacsora közben azt mondja apám, holnap, templom helyett, kivisz a zuhataghoz. A hatalmas ember szakállában ide-oda mozognak a morzsák, ahogy rágja a falatot. Erősen szuszog, kézfején hajladoznak a szőrszálak. Tekintete a tányérban, kerüli anyám szemét. Anyám sápadt, étele a villán, a villa a tányérban, mindkét tenyere az asztalterítón, szemével majd feldöfi apámat. Megszólalna, de apámnak mozdul a mutatóujja. Fiam, eredj, kend meg a bakancsokat, ne ázzanak át holnap, és mutatóujja még mindig inti a megálljt. Megyek, lángot veszek a gyertyáról, behúszom magam után az ajtót.

Veszekednek. Csak összefüggéstelen foszlányokat kapok el, apám ritkán szólal meg. Anyám kiabál. Hogy milyen veszélyes, hogy jobb lenne nem hánytorgatni a dolgokat, hogy milyen messze vannak a legközelebbi csillagok. Hogy mi az utazó kötelessége, sugárzás, és hogy mennyire okafogott az egész, mióta elpusztult a város, és beomlott a vezérlőterem. Nincs semmiféle utazás, csak ez a falu maradt, ez a falu az egész világ. De legalább jó itt élni. Legalább éljünk nyugodtan, nekünk ennyi jutott. Nem merem megkérdezni, miért olyan fontos az a zuhatag, hogy egymásnak estek miatta. Apám zárja a veszekedést.

Hajnalban vagy inkább még éjszaka felráz apám az álmomból, öltözzek. A bakancs már a lábán, övéről hosszú kés lóg. Két éve, hogy fellökött a puská, löni rég tudok, nem értem hát, miről szól ez a kirándulás. Miért sír, kérdem indulás előtt a hálószoba felé intve. Most vagy utoljára gyerek, válaszol apám laposan, és nyitja az ajtót. Szeretem anyámat, de bízok apámban. Elindulunk.

Alszik még a falu, és így a csillagos ég derengésénél nem látszik, mennyire dirib-darabból vannak összetákolva az alacsony épületek, mennyi kút tetején törött a napelemtábla, és milyen lehangoló a távolban az elpusztult város romja. A romokat megközelíteni is életveszélyes, katonák járőröznek, hogy távol tartsák az embereket. A vasút az egykori várost és a hegyeket kötötte össze. Volt valami fontos a hegyekben, így mesélik. Mostanra erősen kikezdte a rozsdá a síneket. Felmászunk a darált kövön a töltésre, és azon megyünk kifelé a faluból.

Átlépünk egy váltón. A kiágazó holtvágányon áll az a bizonyos szerelvény. Nagyobb munkákhoz beindítják a mozdonyt, az termeli az áramot. Egyre ritkábban, így mesélik, mert fogyóban az üzemanyag. Én egyszer halottam dübörögni ezt a mozdonyt. A vagonokban van minden, amit sikerült kihozni a városból. Rengeteg étel, abból élünk, orvosi eszközök, néhány fegyver és egyéb, nagyon veszélyes holmi. Csak én vagyok, meg a fiam, szól oda apám valahová a sötétbe. Hozzám-e, kérdi egy hang válaszképp, és felizzik egy cigarettavég, de az arcot nem látni. Másfelé. És mi ezzel megyünk tovább a hegyek felé. Átme gyünk a megrogyott vashídon. A folyó valami miatt a város pusztulásával egy időben száradt ki, a pap tanár nem részletezte. Fehérlenek az egykori meder kövei.

Jönni fog a vadőr, mondja apám, azt meg kell öljük, mondja apám laposan. Megölni? – kérdezek vissza. Hogyhogy megölni, én nem akarok megölni senkit. Apám elé állok. Pedig meg fogjuk ölni, vadórt meg katonát szabad ölni. Így működik ez a világ. Megérted majd a zuhatagnál. Bízál bennem!, mondja apám laposan. Megyünk tovább.

Felkelt a nap, mire beértünk az erdőbe. Hűvösebb van, mint volt éjszaka a falu határában. El-elvesződik a sínpár a vastag avarban, köd leng körül egy-egy fát. Hallatszik, jön valaki messziről, apám kipattintja a kést biztosító csatot. A vadőr jön, jóságos, pocakos, ősz szakállú bácsi, ugye eltévedtünk, veszélyes ez az erdő, hadd kísérjen vissza egy darabon, mondja kedvesen. Nézem apámat, nem látom rajta, hogy ölni készülne, mégis villan a kés, apám szúr, az öreg még mindig mosolyog, és felajánlja ismét, hogy visszakísér egy darabon, bár kicsit lassabban fogunk menni, mert koros már, és könnyen fárad. Nem értem, mi történik. A vadőr térdre rogy, apám int, hogy figyeljek oda, elvágja a torkát, és arccal a földre löki. Apámnak teljesen nyugodt az arca. Csak így juthatunk el a zuhataghoz, de lesz majd másik vadőr, ne búsulj. Ott majd meglátod, bízál bennem! – mondja apám. Továbbmegyünk, elhagyjuk a vasutat, kaptatunk a domboldalon felfelé.

A tetőről látszik, ködben a völgy, ahová ereszkedünk majd. Együnk!, mondja apám. Nem vagyok éhes, mondom, hisz most öltünk meg egy embert, de ezt nem mondom hangosan. Na majd ott akkor, mondja apám. Emelkedik a nap, mintha oszlana a köd. Ereszkedünk, egy vékony erecske mellé szegődünk, több kis csorgó vize folyik össze, és ahogy haladunk mellette, kezd patak formája lenni. Nézem apámat, milyen tiszta a tekintete. Ritkul a köd.

ről kőre. Egyre szorosabbra záródik a meder, emelkedik a mart, közel járhatunk. Elmúlt dél, kéne együnk, mondja apám, de még mindig nincs étvágyam. Megyünk még egy darabig, eltávolodunk kicsit a pataktól, alig hallatszik a csobogása. Megáll apám egy rönknél, itt jó lesz, és lepakolunk. Egy öreg, nagyon öreg fához lép, a kéreg ráncaiba illeszti ujjait. Előhúzza a kését, és a ráncokkal párhuzamosan vésni kezd a fába. Közelebb megyek, végighúzom az ujjam az egyik ráncban. Vésték azt is, nem természetes. Azt a nagyapád nagyapja véste. Mellette az ő apja. És így tovább, mondja.

Nem értem, bököm ki. Az utolsó ködpamacsok lebegnek körülöttünk, különben tiszta a levegő, odébb hallatszik a patak. Hallod a patakot?, kérdi apám. Hallom. Na és a zuhatagot? Olyasmit nem hallok. Akkor nézzük meg!, mondja apám, és a sziklaperemhez vezet.

Ott áll a zuhatag mozdulatlanul. Ömlik fentről a víz, esik lefelé, aztán semmi. Egy kocka alakú térrészben nem mozdul semmi, sem a zuhatag, sem a környéke. Nem mozdul sem a víz, sem a fák, sem az őz, amelyik egy bokorból ugrik épp ki. Áll a víz a zuhatag tövében is, áll a túlfolyónál, utána a mederben és a kocka határáig mozdulatlanul áll a víz egy függőleges határig, ahonnan csontszáraz a meder.

Én ezt nem értem, mondom. Pedig így működik ez a világ, mondja apám. Átnyújtja a távcsövet, nézsem csak meg a mókust, amelyik két fa között van a magasban, széttárt lábakkal, ugrás közben. A zuhatag teljesen mozdulatlan az utolsó cseppjéig, a víztükroknél állnak a fodrok, amiket egy madár kelt, amint a csőrét a vízbe mártja, hogy igyon.

A vadőr egy asimov volt, nem ember, kezdi apám. Embert nem bánt hat, és meg szabad ölni, ha muszáj. Az a dolga, hogy vigyázzon ránk, de a végső döntést az emberre kell bízni, de ehhez meg kell ölni. De az asimov visszajön, nem hal meg igazán. A zuhatag és a város romjai életveszélyesek. A veszélyes helyeken asimovok őrködnek, megpróbálnak visszafordítani. Nézem apám száját, mozog, beszél, egyre kevésbé hallom, úgy dobol a vér a fülemben. Az emberi test nem bírná ki a csillagközi utazást, úgyhogy csak a lelkünk utazik. Ebben a valamiben, amit világgént ismerünk, mondja apám, és beleharap egy almába. A terv szerint célbaéréskor születnek meg odakinn az első emberek, akiket géptestbe táplált lelkek nevelnek fel, és így kezdjük újra a biológiai létezést. Vannak szavak, amiket nem értek, de nem szakítom meg apámat. Jobban bírom, mint ő, mondja végül, ő már a vadőrnél hányt annak idején.

Valami elromolhatott, vagy megsérült a hajó. Talán meteorok, talán megtámadták, nem tudjuk. Volt a vezérlőterem, pont ott a zuhatag mö-

gött volt a bejárat. Onnan lehetett ellenőrizni az úrhajó műszereit. Közben pusztult a város, vagy hát a várost szimuláló kinti alkatrészek, mindenki az evakuálásra összpontosított, sokan meghaltak. A kevés túlélő tákolta össze a falut. A várost el kellett keríteni, mert a környéket előállító alkatrészek sem működnek megbízhatóan, és összekuszálják az adatokat. Ez többnyire halálos. Később vettük csak észre, hogy kiszáradt a folyó. Amit ez a patak táplál, mutatja apám az álló zuhatagot. Vagyis hogy oda a vezérlőterem. Oda a kinti világ. Lehet, hogy már célba értünk, és odakinn elkezdődött az élet. Lehet, hogy a hajó tehetetlenül sodródik a csillagközi térben. Nem tudhatjuk. Vigasztal, vagy ki tudja, miért, megalapították az egyházat. A legtöbb család nem mondja el a gyerekeinek, hogy mi történt, hanem templomba járatják őket. A falubeliek közül évek óta te vagy az első gyerek, akit idehozok, és lehet, többet nem engednek el velem, mondja apám.

Dél előtt vagy délután van, mindegy, mondja apám. Nem tudjuk, hogyan telik az idő idebenn. Lehet, lassabban, mint odakinn. Lehet, gyorsabban, és még el sem hagytuk a Földet, bár ez azért nem valószínű. Lehet, hogy szakaszosan, időnként telik, aztán sokáig áll az egész világ. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, mondja apám.

Apám szerint, mondja apám a nagyapámról, a pap tanár is asimov. Itt mesélte neki, épp ezen a farönkön, ahol most én ülök. Tanít és fenntartja a reményt, ezt tenné egy asimov, ha megszakad a külvilággal a kapcsolat. Nagyapám szerint az is kérdés, hogy valójában hány ember élte túl a város pusztulását. Nagyapám nagyapja szerint az is kérdés, hogy ő meg a fia ember-e egyáltalán, de ezen, mondja apám, végképp nincs értelme gondolkodni, mert nem lehet eldönteni a kérdést. Ez egy olyan világ, ahol a zuhatag a levegőben áll, ahol az ugró mókus két fa között dermedt meg, és az összes ember egyetlen faluban él. Ez egy olyan világ, ahol bizonyos kérdésekre nem lehet válaszolni. Bizonyos kérdéseket kár feltenni. Illetve ott a kockázat, hogy a pap tanár ember, és akkor az gyilkosság volna.

Ez egy biztonságos hely, nem mint a város romjai. Mikor annyi idő lesz, mint te, és én már nem leszek, el kell ide hoznod a fiadat, talán épp egy templomos napon, hogy lássa, amit te láttál, hogy lássa a néma zuhatagot.

Talán mert így működik ez a világ, ösztönösen bízok apámban. Jóízűen herseg a szájában az alma, ami nincs. Kérek én is egy almát. A zuhatag vize áll némán, ömlik bele a patak, elnyeli és nem mozdul. Áll az egész kocka, áll a kockában a világ, van a világ valahol. Most már nem vagy gyerek,

mondja apám, és eldobja az almacsutkát az álló kocka felé. Repül egy darabig, aztán nyoma vész. Azt hiszem, hiszek apámnak.

Késő délután indulunk vissza. Ereszkedünk a domboldalra, visszakeresünk a vasúthoz. Jóságos, pocakos, ősz szakállú bácsi jön, ő a vadőr, mutatkozik be, eltévedtünk ugye, veszélyes ez az erdő, hadd kísérjen vissza egy darabon.

———— Keszthelyi György

A JÁRAT

Naponta felszállsz az egyik járatra,
valaki mindig henyél egy ülésen,
többnyire én vagyok az a potyautas,
se pénzem, se jegyem,
sejtelmem sincs, hányadik énem
jelzi az irányvonalat. Szeretnem
illene, óvatos szavakkal,
vagy gondozatlan kertedet ásnom –
lebontom a mennyezetet érted,
feldarabolom a gép szárnyait,
béresed leszek, napszámos cseléded,
lehullunk, mint gesztenye a fáról,
egymásba költözünk két szívverés között,
együtt élünk – kilakoltatott
betűrendekként – hontalan szótan...
vacogunk a tömbházak mögött,
feloldódunk a sáros avarban.

REKVIEM

Lőni fognak – mondtam, amint elkattantak,
egyesek átkozódtak, mások fohászkodtak,
csak egy fiatal lány reszketett eszelősen.
Az ég megreccsent, leereszkedett,
mint agyagviskóban a mennyezet,
felszipantotta a sivár relikviákat.

Hason csúszunk a lovas szoborig, majd
sápadtan, mint az életunt szégyen,
hazáig támolyogtunk a falak védelmében.

A bűnbánat házán torony, harangok, láz,
itt-ott fagyoskodó, vénülő stréberek.
Ma éppen nincs se fülem, se szemem,
képtelen lennék célba hallgatni, nézni,
mindössze a lebegő emlékezet:
ahogy a központban állnak, vonítanak
a célkeresztben rögzített kísérleti ebek.

Vakvágány, zsákutca, őszinte kudarc,
vajon majd holnap ezért ki fizet?
Hosszú limuzinok, mint egy-egy szerelvény,
selyemnyakkendők, mutatós öltönyök,
kártyavető, igényes zsebek...
kérek egy kávét, egy gyufaszálnyi tüzet,
meg egy hibás óraszerkezetet.
Tábornokok és tisztai szolgák,
paloták, bunkerek, pinceszobák,
mintha szirénák kornyikálnának,
mintha már rothadó testek bűzlenének.
Fin del mundo – idegen világvége.
Csalánt ültetek fényűző kertetekbe,
gondnoka vagyok az óriás temetőnek.

ÍTÉLETEK NAPJA

Jézus harmincéves volt, amikor tanítványokat
toborzott maga köré.
Akkortájt alvadt vér pecsétjét viselte
minden alkonyat.
Arcom már rég nyugatra néz,
amerre szinte izzik már a nap.
Betöltöttem a hatvanat,
csak állok egy vidéki peronon,
s árva gyermekként immár egy éve elvándorolt
anyám kézfejét szorítom.

Banális érv, közhely: emberöltő...
hazugságszagú a mindenség vége.
Ezért nem vonz magához a sínpár,
sem az ellenőr feslett felesége,
sem a vekkerként kattogó gyorsvonat.
Szélnek eresztem tanítványaim,
koslathatnak falkában országszerte.
Oda se neki! Ez is egy fordulat!
Vádlott vagyok, süket és néma elítélt,
senki sem mossa kezeit sorsomért,
a görbe szeg számomra ócskavas.
Pedig bűnöm mély, eredendő. Erről senki sem szól.
Tavasz közeleg, majd újra eltesszük
Jézus urunkat láb alól.

PROVINCIÁM

Provinciámon nincsenek lucfenyők,
de még a kókuszpálma sem nő,
van viszont tucatnyi átutazó nő,
vagy olyanok, akik a placchoz láncolódtak.
De létezünk mi is a várótermekben,
idézget bennünket egy másik biblia –
Aki már megvénült, örökre itt marad.

Kábé tízméterenként a járdán egy-egy fapad,
éjszakánként keresztutat járnak,
tántorognak az élőhalottak, arcukon sebhelyek –
a napi agónia mellékhatásai.
Elmúlásukról mit sem sejteneek.
Az említett padok stációk.
Előttük epe, bélsár, nejlonpalackok.

Környezetemben talán csak magam vagyok (?),
nincsenek nagyáruházak,

ránctalanító krémek, állandó ügyfelek.
De van elég bűnper, vonatfüst, vazelin.
Elavult széken ülök kegyvesztetten,
eszembe jutnak a paradús őserdők,
de csak egy molyrágta holdkaréjt látok,
összejteket, kihalt madarakat.

AHOL A HOLLÓ

Édesanyámnak

Ahol a holló, ott a pince.
Két méterrel fölöttem állok
földhöz ragadtan.
Ide kötődtem, mint a háziállatok,
mint a lánc. A fájdalom bilincse
mint széthulló jéghegy
végigcsörög a fák között.

Az, aki fekete ruhába öltözött,
igényeit is a szemétkébe dobta.
Bújócskát játszik a gyökerek alján
minden cáfolattal. Talán éppen
ezért bámulok olyan semlegesesen.
Mint lehúzott sorompó, az idő is áll.
Én pedig égek bőszen vagy csendesen,
mint máglyává avatott gyufaszál.

MAGÁNY

Magány, társtalanság, erről lehetne szó,
minden visszatükröződik
a lakatlan tekinteten,
a nedves tenyereken,
a bágyadt, billegő hőmérsékleten.
Pár órányi alvás, ritka fenyőliget,
egyedülálló, üres diákszálló,
hányingerek a porlepte udvaron,
csillagközi gyalogtávolságok,
latorállapotok a körkörös gangon,
fával fűtött, füstös napszakok.

Gyerekejjel aggastyán vagyok,
süket, de tapasztalt holló.
Hatalmas szárnyaim az égre csimpaszkodnak,
baljós árnyékuk magába szürcsöl
minden kiszáradt kutat,
meddő sivatagot.

BETÉVEDEK A RENDSZERBE

Elindulok, de két lépés között
Ady konflisa döcög át rajtam,
mögöttem hintó, előttem tapsvihár,
hosszú féknyomok. Valami mást akartam.

*Derékig védőfalak mögött
állnak és leskelődnek,
fekete öltönyök, fekete ösztönök,
ennyire futja. Ki várhat el többet?*

Félúton már érzem és látom
a harc búzeit, a temetőőrt,

Babits bánata párolog belőlem,
fegyvertelen vagyok és letört.

*Sokan vannak ott, a fedezékben,
várnak és szövetkeznek,
nem tudják, hogy ma érkezem.
Honnan tudhatnák? Agyukban félhomály.*

Szendereg bennem annyi műfaj,
sebaj, van itt hely – filozofálgatok.
Szisz balsorsa, az elrontott ütem,
zörget céltalanul, feleslegesen.

*Köszálnak, libegnek,
jobb dolguk sosem volt – a folt
kitörölhetetlen. Ilyennek születtek,
egyre szaporodnak, mint az istenek.*

Kaput nyitok epikus higgadtsággal,
nyílik az ajtó is – szakadékká nő.
Tudja Isten, vajon mi okból
undorít ez a jelenidő.

KILOMÉTER/ÓRA

Meleg volt, kifejezetten meleg egy olyan országban, ahol ünnepszámba megy, ha fürdőruhára lehet vetkőzni az óceánparton. Egy ilyen párás, meleg napon a városban ragadt lakosságot persze emészti a sárga irigység a parti szellőt szívó honfitársaik kiváltságos helyzete miatt, de hát mit is tehetnének egyebet, azért csak nem lehet bugyira vedleni a nyílt utcán. Azt mondják, van egy ózonlyuk az ország fölött, azért pirít a nap olyan erősen, meg magas az UV-sugárzás, ajánlatos a naptej használata, főleg a világos bőrűeknek, mert könnyen leégnek, azonfelül pedig mindenféle bőrtípusnak a bőrrák miatt, a sok anyajeggyel rendelkezőknek pedig kiemelten fontos.

A férfi magas volt, a nő pont egy fejjel alacsonyabb, arányosan mutatnak egymás mellett, ez, hogy ők egymás mellett egyáltalán mutatnak valahogy, azonban nem volt magától értetődő.

A férfi pár éve költözött az országba, mert odahaza csalódott a művészetben, és úgy vélte, kétezer kilométerrel távolabb majd megtalálja számítását, el is ment hát egy amolyan tanyára, azóta is becsülettel gondozza a virágokat, és nyírja a bokrokat; szép kétkezi munka szép környezetben, de még szebb lenne, ha a művészete is úgy virágozna, ahogyan a kert, az meg – már hogy a művészete – valahogy mégsem akar szárba szökkeni. Talán menni kéne tovább, mert például megszeretni azóta sem szerette meg az országot, és nem a művészet miatt, de szóval menni kéne tovább, mondjuk Görögországba, ott jó lenne biztosan.

A nő mosolygott, mikor kitöltötte a szabadságpapírját, alig várta már, hogy elrepülhessen kétezer kilométerrel távolabbra. Két hetet tölt az országban, immáron harmadik alkalommal. Titkon büszke rá, hogy ilyen messze az otthonától vannak számára már ismerős tájak, ismerős utcák. Nem szeretne itt élni, de inspirálja, szereti a városok, falvak sajátos esztétikumát, és lépten-nyomon kastélyok vannak, még az óceánpartokon is. Azért jött, hogy két hétre kiszabaduljon a már fullasztóvá zsugorodott otthoni környezetből, hogy itt végre kinyújtóztassa végtagjait. Nyújtózott is, próbált belesimulni a helyi kultúrába, de csakhamar rájött, hogy belátható időn belül nem fogja megtalálni magát benne.

Az, hogy ez a férfi és ez a nő egymás mellé kerültek fél napra egy kisvárosban, egy olyan országban, ahol nincsenek közös metszéspontjaik, nem

volt magától értetődő. Ismerték egymást otthonról, beszélgettek már párszor ott, ahonnan a férfi elment, és ahová a nő nemsokára visszatér. Ez a néhány kocsmai beszélgetés volt találkozásuk apropója, és a férfi utazott le a kisvárosba, ahol a nő volt. Jó terv, hogy kávézzanak, utána jöhet egy sör, kettő, némi étel, azt lekísérni egy üveg borral. Jó terv, hiszen alapvetően számos területen vannak közös dolgaik: mindketten ugyanazon egyetemen szereztek diplomát vizuális művészetekből – pár év eltolódással. Bizonyított esztétikai érzékkel találnak egymásban szépet kívül és belül. Szóval sok közös téma van, régi tanárok, közös ismerősök, még egyszer a művészet, finom iróniával, némi cinizmussal, de okosan tapogatóznak egymás körvonalait, amennyire a helyzet, illetve ők maguk engedik. És mindig van egy új réteg, ami felfedi magát, és aztán előkerül egymás viszonylata is, mint férfi és mint nő, de ez is nagyjából okosan.

Ez a két ember ugyan ismeretségük kezdetén állnak, mégis vannak hozott spekulációik egymásról. A nő például azt a képet hordozza magában, amikor otthon volt a férfi: hogy január elején, minekutána szilveszter éjszakáján udvarolt neki egy kicsit a férfi, tehát január elején látta őt menni az utcán egy másik nő mellett, akinek fogta a kezét. És emlékszik, hogy mikor ezt látja, végighúzódik az arcán egy fanyar ránc, hogy ennyit az udvarlásról, mert ez is csak játszik, mint a többi, aztán lassít is, hogy azok ketten ne-hogy észrevegyék az utca másik oldaláról. Ez a kép kúszik tehát a nő szemé elé, pedig valójában sosem volt igazán biztos abban, hogy tényleg kézen fogva ment-e a férfi azzal a másik nővel. Most meg tessék, itt van, ülnek egy idegen ország idegen városában, és úgy érzi, hogy mégsem olyan idegen semmi sem, mióta ott ülnek együtt. És villan már a kép a kézen fogásról és arról, hogy bezzeg, de tetten éri a gondolatot, és inkább elhessegeti, mert még most sem biztos benne, és nem akarja leleplezni magát, hogy neki az a kép és a fanyar ránc is megmaradt. Hiába a több ezer kilométer, az ember – akárhol is legyen tehát – a kétségben mozog a legotthonosabban.

A találkozó amúgy jól sikerül, annak ellenére, hogy az egész országban csapnivaló a kávé, ihatatlan, ezt a nő többször is felelegeti, és az étel is szar, meg ízetlen, milyen nép is az, amelyiknek a szalmakrumpli meg a bundás hal a nemzeti étele. A férfi ezen csak mosolyog, ő megszokta már a dolgokat, és nem is olyan nyers, mint a nő, akin rögtön észrevehető, hogy külföldi, és hogy még nem sikerült belesimulnia a helyi kultúrába, sőt, talán nem is fog, mert amúgy szeret nyers lenni. És persze hogy mosolyog, hiszen rájött már, hogy ő sem való ide, vagyis az élete nem illik már ebbe az országba, a virágokat más is gondolhatja, de a saját művészetéért csakis ő

felel, és már nem hiszi, hogy itt fogja megtalálni, egy olyan országban, ahol ennek a nőnek olyan rosszul esik kávé innia.

Aztán eltelt az idő, és a férfi valószínűleg lekési a vonatot, ha pár másodperccel tovább hagyja ajkát a nőén. És a vonat pontos volt, és a férfi is pontos volt, a nő pedig arra gondolt, hogy milyen furcsa, hogy zsugorodik kétezer kilométer néhány óra hosszára.

SZORONGÁS

Akkora tömeg volt, jaj, csak úgy zúdultak egymásra az emberek, mintha gátat robbantottak volna valahol. A kislány már elkeveredett, hangját túszerűként fogta el a rengeteg; a többiek ebből mit sem vettek észre. Ők is azzal voltak elfoglalva, hogy – amennyire lehetett – szemmel tartásuk egymást. De túl nagy volt a tömeg, és ahogy az embereknek – ott és akkor –, úgy a mozdulatlanságnak sem volt helye. Helikopterből például biztosan olybá festhetett az egész, mintha egy nagy adag kocsonya remegne a placcon. Egy jó, elég jó nagy placcon. Csak ez a kocsonya közben rohadtul hangosan remeg, már-már csikorog, mint megannyi egymáshoz horzsolódó fogor. Gyomorból felszökő hidegrázás az egész, hogy szinte belenyög az ember, de nem tudni, hogy az undortól vagy az undor elviselhetetlenségéből fakadó perverz öncsintításból.

A kislány két fonott copfban hordta a haját általában, amit a nővére segített neki tökéletesíteni. Magának szerette fonni, csak ha időtlenül sikeredett, kérte nővére kiigazítását. Fodrász akart lenni, ez volt az álma, és tényleg minden éjszaka arról álmodott, hogy saját szalonja van, és a kócos lányok címlapsztárok csillogásával lépnek ki ajtaján maximális elégedettségben, és gyümölcsös hajlakk illatú mindahány. Üde szépségükkel beraagyogják az utcákat, a tereket, és akire csak rátekintenek hosszú, egészséges pilláikkal, jó emberré válik rögvest. Ilyen és még ehhez hasonló szépeket álmodott tehát a kislány, és gyakorta emlegette világjobbító terveit a nagyoknak. Azok pedig mondták, hogy ez nagyon szép dolog, és legyen úgy, ahogy akarja, ők majd mindenben támogatják, meg hogy legyen jó kislány, majd hozzáfűzték, hogy ők amúgy, amikor olyan fiatalcskák voltak, mint ő, hasonló vágyakat dédelgettek keblükön, mint a fodrász vagy mint az úrhajós vagy mint az operaénekes. Egyszer az is megesett, hogy a kislány kapott

színes játékkollót, játékhajszárítót meg egyéb fodrászati kellékeket (persze az is mind műanyagból). Aztán egy idő után már nem esett szó az álmokról.

Körös-körül lábak és derekak! És mind tapos és toporog. Büdösek ezek a lábak, a derekak úgy koccannak egymáshoz, mint Szilveszter éjszaka a pezsgőspoharak. Micsoda pezsgőspoharak! Sosem szabad inni belőlük, majd ha nagy lesz. Jó. Ezek a derekak azonban nem kívánnak egymásnak sikert és boldogságot, sokkal inkább küldik egymás édesanyját messzire, meg, hogy mozduljál már, te fasz!, és hasonlók hallatszanak derékon fölülről. Nem kell erőlködni, sodor a tömeg, talán kisodor önmagából, és bárcsak így lenne, meddig tart még ez a hömpölygés, Te jó ég, igen, ezt a jó eget sokan emlegetik valamiért, hát legyen akkor ez, hátha van valami haszna. Például eget látni a derekak helyett. És az a rengeteg cipő! Nem vesznek észre azok semmit, az ember könnyöröghet, hogy ne tapodjanak, süketek azok a cipők, és sárosak, és sárosak már a belőlük ágaskodó lábak, és hamarosan a derekak is sárosak lesznek, és sárban úszik már minden, megolvadnak a szántóföldek, összekeverednek a folyókkal, és már az egész bolygó egy nagy dagonya, csak úgy fröcsög bele a világűrbe.

– Stop! – mondja a kislány; huncut mosolya szikrázik a napfényes szobában.

– A! – így a nővér.

– Az nem lehet. Nem is mondtad végig az ábécét!

– De gondoltam.

– Na, jó. Ország, város, fiú, lány, növény, állat, tárgy, A-val. Óra in-dul!

Anya. Anya sok lehet a tömegben. Meg apa is. Minden bizonnyal a tömeg nagy része anyákból meg apákból tevődik össze. Meg az anyák és apák anyáiból és apáiból. És azokból, akik csak lesznek anyák és apák. Kétféle ember van a világon: anya és apa. Nincs mitől félni.

Az pedig ott? Fény!

A kislány minden erejét összeszedve vetődött a lábaknak, a derekaknak, és mire átvágta magát a sáros cipőkön, maga is tetőtől talpig szutykos lett. Két copfja ziláltan csüngött, félig az is sárosan és a nővére gondolt, hogy meg kéne igazítania a haját. Sőt, a leghelyesebb az volna, ha előbb megmosná neki. De a nővére nem volt ott, és az anyja és az apja sem, és mikor odébb mászott a tömegtől, úgy tűnt, hogy talán soha nem is lesz már, és a jó ég tudja, talán soha nem is volt. És talán ő maga sem létezett soha, csak képzelet. Hogyan is lehetne, mikor mindenki a világon egymásra zúdult, hogy egyetlen tömegben ordibáljon egymást tapodva, és nyögjenek, mint a befogott vadállatok. És ő, a szökevény, külön mindenkitől most csapzott-

tan és sárosan lődöröghet, míg ki nem fröccsenti magából a dagonya bolygó, és keringhet örök magányban a tágas világűrben. De nincs nagyobb magány annál, ami a Földön töltött időt feszíti végtelenné.

MISKA

Miska csendes gyerek volt, már nem azért, mert szégyellős lett volna vagy hasonló. Miska szájában vacka volt a szavaknak, nem mindegy, hogyan engedi ki őket, mondjuk sapka-sál szükséges, mert megfázhatnak, az meg kinek jó, hát Miskának biztosan nem, a szavaknak főleg nem, és ha mégis, akkor mondják is majd, hogy te buta Miska, nem vigyáztál ránk, és morcogva elhagyják a száját, azt a jó meleg vackot örökre. De Miska nem hagyta felelőtlenül csavarogni, csámborogni szavait, a csúnyákat se, meg a szépeket se, mindig jól bebugyolálta őket, és gondoskodott arról, hogy oda kerüljenek, ahova kell.

Ki gondolná, hogy ilyen rendes, biztonságos világhoz mégsem fűlik mindenkinek a foga.

Reggel volt, a harmat vastagon borított be fát, fűvet, hegyet, dombot, völgyet, és mintha az összes ember meg állat is apró szikráktól ragyogott volna. Miska épp nyújtózkodott, amikor egy ilyen harmatcsepp lebuckázott az orra hegyéről, és ráfröccsent a kőre. Ez, mintha vekker, rögtön felverte a Miska szájában vackoló szavakat, és készenléti állapotban tolongtak fog-sora előtt, hátha szükség van rájuk. Miska a szája elé emelte a kezét, mintha köhögést akarna csitítani. Hátha szükség. És Miska érezte, ahogy egyre nő a nyomás a gerincében, eljut a rekeszizamáig, ott megbotlik, és ráhasal az egész nyelőcsövére, és akkor Miska csuklani kezd, és már soha többé nem hagyja abba. A csuklás aztán mégis elült, mint a nagy viharok, Miska homlokáról pedig felszáradt a nedvesség, ahogyan a reggeli harmat fáról, fűről, hegyről, dombról, völgyből.

Ami azt illeti, aznap reggel ritka hűvös harmat telepedett a világra. El is gondolta Miska, egyáltalán érdemes-e kikászálódnia az ágyból és neki-vágni a napnak. Egyetlen dolog tűnt fel neki, azok a furcsa, gerincből induló csuklások, amelyek úgy megnyomták a nyelőcsövét. Miska fázott. Nem tudott mit kezdeni az érzéssel, pedig nyár volt, a nap úgy világlott a völgybe, mintha maga az Isten cserélt volna elemet a fejlámpájában, hogy azért

csak tudjon tájékozódni abban a tágas világban, ami adott volt a körülményekhez. És a patak szinte sistergett, tücskök fűrészelték vastag rönköket a nyárnak, hadd melegítse, akit ér. De Miska, Miska csak didergett. Kapart a torka, tán megfázott az éjszaka, maga sem értette, mi történik vele, csak arra emlékezett, milyen fényes kicsi pontok hálózták be az eget nem is olyan rég, mikor az még sötét volt és olyan tágas, hogy elhordta hátán a Föld összes izzócsövét, melyek közül kettő bizony kiégett és lehullt, talán vissza oda, ahonnan ismeretlen idők előtről származott. Miskának átfutott az agyán, hogy kívánjon, aztán arra gondolt, hogy minek, ha már azok úgy döntöttek, hogy elhagyják az égboltot, akkor maga is elengedi őket. Minden csendes, a szavak is.

A csuklás volt az egyetlen dolog, ami ekkortájt Miskát megzavarta felhőtlen nyújtózkodásában. Meg az a nyomás a nyelőcsövén. Miska gondolatai egyszerre összekuszálódtak. Ezt abból tudta, hogy már nemcsak a nyomást érezte, hanem bizsergett az egész szájürege, feszült az ínye, mintha katonák riadtak volna föl s vágták haptákba magukat a fogsor mentén, mert érezték, hogy közeleg valami, mondjuk egy támadásra kész sereg. Miska értetlenül állt a helyzet előtt. Ismerte a szavait, tudta, mit kezdjen velük, mikor engedje őket a szabad levegőre, jól bebugyolálva őket, nehogy megfázzanak, meg ilyesmi, szóval jó őrmester volt ő, ám most valahogy mégis úgy érezte, hogy azok nem engedelmeskednek neki, és valami furcsa, titkos küldetésre készülnek, és ő nem ismeri a tervet, sem a küldetés célját vagy időpontját. És ahogy ezeket gondolta, vagy érezte, tehát akármelyik változat is legyen a kettő közül, történt valami, ami észhez térítette: egy hosszú, tompa nyilallás a mellkasában. És ez a nyilallás szökött fel a hangszálaiba is, az toborzott sereget és állt sorfalat a fogaknál, és leste a legjobb adandó alkalmat a támadásra. Miska úgy érezte, belefeszül a nyújtózkodásba, és örökre úgy marad, abban a testhelyzetben, amit utoljára ért tetten a nyilallás. És hiába szórta szikráit a harmat fára, fűre, hegyre, dombra, völgyre, Miska csak sajgott immár egész testében, és legkedvesebb védeneci úgy ostromolták, mintha esküdt ellenségei volnának. Hiába sapka-sál, hiába jó meleg vacok, te buta Miska, nem vigyáztál ránk. És sajgott immár a Miska szíve, és a szavak próbáltak utat törni maguknak a szájban, de egyelőre még nem sikerrel.

Miska, te Miska, mi van veled? Miért nem engedsz ki minket?

Álltak a szavak sorjában, csiklandozták Miska hangszálait, mire ő köhögni kezdett, mert ez elfogadható hangnak bizonyult, amely ugyan még nem szó, de így legalább nem fullad meg az ingerlésben.

Fáj a szíved, Miska. De mi tudunk segíteni rajtad, csak engedj szabad-
járá!

Micsoda csapnivaló őrmester az olyan, melyet néhány édeske szó meg-
enyhít, feladja a harcot, sőt, tálcán kínálja országát az ellenségnek! Egyene-
sen hazaárulás! Miska tudta ezt, és karba tett kézzel hátradőlt, behunyta a
szemét, és próbált semmire sem gondolni. A semmire sem gondolásból
aztán az lett, hogy még hangosabban kezdtek motyogni a szavak, de most
már a fejében, és ezzel egy időben a szíve is egyre nehezedett. Miska meg-
mordult, oldalra feküdt, térdeit mellkasához húzta, és belenyomta fél ar-
cát a párnába.

Miért nem maradtok csöndben? Olyan jól vigyáztam rátok eddig, mi-
ért lázadoztok hirtelen?

Jaj, te buta Miska, de hiszen eleget vigyáztál már ránk, megtanultuk a
magunk részét, és addig nem maradunk csöndben, amíg el nem engedsz
minket. Szükséged van ránk, Miska, de csak akkor tudunk segíteni rajtad,
ha szabadjárá engedsz.

Miattatok fájok, sajgok, ez nem segítség, már hogy is volna az, hiszen
itt dörömböltök, csiklandoztok, hergelték mindahányan, és én csak fájok
és sajgok és már a fejem is zúg bele!

A szíved, Miska, azért fáj, mert be vagyunk oda zárva. Szavak vagyunk,
azért születünk, hogy kimondjanak, hogy kimondj minket, Miska. Jól vi-
gyázol ránk, bizony tényleg jobb neked, ha odafigyelsz, mikor engedsz ki
minket, de ez most más. Azért dörömbölünk, mert nyom minket az a na-
gyon szép lány, aki szintén ide be van zárva. Ő sokkal nagyobb, mint mi,
és tényleg fáj a nyomás, szétfeszíti a szívedet, hogy nem duruzsolhatunk a
fülébe. Kedves Miska, az a sok kósza gondolat és félénk mozdulat és illat
és szín és fény és minden, tehát minden, ami hozzá fűz, mi azokból let-
tünk – nagyon hirtelen, alig tetten érve születésünket. És te meg csak hes-
segetsz el. Bebugyolálsz a jó meleg vacokba, sapka-sál meg ilyesmi, te meg
dideregsz, míg az Isten leveszi a fejlámpáját, és kiteszi az elemeket a nap-
ra töltődni.

Miskának igaza volt. Tényleg volt a szívében egy nagyon szép lány, ott
kucorgott, és nem hagyta békén lakótársait. Néha bújócskáztak egymással,
olyankor Miska nem talált szavakat, és állt némán, mint egy olyan Levente,
és nevetségesnek érezte magát, mikor tényleg a lány közelébe került.

Az égbolt jutott eszébe, az a sok fényes kicsi pont, meg az a kettő, amit
éjszaka látott lehullni, és arra gondolt, hátha még nem késő kívánni, attól,
hogy már napsütés van meg reggel. És Miska behunyta szemeit, és kívánt

egyed, a második lehetőséget tartalékba tette. Akkor hirtelen nagyot szök-
kent: egy rusnya koppanó bogár hullt le előtte, mire vékonyka sikítást hal-
lott, a hang felé fordulván pedig látta, hogy egy lány, vagyis az a nagyon
szép lány remeg a félelemtől, és ettől Miska majdnem összepisilte magát,
ám akkor eszébe villantak a szavak, és hogy most nem hessegetheti el őket.
Mert ugyan őrmester ő, de ki tudja, talán ezek a furcsa közlegények sem
mondanak mindig bolondot. És kezdett is bizseregni a torka, lám, itt vagy-
tok, nem tűntetek el, hát akkor usgyé, gondolta Miska, és kinyitotta a száját.

Ne félj, majd én leütöm azt a rusnya bogarat.

És Miska csendes volt, akár a szavai, és a lány pedig valóban néma volt,
csak a szemei mosolyogtak.

———— Czegő Zoltán

A VACSORA ELŐTT

Annyi mindent megírtam
Sokaknak és senkiknek
Könnyeim pátyolnak a sírban
Nem kötött se parancs se ihlet

Az álság hatalma sokszor leintett
Az igazságé a vaskemény Soha
A gyáva nem bánja amit tett
Így enyém az utolsó vacsora

A sas az elefánt elbúvik halni
Itt kavarodás van Nincs csend
És abban talán a halál is talmi
Meghazudtolja az embert az Istent

LÁTLELET

Rebesgetik utcahosszat,
hogy a nyárnak már ne osszak,
nem az a nap, nem az a hold,
sem az élő, sem az, ki holt,
nem olyan szögből süt a nap,
ne osszak már, nem jár a lap,
a fény szöge csak hetven fok,
tán a héten havazni fog.
...Nézem a sok kisgyermeket –
fohászkodni is úgy merek,
akár némely prédikátor:
halni gyáva – élni bátor.
Sebesedik szívverésem,

s nem én vagyok, aki résen.
Azt mondják, a munka gyógyít,
szedem hát a végső gyógyírt.
De napszámot nem fizetnek
sem emberek, sem istenek.

Nem az a nap, nem az a hold. –
Nyájam féltém, nem az akolt!
A Fiastyúk az ölemben,
diderget, kit melengettem.
Közutakon közimára
feszület hív, nem a hála.

Gyógyulok, s ha így találnál,
vidd hírül, hogy az életünk
hatalmasabb a halálnál.

Nyájam féltém, nem az akolt.

Ölemben nyugszik le a hold.

2016. aug. 27.

HULLÁMVERÉSBEN

Őrjöngő hullámverések törölnek hangyabolyt, Himaláját.
Él, uralkodik a vízverés.
Jaj, hányszor vert vízzel az Isten!
És most már vízhiánnyal próbál veretni?
Annyi mindent imádtunk már véle és nélküle!
Legelőbb a vizet, gyümölcsöt, rágható gyökereket.
S még ma is szenvedtet a gyökértelenség.
A vizet, azt könnyű imádni, hiszen átmoshat
kívül-belül, ha itt és amott van, karnyújtásnyi közelben.
Fölkutatja ám az állat is naponta, és megvész, ha nem leli.
Imáz a szomjazó ember, a veszendő
állatokért és gyermekekért legelőbb.
Könnyű szeretnie bizony azt, ami nélkül meg nem élhet.

Fohászoltuk az elejthető vadat is szakadatlan –
hulltában gyönyörködve. Mert enni is kellett.
Győzőként már nem annyira éhes az ember.
Vagy még éhesebb?
A tűz.
Elvadult meg áldásos istenként jöve.
Azt is fogadnia kellett a síró emberi lénynek,
ahogy odaveszett sok csepp életecske ártatlanul,
mert sosem volt elegendő oltásra a víz meg az erő.
Nézni jajongva, ahogy lángfergetegekben elomolnak,
és mi marad hátra más, mint
gyászolni étlen és szomjan azokat.
Gyászolni. Azt igen-igen megtanultunk.
Emitt számunkra, idők után,
az sem volt megengedett, hogy gyászolhatnánk szabadon.
Ó, örvénylő szabadság! Gyászolni szabadon, fehérben.
Gyászolni patyolatban, tisztán a tisztát – megszoktuk egykor,
hány ezer éve? És a mi néholunk ma is pusztíthatatlan, noha
már csak foltonként a nemzeti mezőkben.
Kötelező leve fájdalom fölé rakni a jajt – immár feketében.
Eljőve a gonosz újólag, eltörölte a jajfehéret is előlünk.
Áztat jajfeketében, mintha attól csitulna a jajság.
Annyiszor hajtatott fejet velünk a tűz
meg a háborgó szentséges víz is!

Csak álltunk a szent hullámok előtt. Vigye,
mert menteni már nem tudunk; nem az ima s a káromkodás sem.
Így, lázongva meg beletörődve annyi mindenbe, kiáltjuk ma is:
Vajon a hullámverésekben leszen-e végre vége a vízfejűeknek?

2016. nov. 30.

Ferencz Imre

AZ ÁRNYÉK

Székely János emlékére

Megöregedett árnyékodat
már nem tudod eladni
Schlemihl Péter

amíg élsz elkísér
nem szabadulhatsz
meg tőle

sosem tudtad átlépni
hiába próbálkoztál

hű maradt hozzád
akárcsak a templomtorony
napórájához

a sírig kísér
egészen a föld
alá

veled temetik el
melléd fekszik majd
a koporsóba –

2016. december 31.

SENKI

1.

Senki sem vár semmit tőled
senkit többé ne zavarjál
gyalogjárón gyalogoljál
hallgass nehogy közbeszóljál

jegyezd meg a határidőt
nézzed a sok járókelőt
ahogy lehet ahogy tudod
cipeljed az öregkorod

senki sem vár többé tőled
nem vár költeményt sem prózát
sétáltathatod a téren
a mellőzött zseni pózát

ha majd kitelt a leveled
a világ meglesz nélküled
valaki a postaládán
kicszeréli majd a neved

2.

kiment a garanciából
lejárt a termék ideje
új nemzedék áll a pályán
azt kiabálja le vele

ahogy tudod ahogy lehet
vonszoljad még az életed
hazudjál magadnak reményt
hazudjál magadnak hitet –

KISVÁROS

Dési Incze János emlékére

Itt koptattuk a köveket,
kikerülve néhány öreget,
akiket már elkoptattak
a kövek.

Korzóztunk, akár a régiek,
kik meg-megálltak
a kirakatok előtt,
és kokettáltak.

Itt koptattuk a köveket,
és néha beültünk
a Három Tetűbe,
ahol rágyújtottunk
és kávét kértünk.

Tündököltünk.

Itt koptattak el
minket is a kövek.
Itt csépelte ki
bennünket is az idő.
És végül mi lett belőlünk?
Törek...

2016. május 17.

HÁZSONGÁRD

Markó Bélának

Nem lapozza Isten tovább
a házsongárdi temetőt
elüldögél egy kőlapon
s nézi a Feleki tetőt

annyi temető-kötetet
írtak össze az ég alatt
könyvtárában a polcokon
már tenyérynél hely sem maradt

könyvtárosokkal sírrablókkal
ő már annyiszor vitázott
láttam egyszer egy temetésen
a szemében bánat ázott

fejével biccentett sajnós
én sem tehetek itt csodát
a temetők betelnek ugyan
de ők elférnek odaát

legfennebb nem temetkeznek
elhamvasztatják magukat
s mezők és tengerek felett
szétszóratják a porukat –

nem lapozza Isten tovább
lapozta immár eleget
elüldögél egy sírkövön
s nézi-nézi a Feleket

csak múltunk van a temetőkben
a jövő megváltatlan sírhely
valaki kifizette tegnap
Júdástól hitelezett pénzzel

Uram itt mindig a helytartó
mond érvényes ítéletet
sírablót latrot elbocsájt
s csak nekünk állít feszületet

nézi Isten a laptopot
feltölti hogyha lemerül
élve és halva megtalál
mindannyiunkat legbelül

élve és halva elkever
minket a soros hatalom
s feltámadásra azt hiszem
nem kerül többé alkalom –

2016. október 9.

Tóth Ágnes

KOCSMA-MESÉK

A HÜLYE POPEC

Van egy kiskocsmá a Körös-parti városkában, ami kuriózumnak számít. Hogy miért? Mert itt kérem mindenki olvas. A sör vagy a rövid ital mellé egy könyvet is rendel a vendég. Ha nincs elég könyv, akkor egy-egy fejezet elolvasása után kézről kézre adják a kötetet, s ha marad még el nem olvasott történet, a következő napokon elolvassák azokat is végig. Mostanában nincs randalírozás, verekedés, káromkodás, teljes lerészegedés, trágárság és törés-zúzás, mint egykor, pedig a törzsvendégek zöme ugyanaz a személy.

Persze nem volt ez mindig így, de két éve, egy hideg téli napon történt valami, amitől minden megváltozott.

Azon a napon a Hülye Popec igen rossz bőrben volt. Csúnyán köhögött, és látszott rajta, hogy lázas, mert bepárasodott a szemüvege, amit az ornyeregnel egy egészségügyi ragtapasz tartott össze, és a hiányzó bal szárát gumiszalag helyettesítette, amit a férfi a fülére akasztott. Becsületes nevét senki nem tudta, csak annyit, hogy Popec, a hülye jelzőt pedig azért ragasztották rá, mert ha elrontott vagy elfelejtett valamit, folyton azt mondogatta: Hülye vagyok. Pedig Popec nem lehetett olyan hülye, hiszen egykor tanárember volt, és egész kis könyvtárral rendelkezett, mely mára elapadt, hiszen kevéske nyugdíja miatt kénytelen volt felélni.

Előtte a kocsmasztalon most is az elmaradhatatlan könyvei tornyosultak, mintegy tíz példány, melyeket mindenhová magával cipelt. Azokat simogatta, rendezgette remegő kézzel, és egészen közel hajolva bele is olvasott egyikbe-másikba.

– Már megint nincs pénze az öregnek – súgta oda a halász a szabadúszó villanyszerelőnek, és nagyot kortyolt a sörébe. – Most is könyvvel akar fizetni a hülyéje, azt hiszi hogy itt olvasnak az emberek. Láttam a tegnap is a piacon. Ebben a nagy hidegben órákig árulta a köteteket.

Anka, a kiségitő lány kivitte Popecnek a deci vodkát, hogy ne kelljen a pultig sántikálnia érszükületes lábával.

– Látom, nincs jól, adok egy aszpirint, vegye be – mondta a nő, és letett az asztalra egy tablettát. – Menjen haza, és kúrálja ki magát.

– Köszönöm, kedves – nyögte Popec. Bevette a gyógyszert a vodkával, aztán visszarakta a könyveket a vászonszatyrába, de egyet otthagyt az asztalon fizetségeképpen, és elköszönt.

Miranda, a pultos nő utánaszaladt és rákiabált.

– Hülye maga? Megmondtam a múltkor, hogy nem fogadok el több könyvet. Tessék pénzzel fizetni! Maga miatt hiányom van a kasszában, és ezért ki fog rúgni a főnököm.

– Nagyon sajnálom, de nincs pénzem – mondta szemlesütve Popec –, de ne idegeskedjen, hiszen a könyv sokkal többet ér, mint az a deci vodka, és a sörök, amiket megittam a múlt héten. Tudja mit? Itt hagyom magának zálogba az összes könyvem, amíg megkapom a nyugdíjamat. Nagyszerű regények, novelláskötetek. Tegye ki a pultra, hátha megveszi valaki. Ha nem, akkor készpénzzel fizetek 25-én.

– Jól van – bólintott Miranda –, látom, rossz bőrben van, nem vitatkozom, de aztán 25-én itt legyen a pénzzel, mert különben nem engedem be többé a kocsmába. – Azzal visszatrápolt a söntéshez, tisztára törölte a pultot, és kitette mind a tíz könyvet.

– Szegény Popec! Teljesen lezüllött, amióta meghalt a felesége – mondta Anka, majd megnézte egyenként a könyveket, végül kiválasztotta az egyik novelláskötetet, és egy kávéval leült a sörözgető halászok asztalához.

– Remélem, nem zavarok – mondta, és kinyitotta a könyvet. Itta a kávé, és olvasni kezdett. Csak olvasott, olvasott, falta a sorokat. Néha hangosan felnevetett, már nem is észlelte, hol van, teljesen elmerült egy különös és izgalmas világban. Mikor üres lett a csészéje, felnézett a könyvből. Először a csend tűnt fel neki, majd azt látta, hogy mindenki körülötte áll, és kíváncsian figyelik.

– Nahát, ezt a könyvet el kell olvassák! – mondta izgatottan. – Én ma este hazaviszem, holnapra kiolvasom és visszahozom. Akkor elviheti más is, ha érdekli.

– Én elviszem – mondta a halász. – Kezdek kíváncsi lenni rá.

– Nagyszerű! – kiáltotta Miranda, a pulttól. – De nem vihetik haza. Aki kikölcsönzi, az itt olvassa el, és a kölcsönzésért fizet egy szimbolikus összeget. Na, nézzük csak. A hülye Popec tarozik nekem egy deci vodkával és 6 üveg sörrel a múlt hétről. Az kb. 20 RON, tehát aki meg akarja venni a könyvet, ennyit fizet érte. Ha csak kikölcsönzi, akkor a tíz százalékát pengeti le, ami két lej. Punktum. Ha a többi könyv iránt is lesz érdeklődés, akkor a Hülye Popec is részesedik belőle, így legalább ki tudja fizetni a fogyasztását.

A Hülye Popec sajnos már nem részesedhetett semmiből, mert még azon az éjszakán meghalt. A temetésére Anka ment el a nyugdíjas suszterrel. Döbbenet álltak a sírjánál. Megszólalni sem bírtak. A fejfán a Karl Popeczky név állt, annak az embernek a neve, aki azt a tíz könyvet írta, amelyek a kocsmában zálogként vártak sorsukra. Visszatérve az ivóba Anka és a suszter könnyezve mesélték Mirandának és a törzsvendégeknek, ki is volt valójában a Hülye Popec.

Ez volt az a pillanat, ami 180 fokos változást hozott a kocsmába és a törzsvendégek életébe.

A hír gyorsan elterjedt, mert a Hülye Popect a fél város ismerte, egyre többen és többen tértek be kíváncsiságból a kiskocsmába, meginni pár sört vagy tömény italt és kikölcsönözve, helyben olvasgatni a Popec könyveit.

Két éve már, hogy ebben a kocsmában olvasás van, művelődés, nevetés, szellemes beszólások, könyvajánlások, és fogyasztás is jócskán, az egyre növekvő bevételről nem is beszélve. És egy szólás-mondás is szárnyra kapott: „Aki nem olvasta a Popec könyveit, az hülyén fog meghalni!”

KETTŐSSÉG

A harmincnégy éves Anka, aki éppen a kocsmába asztalait takarítja le, és az üres sörösüvegeket rakja vissza a ládák rekeszeibe, csupa szív, csupa jószág, kedvesség és hiszékenység. A probléma csak az, hogy a Jóisten nem volt jókedvében, amikor megformálta őt.

Az asszony homlokának közepén nagy, hosszanti bemélyedés tátong, mintha egy koponyaműtét nyoma volna. A két szeme igen közel van egymáshoz, és némi értelmi fogyatékoság lapít bennük, szabálytalan arca közepén, a ferde orr alatt apró kis bajuszsálak pelyhedzenek. A törzsvendégek bár elfogadták olyannak, amilyen, sokszor kinevetik, és csak Zirának hívják a háta mögött, mert nagyon hasonlít a *Majmok bolygója* című film hősnőjére. Ő pedig nem haragszik, hiszen egy főszereplőről nevezték el.

Ankát rejtély övezi. Nem lehet tudni, hogy van-e férje, gyereke, anyja, apja, rokona, hisz arról soha nem beszél. Az elmúlt négy évben, amióta itt feltűnt, nem kereste őt soha senki. Barátait és rokonait a kocsmába törzsvendégeiben véli felfedezni, és tiszta szívből szereti őket. Meghallgatja a panaszait, örömeiket, ha megkérik, bevásárol nekik, a pultos nőnek besegít, ezért ingyen ihat egy kávét. Mintha a kocsmába lenne az otthona, és az itt le-

hullt kis csbukokból élne. Amolyan kocsmatöltelék, de nem rossz értelemben, hiszen soha nem iszik szeszes italt. Csak kávé és néha kólát vagy ásványvizet.

A múlt nyáron ki kellett hívni hozzá a mentőt, mert hirtelen epilepsziás rohamot kapott. Mindenki aggódott érte, és amíg távol volt, nagyon hiányzott a törzsvendégeknek. Mintha üres lett volna a kocsmá. Hiányzott a jó szó, a kedvesség, a segítőkészség, egy diplomatikus válasz vagy gesztus. Hogy jobban teljen az idő, malmozni és sakkozni is szoktak a férfiak a sörük mellett. Egyik nap meghívták Ankát is malmozni, hogy ne unatkozzon. Már előre összekacsintottak, nevetgéltek, ám amikor a nő nyolcszor egymás után megnyerte a partit, lefagyott a gúnyos mosoly az arcukról. Pár nap múlva sakkbán is megverte őket, sőt, a kocsmá legjobb sakkozójának is mattot adott, annak, aki eddig azzal dicsekedett, hogy '86-ban országos bajnokságot nyert.

– Valami nincs rendben ezzel a lánnyal – jegyezte meg a nyugdíjas vil-lanszerelő. – Ha ránézünk, olyan, mint aki tízig sem tud számolni, úgy viselkedik, mint egy gyerek, de közben bitang nagy logikája van.

S hogy mennyire így volt, ez akkor igazolódott be, amikor egy délután betért az ivóba egy fiatalember, és odalépve a söntéshez, számfület mutatott Mirandának, a pultos nőnek, aki ezen nagyon felháborodott, és elküldte a fiút a bűdös francba. De mert az nem tágított, és még hevesebben kalimpált a két kezével, amit a halántékához emelt, az asszony kiabálni kezdett, mire a két halász felállt a söre mellől, hogy móresre tanítsák a srácot.

– Állj! – kiáltotta Anka –, ne bántsátok szegényt, nem látjátok, hogy süketnéma? Csak egy sört akar inni, és így mutatja, hogy Csukás sör kell neki.

– Honnan tudod te azt? – kérdezték a többiek

– Onnan – felelte Anka –, hogy a Csukás sör címkéjén egy szarvas van.

– Megáll az eszem, miket tud ez a lány – mondta elismerően Miranda, és odaadta a sört a fiúnak, aki fizetett, és hálásan meghajolt. A kedélyek épphogy lecsillapodtak, amikor az egykori sakkbajnok dühöngeni kezdett, és ordítva vágta a földhöz mobiltelefonját, mert valami hiba miatt nem tudta felhívni az asszonyt a kórházban. Anka felvette a mobilt a padlóról, és pár perc alatt megjavította.

– Van még valakinek rossz telefonja? – kérdezte –, mert ha van, én megjavítom, ugyanis minden típushoz értek. Azóta a törzsvendégek nagy tisztelettel bánnak Ankával, nem nevetik ki, nem nevezik a háta mögött Zirának. Egyenrangú félnek tekintik. Rumezcs úr pedig minden találkozásukkor megemeli a kalapját előtte.

MIRE JÓ EGY POHÁR RUM?

Rumecz úr két évtizede minden nyarat a városi közcéccé melletti kis parkban tölt el, reggeltől másnap reggelig, így azt is mondhatná, hogy ott nyaral. Ideális hely ez számára, hiszen egyforma távolságra van tőle a kocsmá és az illemhely. Mivel Rumecz úr szereti a sört, és nagy mennyiségben fogyasztja is, nem kerül kellemetlen helyzetbe, ha már távozott az ivóból, hiszen amit ott betöltött, azt hamar ki tudja eresztetni a másik „közintézményben”.

Bár sokan ismerik a környéken, mégsem tud róla senki semmit. Csak amennyi lerí róla. Hatvan év körüli, magas, csontos ember, széltől és alkoholtól cserzett arccal, hatalmas tüdővel, melyből néha bőrdülés formájában tör elő az elégedetlenség gyászos hangja. Míg a nyári hónapokban sárga szalmakalapjában virít a park zöldjében, télen nem lehet látni. Valahol, valamelyik városszéli meleg vizes vezeték mellett vészeli át a hideg évszakot, s ha pénze van, feltűnik az ivóban.

A törzsvendégek jól ismerik, hiszen közéjük sorolhatja magát. Ismeri őt a két halász, a fuvaros, a lepukkant vízvezeték-szerelő, a munka nélküli tanár, az értelmi fogyatékos Anka, a testi örömet szolgáltató kortalan fehérnép, a nyugdíjas szekus, akit mindenki utál, és aki miatt sokan be se térnek sörözni, ha látják, hogy ott ül a megszokott asztalánál, és végül Miranda, a pultos nő, aki már kívülről tudja, kinek mi a kedvenc itala, és ki mikor kap nyugdíjat, szociális segélyt vagy egyházi támogatást, mert azokon a napokon megnő a bevétele.

S ha már a bevételről van szó, most is amiatt bosszankodik Miranda, és a kénköves pokolba kívánja a nyugdíjas szekust, aki órákig ül a kocsmában, és aki miatt többen is visszafordultak az ajtóból, annyira utálják. Aki mindig csücsörítve szívja elsárgult fogait, valósággal szörcsög, s ha megszólal, óriási nyugdíjával dicsekszik, és a kommunista rendszert sírja vissza, amikor is Ő egy fontos ember volt, nem egy lenézett és mindenki által utált személy.

Most is éppen ezeket az időket emlegeti, amikor belép az ivóba Rumecz úr, leteszi az asztalra avas szalmakalapját, és egy korsó sört rendel.

Miranda ötvenéves szíve hirtelen gyorsabban kezd verni.

Ismerve a különböző alkoholok hatását Rumecz úr temperamentumára és gyűlöletét a volt szekus ellen, tudja, hogyan állíthatja meg a kocsmá bevételeinek zuhanását. Azonnal felteszi a nyolcas mosolyát, és egy deci rumot visz a sör mellé Rumecz úrnak.

– A ház ajándéka – mondja. A férfi meglepődik. Kicsit forgatja a poharat, amin megcsillan a besűrődő nap fénye, és a rum vörösesbarnán felragyog. Lassan lehunyja a szemét, és felhajtja a tömény italt. Egy darabig cuppog a bajusza alatt, mintha még nem akarná elengedni az ital ízét. Lát-szik, ahogy kezd életre kelni. Már szikrázik a szeme, kidagadnak a nyakán az erek, a keze ökölbe szorul, és lecsap a vén szekus asztalára. Szidni, átkozni kezdi az öreget meg a fajtáját, felhánytorgatja régi, fájó sérelmeit, többek között azt is, hogy a szekusok az ő balsorsának okozói, de most bosszút áll érte. A vénember bepánikol, és gyorsan távozik.

Az ivóban mindenki megkönnyebbülten lélegzik fel. Hahotázva és elismerően veregetik Rumecz úr vállát.

Miranda is örül, hiszen kezd egyre jobban megtelni a kocsmá. Isznak, hangoskodnak, csuda sztorikat mesélnek. S ahogy emelkedik a hangulat, úgy emelkedik a bevétel is.

————— Gothár Tamás

ARTAUD-PARAFRÁZIS

darabokra ejt a tér
az idő nem számít
hogy meddig én

rabszolga vagyok
akin az emlék hagy jelet
akit megcsal a folytonos

sehonnan semerre
vagyok
és az sem teljesen

MAJDNEM TÖRTÉNET

ahogy mankóval jár bennem
az inkább kényszeredett
mintsem szükségszerű távolság
már nehéz eldöntennem

végül mi volt ott és akkor
és mi most itt ezen a képen

szülőház albérlet lakás
szeméttelp lakónegyed
az országút

pusztulnak a tájak
ahogy haladok
ami a korláton kívül marad
egy idő után már nem is látom
folyton felébredek halálom után

„ÉN MEG KÖRBENÉZTEM A VÁROSBAN”

Pion István – Téged tanuljalak

anyám mesélt róla
nagyanyám is

mesélt róla a nagynéném
hallottam még ezt-azt
ha a barátaival beszélt
egy-egy kupica mellett

hiteles adataim vannak
anyám jó forrás
precíz emlékezet
mindent lejegyez
papírra vagy fejbe

hallottam egy bányáról
akkoriban tizenhat volt
négyen voltak testvérek
ketten maradtak

hallottam két nevet
és pár történetet erről a két névről
izomsorvadás tolószék
régirajzokat kerestem nagyanyám régi lakásában
(kockás füzetbe rajzolt rockegyüttesek logói)
egy családi betegségről

apámnak szerencséje volt mert ikertestvére született
pont emiatt úsztam meg én is
ahogy ezek után mindenki

hallottam egy vágóhídról is
egy műanyaggyárról
a régi sörgyárról
de nem tudom hogy ezek vannak-e még

Hajós Eszter

LÁBNYOMSZOBROK

MAYBERIAN SANSKÜLOTTS: NEM ÉRZEK SEMMIT;
20:53–25:13 (A38, 2015)

elindultam, hogy na akkor most már elindulok, mert az nem lehet, hogy ennyiszor indultam el úgy, hogy nem indultam el, hogy az már mégiscsak sok, hogy egy helyben állok, amikor éppen elindulok. nem lehet egy helyben elindulni, mert az nem elindulás, legfeljebb oszlopsor. és akkor az, hogy lehet, el sem tudok indulni, hogy sohasem mentem sehová, csak állok és várom, mikor esik a fejemre az égbolt, mikor. de talán még ez se, talán az ég se fog soha leesni, vagy hogy már eleve leesett, a kezdetben, amikor minden lett, úgy, hogy leesett.

és akkor az, hogy azt hazudom magamnak, kurvára futok, összevissza, szerteséjjel, bizony futok, amikor nem fut semmi, minden áll, feszül, szorul. és hogy akkor tulajdonképpen mi ez a futás, ami mindenben fáj, ami mindent összetör, hát mit csinálunk akkor mind, ha még csak nem is futunk? ellobbannak a csillagok, nincs Nap, mozdulatlanul áll a pillanat, élj csak a mának, amikor nincs pillanat, nincs előre és nincs hátra, nincs itt és nincs ott, csak az van, hogy valami nincs. és nem a futás, azt mindig is tudtuk, hogy nincs.

csak az az egy, hogy na most tényleg elindulok, az nem sikerül sohasem. pedig a futás feszülése, pedig az égbolt súlya, igen, erősen tartom magam az ég alatt. nem elég ez? miért kell elindulni, amikor állni is alig? a fű alatt meg ott nő a gyökere, azon áll a fű, jó neki, nem esik el. egyedül állok, mint egy fűszál, pedig a fű is csomókban nő, nem egyedül. és akkor ne ved bele magad abba a tekintetbe, aminek a mélyén medence van, ne akard beleölni magad abba a kézfogásba, amiben kert. légy a föld, a mozdulatlan mozdulat.

mert akkor egyszerre megértettem, mi a franc az a szeretet, hogy azt összevissza meg szerteséjjel osztogatják, felelőtlenül, mintha pocsolya volna, mintha virágágy. kit érdekel, hová zuhan, jó messzire dobod, a másik meg ugorjon az égig, napersze, megy ez. aztán csak a görcs, a bevert térd, hogy mindig összeesel, amikor kapkodsz a mocskos kis levegődért, amit aztán más vesz el, aki jobban kapkodik, aki jobban süllyed. és akkor zuhanj

békében, amíg fejbe nem dobnak azzal a hülye szeretettel, ami akkor már kinek kell, kinek.

nem tudom megfogni az elengedett kezeket. akárki engedte el, elengedett. nem tudok erre meg arra menni, csak előre. nincs is merre menni. nem is megyek. nem megyek el, csak el. nem tudom felvenni a szerteszéjjel szórt szeretetet. mint a szarra, szemétre, csigára, taposs bátran, máskor is megtetted már. és akkor ki vesz fel, ha belezuhanok az árnyékomba. futni, ja, az megy, hazudni, hogy futsz, amikor mi van, na mi. az a szar csiga, na az, hogy megint összetaposol egy házat, ezért vetted fel a cipőt, s nem azért, hogy elindulj.

mert akkor abban a sok tapogató kézben nem szeretet volt, csak szét-taposás, igen, meg szar, mindenütt szar, mikor mi vagyok én, na mi. össze-vissza telejárnak lépcsőfordulók. megtanultam, hogyan kell menekülni, ha bántanak. futni nem ér, az nincs, vagy hát épp azért van, mert nincs. elmozdulatlanul áll a pillanatban a tekinteted, de kinek a tekintete, kinek. hülye bámuló szemek, ki kérte, hogy engem bámuljanak. messzire akarok menni, mert nem szeretem a közelséget. aztán azok a kérdések, amikre kurvára sohasem felelek.

mondjuk ki szépen, ahogy van, hogy nincs. tehát igazából hallgatni lenne ildomos, de ki hallgat? dobálják a szavakat, mintha szeretet volna, mintha csigaház vagy szar, szemét, szerteszéjjel meg összevissza, hadd ropogjon a falakon, így ni, így kell. aztán, hogy bárkihez eljut-e bármi, ugyan. csak csattan, csak zuhog, választ ki vár. kívárni a megfelelő pillanatot, betömi a csöndlyukakat, az összefüggő ordításban keresek, hol hagytad a szívritmusod. aztán már csak az, az az az, hogy ja, megint a csöndet keresem, de elindulás nélkül?

merthogy szart, nem megyünk sehová. méhen belül, maradjunk békén, hátha Istenke megkegyelmez, és nem kell kizuhannunk a sárba, ahol a fejünkre dobálják a kezeket. mert szétkapkodnak, egyiknek a fülem, másiknak a szemem, micsináljak, vacak madarak, szaggatnak, ez kell nekik. egyik ide dob, másik oda húz, azt hiszik, lehet. és akkor hogy de ne sírj óceánt, na azt ne, semmiképp, mert becsuknak a szekrénybe, ahová azért bújtál el, mert nem, rohadtul nem kell semmi, tévedés történt, hazamehettek. most.

egész nap éjszaka van, amikor három napja süt a Nap. nincs kegyelem, valaki elvette és úgy tett, mintha sohasem lett volna semmi ott, ahol a kegyelem helye van. levegővételért kapaszkodom, hiába, talán levegő sincs, ilyen mélységekben megszakad az ég is, semmi sincs, egyáltalán, mit is gondoltam, amikor végül a sárba estem. ki húz ki, kit kellene nekem kihúzni,

erről nincsenek nyilatkozatok meg semmi, találjam ki, ja persze. és akkor a zuhanás, hogy megint zuhanok, meg mind zuhanunk. akkor szeretet vagyunk?

és engem ki szerel meg? ki. és akkor az, hogy állok és nem indulok el, mi lenne más, hát nyilván. mindig ez. ez az ez, azok meg, azok, igen, ti, futhattok felém, meg el. én nem, nem fogok. az árnyékom meg leesett a földre, ki veszi fel, ha lent már nincs több hely. nem fogok fölnézni, nem akarom, hogy a Nap lássa az arcom. árnyékot vetek magamra, ha több kereszt már nem maradt, az a pazar felelőtlenség, amivel mindent csak hajigálni, mintha nem törne össze, amit ledobsz, amit el. de kit érdekel, kit, nekünk van a legnagyobb fázunk.

de hogy épp az én fejemen törjön ketté az égbolt, kellett nekem olyan magas hegyre mászni, mit is akartam ott, mikor félek a sötétben. félig veszem csak a levegőt, ahogy félig vagyok szűz és félig gyilkos, nem baj, semmi sem baj, te jössz, te mész, ez kettő, ez ti, én meg nem, semmit. te nincs, csak te és te és te, és még akárki, aki jön. meg aki nem jön, csak jönni látszik. vagy menni. vagy nem menni. csak mintha. de akkor én hogy. akkor én ne. ez most egy kérdés volt. ez most volt egy kérdés, eddig csönd volt. de ki fél a Naptól?

mert akkor megint ez, ez a zuhanás, meg ez a túl sokszor földre ért, kicsorbult fájdalom, amit szeretetnek kellene hívni, de eltörik. így hogy adod oda? így kellett neked? a Naptól lefelé minden zuhan, de ez most nem lesz kérdés. a szekrény meg tele, te és te. aztán csak az, hogy megint nem jó sorba álltam, itt nem osztogatnak, itt elvesznek, de mit, ha üres van. az elengedett kéz utánam nyúl, a fogott elenged, és akkor álljak meg egyenesen, amikor nekem még gyökerem sincs, napersze. nem megy semmi, pedig menni kéne. nem megy ez se. erdő, egy fával.

az árnyékát meg otthagya a falon, eggyel több, végül is, mindegy. a lábnyomokat aztán gondosan összeszedte, nehogy hasra essek, amikor utána futok. nem szabad hazudni, miért hazudok. mert akkor nem ezért szedte össze, meg azért sem, nehogy véletlenül a madarak. csak azért, ne találjam meg, soha többé, merre ment. én meg hol állok, hát honnan tudnám, rajta a saját lábnyomomon, amit nem tudok megnézni, hát hogy, ha rajta állok. mert az Istenke akkor megengedte, hogy ne essek nagyot. és most itt vagyok. és elindulok.

mert van út, látok egyet. arra nem megy lábnyom, semmi, még egy eltévedt kéznyom sem, pedig attól lehetne félni. az árnyékok meg csak mögöttem állnak, nem baj, ha nem fordulok hátra, nem lesz sötét, és akkor mehetek a Nap felé. összeviszsa és szerteszéjjel, mintha vihar lenne, de nem

érdekel, a kidobós mindig ment, majd úgy megyek, hogy megmenekülök. aztán az eső, ami persze mindenkire esik, hát így tanulta, szóval nem lesz baj, tényleg, esni én is tudok, meg a szeretet, de azzal óvatosan kell, mert a túloldala bizony szúrós.

megjöttél? megmentem.

2015. 12. 21. 12:05–2016. 01. 08. 22:42:19

A SÖTÉT ALÁ ZUHAN

MUSICA MORALIA: GOLDEN FIGHT
(ART VADER MOTION, 2013)

a leghosszabb úton jutott el a pályaudvarra, és még akkor sem volt egészen ott, amikor ott volt. próbáltam elmagyarázni a járókelőknek, milyen is ez a nem-ott-lét az ottban, de a járókelők, úgy láttam, nem igazán értik.

leült egy padra és nézte az embereket, hogy elmennek előtte, mellette, meg biztos mögötte is, de azt nem tudta nézni. az ég drasztikusan tútelítődött valami patetikus érzelemtömkeleggel, utálta, amikor ilyen.

azért nézte az embereket, azokban a felhők le voltak tüdőzve rendesen. én meg hiába mondtam, hogy patetikus meg érzelemtömkeleg, a járókelők ilyen eget még biztosan nem láttak, olyan egyenletes arccal mentek el melletttem.

amikor a nagy órára nézett, látta, megint késni fog a döntéshozatal, lekési a vonatot. fázott a jobb tenyere közepén, ez vajon mit jelent. a padon ülve én is láttam az órát, de nem az órát akartam látni, hanem őt.

a pillantásának az árnyékát. és akkor sem csak a pillantását, hanem a rám pillantását, azt, amikor a saját szemem látom az övében. tüszentett valaki, odafordult, de nem látott senkit, aki épp tüszentésből jönne ki.

nem hozott magával szinte semmit, régóta nem visz. a kavics sem volt nála, amit ha szorongatott, megmelegedett. nem, sohasem szerettem a saját szemem látni az övében, hát nem magamat akartam nézni, nyilván.

de az a tömött bajszú férfi vállat vont, nagy ügy, és akkor még egy kutyája is vakkantott. a bajszos arra fordult és megint csak legyintett, aztán otthagyt. otthagya a tekintetemben a kalapos fejét, a bajszát, a legyintését.

pedig biztos nem akarta. a pad különben hideg és kemény lehetett akkor is, és hiába fért el rajta több ember, mindig csak egy ült rá. a tenyerét nézegette, nem tudom, mit látott benne, a kavics vagy a tenyerem nyomát.

vagy csak a tenyerét, úgy, egyedül. és akkor mellém ült valaki, na ennyit az elméletekről. a vonatok összevisszasága, az embereké, az égen azok a giccses felhők, de a mellettem ülő nem igazán tudta, hogyan lehet egy felhő giccses.

egészen sokáig ülhetett ott, az emberek valamiért egészen sokáig ülhetnek valahol, anélkül, hogy rájuk találnának. a cipőjére nézett, másikat vett fel, már elege volt abból, amit eddig nézett. ezt is majd kiismeri.

a cipőmre néztem, miért is nézik az emberek a cipőjüket. de a járókelők nem törődnek a cipőkkel, csak nézik őket, vagy azt se. kicsit nehezen találta meg a telefonjában azt a piszkozatot, amit még akkor írt. sohasem mutatta meg nekem.

ne, ne nézd, csak leírok valamit. lehet? én meg nem mondtam semmit, jó, hallgatom addig a rigót, nekem mindegy. nagyon világos volt az ég, tele volt világos felhőkkel. és épp akkor engedte el a kezem. lassan hűlt.

komoran ültünk azon a padon, ami a kicsi mesterséges tóra néz. vártam, mikor fejezi be. mindig elmondta, mit ír le. a bajszos férfi és a kutya, akit csak később vettem észre, meglepően hasonlított egymásra. magára is csak legyint.

újra elolvasta a piszkozatot, talán bele is írt, módosította, vagy odaírta a kontextust, ne felejtse el. utálta, hogy ilyenkor megváltozik a dátum, a módosítás dátuma marad meg, s a létrehozásé eltűnik. pedig az az akkor akkor fontos volt.

hideg lett a tenyerem ott, ahol eddig egy másik tenyér volt. mindig nála volt az a kavics, kicsit sajnálta, hogy mégsem hozta el. a járókelők meg csak mentek előre, amerre nekik az előre volt, és nem voltak kíváncsiak arra a kavicsra.

monoton kattogások, az ég meztelen vászna, valami félbetört madársikoly, de ne, itt hagyjam is abba, mondta a nő, és továbbment, nem tud segíteni, legfeljebb adhatna aprót, vagy mit akarok. és a sötétség alázuhan, minden alá.

persze az is lehetett a hiba, hogy ezek a járókelők nem azok voltak, akik akkor ott. ők nem látták. érdekes, én akkor is látom, amikor nem. bár talán azok a járókelők sem látták, csak mentek előre. talán ő sem látta az embereket,

csak nézett előre. nem tetszett neki, amit leírt, a telefonját se kellett volna magával hoznia, azzal a sok súlyos sóhajtással, amivel teleraktam neki. ha egy kisebb tengert visz magával is egyszerűbb. fehérek voltak az ujjai.

mit írtál fel? de nem mondott semmit, biztos ő is a rigót hallgatta, nem tudom, néha jobb volt nem mondani semmit, csak a madarak beszédét hallgatni, akiket nem értünk, de ők értik egymást. mit értesz azalatt, hogy minden alá?

az első ember, aki nem ment egyből tovább. de nem tudtam neki sem elmagyarázni, hogy zuhan a sötét minden alá, pedig hát azt is értette, hogy árnyék. talán én sem értem, amit mondani akarok, de a kislányt még ez sem zavarta, és leült mellém.

mert az a másik már elment a vonattal. a kislány meg éppen a kürtőskalácsra vagy mire várt, amit az anyukája vesz neki, aztán elmennek Sopronba. nem szóltam semmit, pedig innen nem megy vonat Sopronba.

szóval hogy az ég így meg úgy, ezt értette jól, ő mindig az eget nézi, amikor az anyukája nem figyel rá. mentek a vonatok, a kislány meg mutatta, milyen szép kavicsot talált a földön, a pad alatt, egy pillanatra emlékezniem kellett,

de nem, nem az. megfogta a kezem, mondta, fázik. hatalmas szemei voltak, ilyen hatalmas szemnek hatalmas könnye lehet. úgy nézett rám, mint az égboltra. itt nem áruznak kürtőskalácsot. elolvasta a piszkozatot és felállt, így kellett történnem.

felállt és elindult, felszállt egy vonatra. a kislány mondta, mindjárt elmegy, de ne szomorkodjak azért. és akkor láttam felállni, de nem a kislányt, hanem őt, pedig még nem is állt föl. ne menj el. a kislány meg nem értette a könnyeimet,

hát nekem nem is olyan szemeim vannak, amik sírnak. a járókelők meg mentek, mindig csak mentek, mint a vonatok. az égen a felhők. félek egyedül. ha tudnám, hogyan kell utánamenni. mi megy utána. de lehet, itt minden máshová megy már csak.

az ágyon ültünk, abban a kicsi sötét szobában. fáztunk, de nem mozdultunk. ő a cipőjét nézte, pedig nem is a lábán volt. félig leengedett redőnyök. én a földet néztem, ilyen jól nem ismerek más szőnyeget, mint ezt.

üres volt a tekintetem a tekintetétől, pedig a kavics épp a tenyerében volt, lehet, vele alszik, nem tudom. aztán már csak az, hogy hideg van így is meg úgy is, én meg egyedül ülök az ágyon, és egy ajtó csukódik, de hol vagyok, egyáltalán.

a kislány meg nem értette, miért ültünk az ágyon, ezért inkább elmeséltem neki a kutyát meg a bajszost. azt akartam, nevessen. pedig akkor ott az az ágy elsüllyedt a tengerben. a Nap már lement, haragosan hagyta el a szobát.

a kislány kezét nem engedtem el.

2016. 04. 18. 14:09:04

A FÁK ALATT MÉG ESIK AZ ESŐ

BASQUE: THE MOUNTAIN SONG

Hosszú várakozás után csak annyit mondott, nem megy tovább. Pedig álltak. Már egy ideje csak állunk, kellett gondolni, de kimondani nem lehetett semmit. A fű beleintegetett az égbe. Szóval akkor így állni kell, mármint úgy, hogy akkor az egyik itt áll, a másik meg ott, és aztán egyre távolabb. Valami víz lesz ott, ami először csak utat tör, kitölti az egyre nagyobb medret, és végül kettéválasztja a földet. Pedig az állók nem is csináltak semmit.

Valamit szeretett volna mondani akkor, de nem tudott mit. Talán a szavaknak is van egy meghatározott száma, melyik embernek mennyit, s ha elfogy, vége, csönd. Sok emberrel maradtak már csöndben. Pedig eleinte jó volt a csönd, mert tudták, tudnak még mondani majd a csönd után is valamit. De aztán jöttek ezek a végleges csöndek. Ha tudni lehetne előre, pontosan mennyi szót mondhat ennek vagy annak az embernek, nem beszélt volna annyit. Hallgatott volna, hallgatta volna a másik beszédét, csak. De hátha a másíknak fogy el a szava. Mert abban sem volt biztos, egyszerre történik-e. Inkább nem. Hogy akkor valakinek már nincs szava, valakinek meg még van, de már hiába. Kimondhatja, hogy elfogyjon, ne kelljen magával cipelnie addig, amíg valaki másnak indokolatlanul elmondhatja, aki aztán majd nem érti, miért vádolják olyasmivel, amit nem követett el. Vagy hallgat akkor, egyenként hallgatja el a szavakat, és vagy megfullad vagy kibírja, kiizzadja vagy kiszarja, valami csak lesz, a Nap is minden reggel újra Nap.

De akkor úgy tűnt, egyiküknek sincs már szava, a csöndtől meg nagyon féltek. Arra gondolt, megpróbálhatna a fűszálakról beszélni, vagy a felhők

változatlan szerkezetéről, de minden olyan erőltetettnek tűnt, úgy egyáltalán, beszélni, leült hát és nem mondott semmit. A másik is leült, biztos szeretnék volna közelebbről látni, milyen az, amikor jön az a víz, amelyik elválaszt. Meg hogy milyen hidat lehetne ilyen vízre, semmilyen, nyilván. Az ő hídja zöld lesz, kert lesz rajta meg minden. A másik híd nem nagyon akart színeket, inkább csak olyan áttetsző lesz, üvegből vagy jégből, de a hidegtől félt, szóval inkább nem is tette ki a hídját. Nem lehet átmenni így, merthogy mindenkinek csak fél hídja van. Hiába próbálta, hogy egész legyen, nagyon fél volt, utálta, hogy csak ennyire telik. Meg hogy ha össze is próbálták volna illeszteni, valahogy, na, szóval tuti nem illett volna össze a kettő, akkor meg beesnek középen, abba a vízbe, amelyik elnyel.

Vagy hát az, aki elsőnek indul. Mert persze egyedül mennének. Ha mind a ketten elindulnának, egyszerre, középen összekapaszkodnának és annyi. Akkor talán még a két híd is összetalálkozna valahogy, át lehetne menni, és már csak az lenne a kérdés, melyik oldalon akarnak maradni.

Nem szeretett volna a másik oldalon lenni kicsit se, csak hogy az a másik átjöjjön hozzá, pedig a másik sem szeretett volna a másik oldalon lenni, csak hogy az a másik átjöjjön hozzá. Most így volt. Már látta a vizet, amit a felhők jól felsátraztak. Szóval nem megy tovább, mondta ki végül, mert ezek a szavak még ott voltak akkor, s ahhoz még volt ereje, hogy összeszedje őket. A másik majdnem elismételte, újból, úgy látszik, a kimondott szavakat még akkor is lehet ismételtetni, ha már nincs több szó végleg. De aztán nem mondott semmit, utálta, hogy egyszer is kimondta, de nem szeretett volna befejeződni.

Pedig befejeződtek akkor. A víz változatlan szerkezete, ezt látta már csak, merthogy a felhők a vízre rászervezték. Próbálta magát megnyugtatni a látványokkal, de a látványok nem nyugodtak, csak látványok.

Aki elsőnek indulna, beleesne a vízbe, a másik meg, aki nem indult el, elindulhatna, hogy megnézzé, mint zuhan a másik, vagy kihúzhatná a vízből, vagy beleesne ő is, mert egyedül indult, és egyedül nem lehet olyan hídon, amelyiknek nincs vége. És akkor ott a vízben, mind a ketten, szóval így, nem, nem lehet elindulni ezzel a tudattal.

Majd hívlak, aha, majd látjuk egymást, ilyeneket lehetett már csak mondani, mert ott voltak, valahogy ezek is, valaki más felejtette ott őket és úgy, érezték is, nem az övék. De hogy menni hogyan meg merre, amikor becsukták a térképen az összes ház ablakát.

(MEGÉRKEZÉS)

Ablakszárny. Szilánkokra tört látvány. Magasból nézve.
Hintaszékbe süppedt álom. Előre, hátra; előre, hátra.
Becsukódnak a nappalok. Vesztegzár-idő.
Bogár mászik fölfele a mákvirág szárán.
Közelebb az éghez?
Gazdátlan föld. Eltemetett madár hamu-szárnya.
Mozdulna, hívna a boltívek kékje.
Az akadályok meddig nőnek?
Magasodnál kőbe, szokásba falazott magad fölé.
Süllyed vagy nő a bizalom árfolyama.
Milyen olcsó, ami megvásárolható.
Távlat nélküli lebegés. Szárnyaszegett idő.
Mégis suhannak, keringnek a képek.
Ismétlődik, ami még nem volt.
Fordulj balra, aztán jobbra.
Milyen változásra gondolsz?
A szél ismert irányváltása
a régi fák között.
Langyos, vér-ízű légáramlat.
Az új arcok régvolt maszkok.
Kifordulna magából a helyzet.
Untig ismert vidék a *terra incognita*.

(SÜLLYEDNEK, MAGASODNAK)

Hullámzó dombok. Süllyednek, magasodnak a fák.
A tél ecsete elkente a tájat. Fölszárnyal a láthatár.
Tájékozódás – távlatok nélkül.
Minden megtörténik, és nem történik semmi sem.
Csak a felhők ismételt alakváltozása.
Lélegezz a mélységből.

A verem fölött csak egy folt az ég.
Zsebedben régi kavicsdarabok.
Éle van az emléknek. Csiszold látásodat.
Közelben moccan, ami lesz.
Oszlanak a színek, marad a fekete-fehér józanság.
Vársz-e még valakire a kép alsó peremén?
Összegyűrhető a látvány. Simítsd ki arcaidat.
Betűzd belső, fakult lapjaidat.
A krónika hárttyája áttetsző. A fény felé fordítva
vérerek látszanak rajta. Az utolsó lapok
és napok még üresek.
A faágak hegye az égbe mártva.
Belülről karcol a szóra nem bírható.
Belső nehezékek, kényszer-inga.
Mélyre hajlik a gyümölcsfa alsó ága.
Ideje készülnöd az állandóságra.

(FORGÓSZÉL)

Forgószél-ének. Ismételt évek.
Gyorsuló ritmus: centrifuga-végzet.
Szédült évszakok,
kétséget érlelő visszatérések.

Újrakezdő kanyar-lendületek.

Minden újabb körben
kiszakad belőled valami nehezék.

Borzong a szem;
távozik, mit el sem engednél.

Tűnő arcok forгатaga,
kihulló, elvesztődő emléktárgyak.

Lenne még, lenne még, ami fájna.
Fogyó lendület egyetlen iránya.

NEM NAGY ÜGY

A hivatalos levelek, amelyeket a börtönigazgató naponta kapott, olyanok voltak, mint régi ismerősök, akik ugyanazon hangnemben ugyanazt a véleményt képviselik: nemi erőszak, kiskorú megrontása, emberölés, betörés, házasságszédelés, engedély nélküli fegyvertartás, csalás – mindez körülményes jogi nyelvről absztrahálva és felhívítva: bírósági ítélet, feltételes szabadságra bocsátási végzés, büntetést szigorító rendelkezés. A valós élet nem mutatkozott meg a szürke, jelentéktelen papíron. Az igazgató a megszokott módon kilyukasztotta a hivatalos iratokat, és az iratgyűjtőbe fűzte őket: evégett voltak itt. Irattartókban egymás mellé sorolva álltak évtizedeken át a szekrényben, amíg végül eltűzelték őket: hiszen evégett voltak itt.

Egy napon azonban hirtelen felborult a mindennapok jól megszokott rendje. Az egyik levél kivégzési parancsot tartalmazott. Az igazgató arca, amely egyébként barátságos volt és rózsás, most elsápadt és kifejezéstelenné vált, és a gyomrában erős égő érzés támadt: az ő börtönében még nem hajtottak végre kivégzést. Miután reszkető kézzel átlapozta a nyilvántartó kartotékot, megtalálta a tettes ügyiratát: Ferenc fegyenc, egy hete hozták be, és ahogyan a hivatalos levélből kivehető volt, semmiért jogerősen halálra ítélték. Büntett és büntetés sehogy sem akart egymáshoz illeszkedni az igazgató fejében, de még mielőtt a fejét rázni kezdte volna, visszafogta magát ettől az illetlenségtől: a börtönigazgatónak nem erre való a feje, hanem a logikus gondolkodásra, tudniillik: semmiért, csak annyit jelenthet: nihilizmus miatt! Megragadta a lexikont: „anarchista. Valamennyi érték és cél, a haladás minden lehetőségének teljes tagadója...!”, és máris fölkiáltott: És ez a fickó egy levegőt szív velünk?!

Az igazgató keze erélyesen meghúzta a barnára festett kart, amely az íróasztal oldalsó részén emelkedett ki, és máris felvillant a piros jelzőlámpa a főfegyőröknél; a jelzés az igazgatóságra hívta őket. A küszöbön álló eseményt a főfegyőröktől hamarosan megtudták a körletfelügyelők, hogy értesíthessék a börtönőröket is, és nemsokára már tudta az egész börtön. Ferenc fegyencet egy közös cellából magánzárkába vitték. Mielőtt a vasajtó – vastag, mint a klasszikusok művei – bezárult mögötte, az őt kísérő börtönőr megmagyarázta a fegyencnek a költözködés okát: Tulajdonképpen hall-

gatnom kellene, de hát végtére is: nem vagyok embertelen. Holnap a fejedet veszik, Ferenc!

Emez őrjöngeni kezdett cellájában, a durva cementen fetrengett, bömbölve és vinnyogva, és olyan hangokat adott ki, mint egy egészen fiatal kölyökkutya, akit kitettek a házból. Azután teljesen elcsendesedett, egyetlen csapásra, mintha csak elszakadt volna benne egy huzal, a fővezeték. Hamarosan kérette a papot, aki nemsokára szelíd arckifejezéssel foglalt helyet mellette a priccsen, és súlyos, medúzaszerű karját Ferenc vállára helyezte, amely mélyen meghajlott a kellemetlen teher alatt. Ferenc fegyenc meg akarta magyarázni, hogy ő semmit nem tett, nem érdemel ilyen csúnya véget, de a lelkész rögtön leintette: ismeri Ferenc esetét. És állítását, miszerint nem tett semmit! Hiszen ez nyílt vallomás, nem fogja fel Ferenc? Hiszen éppen a semmi, amire Ferenc hivatkozik, éppen ez a semmi a büntette. Az emberiség, Ferenc, rettenetes félelemtől szenved, az eszmei és cselekvésbeli üresség félelmétől. Ahol, mondjuk, nincsen szeretet, ott legalább gyűlöletnek kell lennie, vagy fordítva, mert az egyik arra szolgál a másiknak, hogy a saját nézőpontját körülhatárolja. Mi, Ferenc, csak azért tudjuk, hogy fehérek vagyunk, mert vannak feketék; ahol nincs optimizmus, ott léteznie kell legalább a pesszimizmusnak, hogy kezdhessünk vele valamit: hogy legalább megbélyegezzük. De ahol semmi nincs, ott rosszul áll a dolog, nagyon rosszul, és aki semmit sem tesz, annak nagyon rossz, mert ő az, aki sem pozitív, sem negatív értelemben nem halad együtt a világ folyásával. Nem cselekedni valami ellen, sem mellette (és édesmindegy, hogy ellene vagy mellette, hiszen a kettő egyazon érem két oldala) annyi, mint szabotálni a földi működést, és minden úr kiköpi szájából a langymelegeket...

A beszélgetés, úgy tűnt, a helyes útra terelte Ferenc fegyencet; a börtönőrök, akik az élettől nemsokára megváltót a kémlelőlyukon át szünet nélkül figyelték, továbbra is egy csendes, higgadt férfit láttak, aki egy gyufaszállal folyton a körmeit tisztogatja.

Amikor egymást kétóránként váltották, a fegyőrök között néha párbeszédszerű szóváltás volt, ami sohasem bővült folyamatos dialógussá. Ha egyikük úgy vélekedett, fejével a zárka felé bólintva, halkán suttozva, amaz odabent legalább gyilkosságot követett el, bestiális nemi bűncselekményt...?, arca azonnal elborult, és átsuhant rajta a nyugtalanság felhője, a bizonytalanságé, ami hasonló kifejezést hívott elő megszólított társa arcán is, aki így a kelleténél hangosabban válaszolta: büntetése teljesen jogos! Amit aztán az előző sietősen megerősített.

Mivel a börtön költségvetésében nem állt rendelkezésre pénz a nyaktoló, a tuskó és a hóhérbárd beszerzésére, a kivégzéshez egy régi dragonyos szablyát vettek igénybe, amit a helyi tájmúzeum készségesen bocsátott a rendelkezésükre. Természetesen beletelt egy kis időbe, amíg Ferenc fejét a törzsétől elválasztották, hiszen a tiszteletdíjat, amit egy szakértőnek kellett volna adni, aki ezt a műveletet jó pénzért villámgyorsan elvégezte volna, hivatalosan nem lehetett volna rendezni. Sajnos, a börtönőrök első próbálkozásai nem jártak a kívánt sikerrel. Annál gyorsabban ment a temetés. Ferenc maradványait bedobták egy gödörbe az udvaron, és betemették, miközben a lelkész ott állt, és szeméit a napfényes ég felé fordította, amelyen végtelen lassúsággal úszott egyetlenegy felhő.

De a nap mégis jobban végződött, mint ahogyan kezdődött. Mihelyt a jelentéktelen ügy lezárult, az igazgatóhoz egy levél érkezett a felettes igazságügyi hatóságtól, mégpedig azzal a tartalommal, hogy a Ferenc fegyencnek szánt kivégzési parancs egy másik Ferenc fegyencnek szól, egy másik városból, aki hírhedt anyagyilkos és iszákos; a tévedésből átküldött okirat visszakéretik a hatósághoz.

Alig fogta fel az igazgató, miről is van szó, átszellemült tekintettel emelte fel igazgatói fejét, és a jelzőlámpa felé nyúlt, hogy tudassa igazgatói utasításait: az ünnepségre este kerül sor, ahol minden felügyelő, fegyőr és börtönőr rangsora és szolgálatban való nélkülözhetősége szerint részt vesz. A második pohár sör után az igazgató kedélyes kis beszédet tartott arról, hogy tévedni emberi dolog, és hogy végső soron mindig az igazság győz, és a végén minden visszakerül a régi kerékvágásba, csak türelemmel és bizalommal kell lenni! Semmiért nem fejeznek itt le senkit, ezt mindig is állítottuk! És tovább folytatta beszédét, amit Ferenc a gödörben már nem hallhatott, mert történt vele valami, ami még a jó hír iránti befogadóképességét is kiakcsolta.

FARKAS ÚR, BESZÁMOLÓ

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer, hogy Farkas úr délutáni sétája egészen másként alakult, mint ahogyan szokott. Mert – és ilyesmi még soha nem esett meg vele ebben a napszakban a városi erdőben – egy lánnyal találkozott, aki udvarias köszönését nemcsak viszonzta, de lépteit magától értetődően az ő lassú andalgásához igazította. A barátságosan köszönő lánynak talán csak most tűnt fel, a magányos sétáló láttán, hogy milyen néptelen a környék, és biztonságosabbnak tartotta, hogy egy ilyen bizalomkeltő jelenség társaságában (amilyennek Farkas úr tartotta magát) sétálgasson tovább.

Miután Farkas úr bemutatkozott, és a lány nevét is megtudta, bár nem értette pontosan („Piriska”, vélte hallani), beszélgetésbe elegyedtek, és kiderült, a fiatal hölgy éppen közeli rokonához tart, aki a kis erdő túloldalán, a helység szélén lakik. Leírta neki az úti célját, a házat és a telket, a legapróbb részletig, így Farkas úr önkéntelenül azt fontolgatta, hogy mindez jelentős utalást rejt magában. Hogyha fiatalabb lett volna, a lakás fotografikus pontossággal megadott topográfiai adatainak, valamint a belső részleteinek közlését burkolt meghívásként fogta volna fel, annál is inkább, hogy a lány oldalról, félig ferdén tekintett föl rá, és megvető tekintettel mustárgatta őt, ami Farkas úrban fiatalkori éveinek kimondhatatlanul kellemes emlékeit idézte föl. Hogy halvány feltevéséről bizonyosságot nyerjen, amikor egy mély keréknyom barázdálta az utat, joggal foghatta karon nem várt kísérőjét, mintha csak támogatnia kellene a lányt. Mivel semmilyen védekező reakció nem következett a lány részéről, később sem vonta vissza kezét. A lány vékony blúzának az anyagán át érezte annak testhőmérsékletét, ami egyre inkább felhevítette. Párbeszédük szavai és szófordulatai már kevésbé voltak szenvtelenek, sőt, inkább kétértelműek, és érezhetően kissé túljátszott és korántsem egyoldalú rokonszenvről tanúskodtak.

Piriska kisasszony túl éles vihogása, amellyel helyeslően kísérte Farkas úrnak az erdei utakon tett indiszkrét megfigyeléseiről szóló megjegyzéseit, úgy tűnt, teljes egyetértéséről tanúskodik. Nem csoda hát, ha az elköszönést egy hosszú, szinte bensőségesnek mondható kézzszorítás késleltette; és a reménytelen hangzó megjegyzés, hogy talán hamarabb is találkoznak majd, mint gondolnák, szíven találta Farkas urat, és sehogy sem akart kimenni a fejéből.

Nagyon elgondolkodva és idegesen sietett vissza a kocsijához, amelyet egy tisztáson hagyott. Semmiképpen sem menne most haza, inkább a neki tudatosan vagy tudattalanul megmutatott irányba. Hogyha egy rövidítésen menne, talán még előbb találkozna Piriska kisasszonnyal, és rákacsintva újra egy véletlen találkozást színlelhetne.

Amikor az ingatlan elé érkezve azonosította azt, és megállt, egy szemmel láthatóan erőteljes, idős nő hagyta el a vikendházat, aki a kavicsokon át a kertajtóhoz szaladt, majd ki az utcára, ahol Farkas úrral találkozott. Farkas úr azt állította, egy ismerőst keres, és érdeklődni kezdett egy szabadon kitalált név felől, de az idős nő mogorván tagadó választ adott, és köszönés nélkül beült a kiskocsiába. Hogy a jelenléte ne tűnjön gyanúsnak, Farkas úr egy várostérképet vett elő, és az autója motorháztetőjén széthajtogatta. Miután a morcos öregasszony, aki mit sem sejtett lányunokája feltehetően be nem jelentett látogatásáról, eltűnt Farkas úr látóköréből, Farkas úr késedelem nélkül belépett a telekre. Arra számított, talál majd egy helyet, ahol meglepheti Piriska kisasszonyt, anélkül, hogy ráijesztene. A földszintes épület bejáratánál, a hátsó oldalon egy félig nyitott ablakszárnyat fedezett fel: a függönyön átsejlett az egyedülálló lakos hálószobája. Felébredő kételye ellenére Farkas úr nem volt képes arra, hogy kíváncsiságát és vágyát elnyomja, és egyszerűen betaszította az ablakszárnyat. Tekintete az ágyra esett, a hívogatóan felhajtott paplanra, és egy orgonaszínű negligésére, amely úgy tűnt, arra várakozik, hogy élvezettel vegyék igénybe. Jóllehet világos volt előtte tettének hallatlan szokatlansága, eufórikus állapotában mégis ragyogó, bár vakmerő ötletnek tartotta, hogy bemásson az alacsony könyöklőn, és Piriska kisasszonyt éppen ezen a helyen, kimondatlan vágyainak helyszínén lepje meg. Előző benyomása, hogy a kisasszony hajlik a kalandra, nem lehet tévedés. Hiszen végtére is felismerte az idegen hálószobát, amelynek a pontos leírása értelmetlen lett volna a burkolt meghívó szándék nélkül. Mert ugyan minek megjelölni az ágy és a szekrény, az éjjeliszekrény és a fésülködőasztal helyét? Hacsak nem azért, hogy egy szerelmi légyottra alkalmas helyet jelezzen.

Farkas úr két ujjal megemelte a hálóinget, csodálkozva, hogy az elutazott Nagymama vajon kinek öltözhet fel így éjszakánként. Megsemmisítő, ám ellenállhatatlan érzésektől hajtva, levetkőzött, szőrös testére húzta a finom inget, bemászott az ágyba és betakarózott. Mozdulatlanul feküdvé hallgatta, milyen hangosan ver a szíve. Már felmerült benne a kétség: vajon nem alaptalan következtetés sarkallta őt erre a katasztrofális helytelen magatartásra? Talán túlértékelt egy közömbös flörtöt, és egy utójá-

ték előjátékának vélte, amelyre a teste automatikusan felkészült? Mielőtt még felugorhatott volna, közeledő cipősarok-koppanás ritmusát hallotta a folyosón, és egy kiáltást:

„Nagymama, én vagyok az...” – hangzott, majd tágra nyílt szemei előtt lesüllyedt a kilincs.

Évtizedeknek tűnő pillanatok után Piriska kisasszony letette a tömött bevásárlószatyrot az ajtókeretnél, és a fekvőhelyhez lépett. Farkas úr fellélegezve olvasta le az arcáról, hogy rettenetes aggályai nem igazolódnak be. Eközben Piriska kisasszony zavartan leült az ágy szélére, majd hirtelen vidám kitöréssel érdeklődni kezdett: az isten szerelmére, miért nyitja ilyen tágra a szemét?! Rögtön kigurul a koponyájából. A dadogó válasz, hogy jobban lássa őt, zavarának mértékéről árulkodott.

Piriska kisasszony növelte a zavarát, mert ironikusan megkérdezte, mi az oka annak, hogy túlságosan nagy fülei elpirultak? Miért oly hallgatag nagy szája ellenére? És miért van olyan nagy keze, ha nem tudja, mit kezdjen vele? És a segítségére volt szükség, hogy Farkas urat a kért dologra rábírja.

De mielőtt még Piriska kisasszony szabaddá tette volna magát, és közelebbi összhangba került volna Farkas úrral, egy autó hajtott a ház elé – te jószágos ég, a Nagymama! –, és a kocsiajtó máris hangosan csapódott, elvágva a menekülés útját a ház ajtaján át, Farkas úr pedig, ruháit a hóna alá kapva, orgonaszínű hálóing nélkül, sietve, ahogyan jött, el is hagyta a meg nem történtek színhelyét.

Alighogy a gondozott virágágyások közepette megállt, fedezék után kémlelve a felöltözéshez, joggal izgatottan és kissé kifulladásra, a bokor mögül felemelt fegyverrel egy rendőr lépett elő.

Farkas úr az ellenkező irányba fordult, de nem jutott messzire. És csak miután a hullát elszállították, és egy hosszabb jegyzőkönyvet vettek föl, és minden részese aláírta, természetesen Farkas urat kivéve, csak akkor nyílt alkalma a Nagymamának, hogy megmagyarázza a szerepét ebben az ép bőrrel megúszott, de sajnálatos kimenetelű eseményben.

A halott, aki még élteiben bukkant föl itt, rögtön gyanús volt a számára. Minden betörő szemlét tart a tervezett hadi vállalkozás előtt. Csupán a ház lakóinak a távolléte teremt feltételeket a kriminális tevékenységhez. Így tehát eltávozott otthonról, de csak a helyi rendőrsre, ahol Erdész törzsőrmestert értesítette, és rábírta egy ellenőrzésre. És a gyanúja beigazolódtott, hát nem szörnyű? Rossz sejtését még ráadásul felül is múlta a tény, hogy a vélt betörőről kiderült, hogy egy szörnyeteg, akit a megérdemelt,

ha jogilag nem is egészen kifogástalan büntetés utolért. Mesébe illő szerencséről lehet beszélni, hogy a lányunokáját valami kimondhatatlan dolog nem érte. Éppen ez az előre látható körülmény – magyarázta tovább meglepő szakértelemmel – igazolja utólag a végső megmentő lövést, amit Erdész törzsőrmester adott le, aki ezzel mindkettejük köszönetét derekasán kiérdemelte. Mégpedig egy meghívást a közös uzsonnára.

BENÓ ESZTER fordításai

* Günter Kunert Németországban élő költő, író. Berlinben született 1929-ben. Rendkívül termékeny szerző: több mint félszáz verseskötete és számos prózakötete jelent meg. Életműve sokszínű: írt elbeszéléseket, esszéket, önéletrajzi írásokat, regényt, drámát, aforizmákat. Festőként és grafikusként is ismert. Szépirodalmi munkásságát számos díjjal tüntették ki, többek között Georg Trakl-díjjal, Heinrich Heine-díjjal, a Német Köztársasági Érdemrend Nagykeresztjével és az EU Prix Aristeion díjával. A külhoni német PEN-klub elnöke. A két elbeszélés az író *Vertrackte Affären* című prózakötetében jelent meg 2016-ban.

HOMÉROSZ, A DALNOK

Egy esős délutánon,
egy közismert álom hajóján
Homérosz, a dalnok,
megérkezett Reykjavíkba.
Átsétált a rakpartról
és leintett egy taxit, amely
esőszürke utcák mellett,
szomorú házak mellett
araszolt tovább.

A kereszteződéseknel
Homérosz, a dalnok,
odafordult a sofőrhez és így szólt:
– Ugyan mi módon lehetséges,
hogy itt, ebben az
esőszürke monotóniában
egy mesemondó nép él?
– Pontosán ez az, amiért
leginkább akkor hallgatnál meg
egy jó mesét, ha esőcseppek
kopognak az ablakon,
válaszolt a taxisofőr.

Ha esőcsepp koppan az ablakon,
és a köd az öbölbe surran
befödve hegyet és óceánt,
semmiről sem kell szót ejts
az utcai hólét kivéve,
nincsen varázsdal,
nincs éneklő nap,
csak szétolvadó lábnyomok
meg a szél, ami füttyöl és fúj...
Szürke időbe rejtve
halad a szél az utcán,

a város fölött álmatlanul lebeg
a magány madara,
az esőt a mélység torka nyeli el,
és az éj nagy sötétje
hálóként borul a világra.
Egy ember kihajózik
arra az óceánra,
hol éneklő hullámok várják,
ahol egy alvó ház van,
bevitorlázik az álomba,
a világ a fekete vizek
fölé emelkedik,
és a fények pont úgy tűnnek el,
mint az utcák kialvó lámpalángjai.

NE BESZÉLJ NAGY NEMZETEKRŐL

Ne beszélj nagy nemzetekről,
és ne beszélj kis nemzetekről,
előőrsről, hátszágról, perifériáról.
Ez itt egy glóbusz, a lényege
ott van a talpad alatt,
és forog körbe-körbe,
és követ téged, bármerre járnál.
Figyeld a gleccsert:
úgy csörtet a kékségen át,
mint egy világot járó jegesmedve.
Ajtó nyílik egy álomban,
a kiömlő sötétség
akár az alvók könnye.

Itt van az a föld,
ahol az idő szökne csak,
mint újság a postaládába,
de nincs előfizetője,
nincs dobozolt tér,

és fölötte sincs más,
csak a mérhetetlen űr,
ahol a csillagok ragyognak.
Ha belesüppednénk
az éj mocsarába,
mi leszünk az új Münchhausenek.

A Tejút egy utca
egy kis falucskában.
Hálót szőtt újra
körénk a sors,
koccintó két kezünk
között az óceán.
Nyomunkba ég majd
az északi fény.

VERMESSER LEVENTE fordításai

Hajdú Farkas-Zoltán

KI EZ AZ IPSE?

LEGENDA

„Élményeink átélésének ideje nem azonos irányú életidőnk haladásával. Előre-hátra ugrál; az óhatatlan továbbhaladásban léteznek szabad és fel-duzzadó terek. Ezekben időbeli rendetlenség uralkodik, jelen és múlt elvesztik irányukat, s az, amiről azt hittük, hogy réges-rég kiálltuk, visszatér mint kiállhatatlan.” (Botho Strauß)

(reggeli látvány) Hajnalban az álmos péksegédek vörösre mázolt furgonjaikkal Seipék üzlete előtt sorakoznak, hogy felrakodják: januárban az újévet köszöntő pereceket és kalácsbabákat, februárban az eper- és szilvalekvárral, csokoládé- és vaníliakrémmel megtöltött fánkokat, a Bálint-napi *petit four*okat, márciusban a kalács- és porhanyós tésztából süttött, piros nyakkendő, aranycsengős nyuszikat, a medvehagymával ízesített kenyereket és rebarbarás pitéket, áprilisban a húsvéti piskótabarányokat, májusban az anyák napjára készített piros sütemény-szívecskéket, epres tortákat és pitéket, júniusban a cseresznyés lepényeket, júliusban a szilvatortákat és szilvás pitéket, a roston süttött húsokhoz zöldséggel töltött *baguette*-eket, szeptemberben a sült szalonnakockákkal, kövér tejföllel bőségesen megrakott hagymatortákat, októberben a termények ünnepére készült sokféle, a bőséget friss, ropogós héjukkal a barna legmelegebb árnyalataiban ünneplő hálaadási kenyereket, novemberben a szájukban apró cseréppipát tartó, mazsolaszemű kalácsmártonkákat, decemberben a karácsonyi aprósüteményeket, gyümölcskenyereket, diós és mákos kalácsokat, a szilveszteri marcipánmalacokat és -patkókat meg az újévet váró pereceket és kalácsbabákat, és elszállítsák Seipék három másik üzletébe, hogy látványuktól, a pompás földi bőségtől az átellenes házak ablakaiból éppen kinéző ismeretlen ipsék éppúgy örömmre derüljenek, feledjék kínzó álmaikat, ha pillanatokra is, de megszabaduljanak nyomasztó hajnali depressziójuktól: feltámadjanak.

Akár Ipsénk, ki, miután óvatosan, nehogy felzavarja békésen alvó ház-népét, behúzza maga mögött dolgozószobája ajtaját, a jobb oldali keskeny, ólomüveges ablakhoz lép, a két nagyobbat ilyenkor még szigorú, sötét redőny fedí, hogy a második emeleti, ébredező világra nyíló résből Seipék pék-

ségének a bizonytalan szürkületben révedező utcát égi fénnel megvilágító kirakatában szemrevételezze: az újévi pereceket és kalácsbabákat, az eper- és szilvabefőttel, csokoládé- és vaníliakrémmel megtöltött fánkokat, a *petit four*okat, a kalács- és porhanyós tésztából sült, piros nyakkendő, aranycsengős nyuszikat, a medvehagymával ízesített kenyeret és rebarbarás pitét, a piskótabarányokat, a piros sütemény-szívecskéket, epres tortákat és pitét, a cseresznyés lepényeket, a szilvatortákat és szilvás pitét, a rostos sült húshoz zöldséggel töltött *baguette*-eket, a sült szalonnakockákkal, kövér tejföllel bőségesen megrakott hagymatortákat, a sokféle, a bőséget friss, ropogós héjkkal a barna legmelegebb árnyalataiban ünneplő kenyeret, a szájukban apró cseréppipát tartó, mazsolaszemű kalácmártonkákat, a számtalan aprósüteményt, gyümölcskenyeret, diós és mákos kalácsokat, a marcipánmalackákat és -patkókat, meg az újévet váró pereceket és kalácsbabákat.

Minekutána Ipsénk, megadó bólintással, naplóíró asztalához ül, meggyűjtja a zöld ernyős olvasólámpát, kiteszi maga elé a cukorszintmérőt, a vérnyomást (*Exforge*) és koleszterinszintet (*Silvstatin*) állítólag csökkentő, vérhígító *Asstad* pasztillákat és az inzulininjekciót: *Lantus*; cukrát méri, az eredményt bevezeti egy tabellába, lenyeli a tablettákat, bőven vizet kortyol rájuk, rácsavarja a 4 mm-es tűt a fecskendőre, hasába szúrja (néha szűnyogcsípés, néha tüzes nyárs), miközben rezignáltan mantrázza hajnali mestere versét: *Reményeim szerint végre a helyes útra tértem én, ki örök hajósként nélkülöztem eleget, hogy megtapasztalhassak tengernyi élvezetet.*

Az én identitásának magától értetődő egységét három dolog bonthatja meg: az emigráció, az álom és az irodalom. Mindhárman a normalitás ellentáborához tartoznak. A jövővényt az őslakosság kirekeszti vagy elzárja. Az álom szétzilálja az identitás szilárdságát. Az álmodó az Én és a Másik egyszerre: a sokféle én. A közhiedelem szerint az álmok legfontosabb ismérve, hogy szertefoszlanak, szerencsére! Mert azok amúgy a tapasztalatainkban dúskáló, azokat felprédáló, a Félelemre vagy a Vágyakozásra felesküdt bolyongó ritterek. Az álmokból visszhangzó igazságot csak a pszichológusok és költők veszik komolyan; régebben a pásztorok és a molnárok, szóval a nyilvánosság számára mindig is gyanús foglalkozást űzők.

(élethelyzet) Aztán naplót ír: barna tintával, puha, fekete borítójú füzetbe, röviden, épp csak az előző napon történeteket lehetőleg tárgyilagosan, nem mindig sikerül!, feljegyezve.

Nincs élethelyzet, amelyben nagyobb önfegyelemre lenne szükség, mint az emigráció, jutott eszébe Ipsének Ioda mester egykori tanítása. Ne elhagyni magunkat! Sem testileg, sem lelkileg. Testi igényességünket a legnagyobb mértékben megőrizni, már ami edzés, tisztaság, egészség kérdéseit illeti. Még a ruházkodás egyszerű színvonalára is vigyázni. Lelki igényeinket önmagunkkal és a világgal szemben a felső határig fokozni. Ne engedni, hogy a hasonló sorsúak közössége az elkomásodás és elbratyisodás állapotába hozzon. Mindenkinek segíteni, akinek lehet és aki megérdemli. De mindig távolságot tartani. Mindenki a saját rangja és sorsa szerint emigráns. Soha ne panaszkodni, soha meg nem sértődni, de sohasem érzelmesen közösködni. Olyan napi- és órarendet tartani, mint egy hadihajó fedélzetén. Egy felesleges cigarettacsikket ne tűrni, egy öltözködési hibát ne bocsátani meg. Mindennap dolgozni, olvasni, nyolc-tíz kilométert gyalog járni, vagy annak megfelelően úszni és tornázni. Ne beleegyezni. Ne beletörni. Tartani magunkat és a környezetünket. Soha ne „válaszolni” a szájaló, a közönyös és kárörvendő világnak másképp, mint tényekkel. Tehát némán, alkotással és magatartással. Mindez nem könnyű. De, ne feledd, a magatartás az alkotás egy neme.

(időtlen virrasztás) Az öregek keltek fel mindig a legkorábban. Vagy tán le sem feküdtek. Mindig úgy készülődtek, mintha hosszú útra indulnának: vastag alsógatyát vettek magukra, vagy *dinamóbugyit*, amin a gyerekek minden alkalommal jól mulattak. Nyáron is télikabátba burkolóztak, ósdi fülvédőt és gyapjúkendőt tettek a fejükre. Mintha nagyon hosszú útra indulnának. És hosszan búcsúzkodtak, elinduláskor vissza-visszanéztek, arcukon a sokat tudók mosolyával.

Csak az *alimentára* előtt bizonytalanodtak el egy kicsit, megállapítva, hogy megelőzték őket. A többiek, úgy látszik, virgoncabbak, hamarabb kijöttek, s már hangosan trécselnek, kártyáznak, üres szatyraikat a lábuk között szorongatják, vagy az üzlet bejárata elé rakják, hogy jelezzék a később érkezőknek gazdájuk kizárólagos helyét az eljövendő éjszakában. Az egymás után következés szigorába hamarosan a későbbben érkezők is belenyugodnak, és elkezdődhet a szívet vigasztaló panaszkodások hosszú litániája, apák s anyák üres ládákat táncoltató szellemének megidézése. A második háborút meglelt családapákként, édesanyákként megélt társaság nosztalgiazik egy sort a gyermekkori békeidőről, aztán az emlékezet valamelyik bugyrából előbújnak a szovjet katonák, „az oroszok”. Egytől egyig keleti emberek. A tehetősebbektől mindent elvesznek, hogy aztán fekete kenyérral

vigasztalják nincstelenné tett áldozataikat (de hát svájci karórából, pecsétgyűrűkből, násfákból nem lehet jóllakatni a gyerekeket).

A nagyapákká–nagyanyákká vénült derékhad ma már nem számíthat holmi vörös csillagos, mosdatlan idegenek jóindulatára. Az éjszaka közepén felkel, meleg ruhába öltözik, és lemegy a sarki *alimentára* elé, hogy a reggel hétkor nyitó, ismeretlen szörnyek ábrázatát idéző repedezett cementpadlós üzletben, a katonás hangon csattogó, kövér boltosoktól megvásárolhassa a család aprajának–nagyjának mindennapi betevőjét: két liter híg tejet, néhány *borkán* joghurtot, három *franzellát*, s ha éppen a szerencse kegyeltje, fél kiló szürkés-zöldes színű *parizert*. Ez vékony szeletekre vágva és kirántva a vasárnapi ebéd csúcspontjaként fog a nemes damasztabroszszal, kék mintás, opálos fényű porcelánnal, nehéz ezüst evőeszközzel megterített asztalra kerülni.

A háború utáni újsütetű békében a megfőzött krumplihéj még a mesebeli kakastejes kenyér ízére hasonlított, s az avasodó zsírban felejtett kolbászvég tiszteletére hetedhét országra szóló lakomát rendeztek, amelynek során jóízűen felfalták az ünnepeltet. A leszálló éjfélnél a várakozók ezeket a békebelinek már semmiképpen sem nevezhető evészeteket idézik fel, jobban mondva azt a sok elhangzó viccelődést, évődést, amely a benne részt vevőket megóvta a mindent feladó elkeseredéstől és szolgálalkúságtól. Minden jónak eljön a bójtje, bólogatnak megadóan. A hideg szélben előtűnő hold sugarai az Örök Ifjúság szökőkútjának permetével borítják be a megfogygyadt arcokat. Remegő kezek, dérféher kacsók egymás szorítását keresik. A *mát* nem érdemes komolyan venni, olcsóbb, szürkébb kiadása a legalább tragikusnak mutatkozó múltnak. És kezdetét veszi a mindenszabad-játék: ötven éve elmulasztott, reszkető ajakkal elzümögött virágénekek, gyengülő szemmel megírt szerelmes levelek az üres ládák ferde tornyának árnyékában.

Ötéves Ipse álmában nagyapját keresi: felébred, szólongatja, nagyanyjuk óriásin horkol, a falióra ötször kongat, ki a takaró alól, bele a vastag filcből készült, barna-fekete kockás házipapucsba, gondosan rácsattintani a pléhcsatot, és elindulni a holdfény irányába, a konyha ajtaja felé, aztán a sötétzöldre festett kapun keresztül, az utcán cserebogarak köröznek a neonlámpák körül, tudja, hogy kétszer balra kell térnie, elhaladni a nappal is fekete *nenea* Cosma gumiabroncsokat javító *vulkanizálóműhelye* előtt, majd egyenesen fel az enyhe kaptatón, a sarki *alimentáráig*, a sorban állók tömege már a fekete műhely előtt mellé szegődött, suttogások, sikolyok. Ipse apróz az árnyak mellett, között, összeszorított foggal, egyre kétségbeeset-

tebben, mert nagyapja sehol, a fekete sereg morgása felerősödik, szitkozódás, Ipse nyöszörög, nyávog, mit tehetne más: felzokog, valaki a sötétségből magához öleli, vastag, illatos báránnyal bélelt télikabátjával betakarja, feje búbját megcsókolja:

NINCSEN SEMMI BAJ.

Az Ipsének segítségére rendelt, hirtelen felcsendülő, többszólamú (inkább összevissza, a természet káoszát követő) hajnali csivitelés pillanatok alatt szétfoszlatja a kísérteties álmokat: a hűvösségtől, mintha a Barlang bejáratához penderítette volna valaki a társaságot, elnémulnak az aggmorgások. MOST, a pillanat tört részéig, csak a fákon ébredező madarak és a Nagyapjuk hasán bóbiskoló Ipse egyenletes szuszogása hallatszik. KIVILÁGOSUL. A szellemjátéknak vége. Szipogások, hüppögések, orrfúvás lepedőnyi, kockás zsebkendőkbe. Még hogy pajkos szerelmi suttogások. Az üres ládák pisai ferde tornya sem a régi már: balkáni, szedett-vedett másolata az éjszakainak. A bizalom árnyéka szertefoszlik a hajnali fényben: lebomlik télikabátba burkolózó öregek ismeretlen múltjára. Mintha kelet felé dőlő fa-, vas- és márványkeresztek, dávidcsillagos obeliszkok gubbasztanának az ébredező világban.

A madaraknak ehhez persze semmi közük, énekük nem az emberi emlékezésből, hanem magából a Teremtésből származik.

Deus est anima brutorum. Isten az állatok lelkében lakozik, mondták a skolasztikusok. Ezzel a csodálatos mondattal azt a biztonságot kívánták megmagyarázni, amely az alacsonyabb rendű élőlények ösztöneit vezeti. De hát mindannyian alacsonyabb rendűek vagyunk, a beszéd és a gondolkodás sem más, mint újabb, s ezért az összes többinél bizonytalanabb ösztön. Isten mindennek a lelke.

Gyermek Ipse arcocskáját magához szorító Borostás Nagyapjuk: hajnali csivít csendélet.

Később, ha erre a hajnalra gondol, Ipsének mindig eszébe jut egy régi történet: az állatok pompásan megvoltak a Paradicsomban, míg egy napon valamilyükük türehetlenné érezte ezt az állapotot, lemondott a boldogságáról, és emberré vált. Állítólag ezzel a legelső szófogadatlansággal kezdődött az emberek története.

Ritkán látni ezeket az apró énekeseket, ravaszul rejtőzködnek, akár a fogamzás pillanata, s bár újjászületésüknél most csak penészes ládákban gubbasztó öregek bábáskodnak, nem csüggednek.

A hajnalpír sötétre festi a ráncokat, felerősíti az összes vélt és valós bajt: hajdani táncokban ugránczó lábak reumás fájdalmait, régmúlt szerelmes-

kedések huszáros középső ujjainak parkinsonos remegését, semmibe vesző lakomákról nosztalgizáló renyhe gyomrokat, s a friss fényből és hangból kovácsolt kiKelet pengéi piranha-hadként falják fel a sötétséget.

Az újjászülető világ egykedvű diadala: mindennapos világrajövetel; az öregek buddhaarcán felcsillannak az első napsugarak. Az ígézet még tart, de csak addig, míg szét nem csapódnak az üzlet ajtajának vasrácsai. A reggeli valóság első parancsára a megmeredt testek felemelkednek, és kénytelen-kelletlen katonás sorba rendeződnek.

Nagyapjuk is feláll, a kék-barna kockás szatyor lecsúszik a térdéről, s az édesen alvó Ipsével karjában, felnyalábólja, magához szorítja, elindulnak hazafelé.

(idegen hajnal) A dolgoknak erejük van és hatalmuk; parancsolnak neked, de hallgatnak is rád.

Ipsé, ha megitta borát, nyugodtan alussza végig az éjszakát. Álmai feloldják tudata határait, a narcisztikus átélésükben énje a természet, az időjárás, a felhők, az állatok és a növények titokzatos üzeneteinek címzettje. Ezek pedig az üzenetek titkaira válaszolnak.

Ilyenkor hajnaltájt ébred, a madarak énekére. Mindig csodálta ezeket az apró teremtetéseket, úgy látszik, nem félnek a hajnaltól, nem tölti el szívüket a mindennapi megszületés szorongása.

Ipsét bortalan, átvirrasztott éjszakára köszöntő hajnal győzi meg földi léte minden e világi esendőségéről. Idegfeszültségét az újjászülető készenlét a végsőkig fokozza.

Azzal kezdi a napot, hogy fürdőzés előtt visszahúzódik dolgozószobájába. Háznépe ilyenkor még alszik, a lakásban csend van; esetleg apró neszezések, sóhajtások, tüszentések, köhécselés; néha erős köhögés. Ilyenkor még a kintről beszűrődő zajok sem kellemetlenek. Az utca túloldalán, Ipsék házával átellenben Seipék péksége: hatkor nyitnak. A félhomályos utcát megvilágító kirakatban januárban az újévet köszöntő perecek és kalácsbábák üdvözlik Ipsét, februárban az eper- és szilvabefőttel, csokoládé- és vaníliakrémmel megtöltött fánkok, a Bálint-napi *petit four*ok, márciusban a kalács- és porhanyós tésztából sütött, piros nyakkendős, aranycsengős nyuszik, a medvehagymával ízesített kenyerek és a rebarbarás piték, áprilisban a húsvéti piskótabarányok, májusban az anyák napjára készített piros süteményszívcskék, epres torták és piték, júniusban a cseresznyés lepények, júliusban a szilvatorták és szilvás piték, a roston sütött húsokhoz zöldséggel töltött *baguette*-ek, szeptemberben (augusztusban Seipék szabadságon van-

nak, de ilyenkor Ipséék is vakációznak) a sült szalonnakockákkal, kövér tejföllel bőségesen megrakott hagymatorták, októberben a termények ünnepeére készült, sokféle, a bőséget friss, ropogós héjukkal a barna legmelegebb árnyalataiban ünneplő hálaadási kenyerek, novemberben a szájukban apró cseréppipát tartó, mazsolaszemű kalácsmártonkák, decemberben a karácsonyi aprósütemények, gyümölcskenyerek, diós és mákos kalácsok, a szilveszteri marcipánmalackák és -patkók és az újévet váró perecek és kalácsbabák.

A hajnal nem kedves Ipsének. A világosodó égálja és a fény születését ünneplő csivitelések magányára figyelmeztetik. Képtelen vagyok a megbocsájtásra, állapítja meg, és megpróbál visszaaludni. Ósdi házi szellemet kíván ilyenkor magának, aki éjjel jókedvűen a feje körül repked. A kenderlepedő suhogása otthonosabbá tenné a szobát, és hajnaltájt testvérekként búcsúzva térnének nyugovóra.

A magány megöregít, állapítja meg borotválkozás közben, s ezt a belső hangot olyan vészjóslóan visszhangozzák a fürdőszoba csempéi, hogy még ettől a kedves foglalatosságtól is elmegy a kedve. Eszébe jut éjszakai szellemének az összes dologgal való eredeti egysége és együvé tartozásának érzése. Közben alaposan összefaricskálja magát, és a sebtében arcára ragasztott vécepapírfoszlányoktól a hajnali madarakhoz lesz hasonlatos. Elmosolyodik, de a tükörből ránéző arc idegen. Inkább kimegy a konyhába teát főzni. Rádiót nincs kedve hallgatni, a madarak csivitelése mellett dönt, és kinyitja az ablakot. Hadd énekeljenek együgyű örömukról, füttyöljék világgá, hogy újra elkezdődhet a nap.

(lektűr) Azt az általános igényt, hogy a leírt történetek kronológiai sorrendben lejátszódó, áttekinthető eseménysorokból álljanak, együgyű kíváncsúnak tekintem. Ezeknek a szellemi renyheség igényeinek engedő szövegeknek csak kevés köze van a valósághoz, ahol minden összefügg egymással, és jócskán összegubancolódik, felrúgva minden hön áhított mesterséges kronológiát.

Egyszer én is beadtam a derekam: olyat írtam, amit nem szabadna, szóval hol pletykákat, hol szellemes, hol lapos történeteket. Mert tetszeni akartam. Lektürt írtam, olvasmányosat. Amit mindenki megért, amin mindenki csámcsoghat.

Önszántamból tettem? Pillanatnyi elmezavaromban? Még szerencse, hogy eszembe jutott a bélyeggyűjtemény, mert a lektűr írásakor meghalt apám, aki gyermekkoromban, ha nagy ritkán, egy-egy hétvégére hazatért,

vasárnapi ebéd után maga mellé engedett, és előszedte valamelyik bélyegalbumát, hogy tompa végű csipeszével helyreigazítson egy félrecsúszott amerikai asztronautát vagy szovjet kozmonautát.

(álom az apjáról) Ipse egy régi templom előtt áll. Holdvilág, körülötte minden néma és halott. Felnéz a toronyra; a tetején álló szoborlovag (Szent Györgynek véli) megmozdul, leszáll a lóról, nyújtózik, majd leereszkedik egy kőcsipkés ajtóhoz, és belép a toronyba. Közeledő lépések visszhangja a csigalépcsőn, majd a templom hajójából. Végül az ajtó kitárul, előtte áll a magányos alak, de már nem a toronybeli szobor, hanem az apja. Szomorúan a szemébe néz, és azt mondja:

Nézz a toronyóra, mindjárt elüti az éjfélt, a kakas kukorékol, az angyalok megfújják a kürtöket, elérkezett a végórám. Aztán eltűnik. Iperse kétségbeesetten belép az ezüstösen fénylő térbe. Az üvegablakok soha nem látott, pompázatos színekben tündökölnék. Képeiken a szereplők megelevenednek, mozogni kezdenek, élnek a maguk életét. Mint egy *laterna magica*-ban, néha közelébe lépnek, ember nagyságúra növekedve, majd felemelkednek, és összezsugorodva visszarepülnek a helyükre. Iperse csak most veszi észre, hogy ezek a képek nem bibliai eredetűek, hanem elmúlt és eljövendő életének jeleneteit ábrázolják, amelyekben ő is egyre-másra feltűnik, néha még ismeretlen személyek társaságában.

(újév) Ipsének két órát kellett várnia a pesti gyorsra. A müncheni főpályaudvaron havas szél fújt. Nem volt kedve szétnézni az állomás szilveszteri forgatagában, s az újévet váró könyvesboltok sem érdekelték. Nem, a Könyvvel mint műfajjal történt valami. Mintha már nem is a gondolatból, idegből, emlékből, álmodozásból, hanem pótlóanyagból készülne a könyv, visszhangzottak a vonat fülkéjéből Ioda mester szavai. Inkább a legközelebbi vendéglőt választotta, amelyet valószínűleg a gombamódra felállított számítógépes képernyők miatt ONLINE BISTRÓnak neveztek.

A feketére mázolt, hosszú, szűk helyiségben lila, kék, narancs- és rózsaszínű fények villóztak. Sikerült a bejárat mellett egy viszonylag barátságos, kétszemélyes asztalkát találnia. A zöldes-narancsos fény mellett tán még olvasni is lehetett volna.

Iperse fázósan egy szőke sört rendelt a vékony varkocsú, idegen kiejtésű pincérlánytól. Vastag, literes söröskancsójának oldalán barna csuhás, pocakos ferences itta a maga sörét (vajon Kájoni János szerette-e a seritalt?).

A kellemesen hűvös ital oldotta a feszültséget, felmelegítette belsejét. Szomszédságában vasutas egyenruhás lány ült. Rövidre nyírt tarkóját vargatta idegesen. Gondozott, szép, hosszú ujjai voltak. Kövér, vastag szemüveges barátnője rágógumit rágva a mindenhová felfüggesztett óriás képernyőket bámulta, amelyeken végeláthatatlan sorokban csontvázvékonyaságú lányok andalogtak tenyéryi fürdőruhákban.

Ipse nem tudta, mit válaszoljon a pincérlány kérdésére, hogy éhes-e? Mosolyogva kérdezte, kicsit évődön.

Kintről jeges szél fújt be, valahányszor újabb vendég érkezett.

A szomszédos asztalhoz fekete csuhás fiatalember telepedett. Olyan volt, mint a fiatal Rubljov Tarkovszkij filmjében. Eszébe jutott Ioda véleménye, hogy az oroszok sohasem éltek meg a renszánszt, sem a reformációt, mert nem voltak humanisták. Az orosz „emberbarát” sohasem akart emberi mértéket, mindig a túlzottat, a szertelent, az emberietlent akarta.

A csuhásnak ápolatlan körme volt, csapzott haja és köldökig érő szakáll. Vékony cigarettára gyújtott, sört rendelt, majd szertartásosan maga elé helyezte laptopját. Később gyümölcsökkel és válogatott sajtokkal megpakolt tálat hozatott. A baguette-szeletkékre sajtot tett, és gondosan lefaragta a kenyérszeleket. Evés közben fekete borítójú könyvecskét tett gépe mellé, s felváltva vagy a képernyőjére vagy az agyonolvasott lapokra pillantott.

Mégiscsak jó utazni, sóhajtott fel Ipse. Gyűlölte az utazást, már a csomagolás gondolatától is leizzadt, indulás előtt napokig fojtogató depresszió kínozta. Az utazás a jó irodalom legigazibb barátja: úton-útfélen feltűnnek kedvenc regényhőseid, akár ebben a bajor állomási restiben. Már csak azt kell eldöntened, hogy Dosztojevszkij Zoszima atyjával van-e dolgod vagy Umberto Eco *Baudolinó*jának konstantinápolyi kalugyere ül veled szemben. Bizony, a jó irodalomtól és a lassú utazástól lesz jó a világ. Az emberek nem tanultak semmit (mikor tanultak?), sóhajtott fel Ioda, de talán a könyvek! A találkozás a Nyugati Könyvekkel!

Zoszima réveteg barna szeme az óriás képernyőkre tévedt. Az angyali lányok most átlátszó selymekben kerengtek körbe-körbe. Kecses lábfejük alig érintette a hol éjkéken, hol naparanyosan villogó végtelen színpadot.

A bizánci mozaikember szemeit az ég felé emelve felsóhajtott. Sötét szakállá palástként terült az előtte heverő tányérra. Legyintett, majd nagyot nyújtózkodott; a hosszú szőrszálakhoz ragadó penészessajt-darabkák, narancs-, alma-, szőlő- és kivimagok csilingelve jelezték, hogy eljött az újév.

Ipse Tolsztoj 1883. január elsejei naplóbejegyzését suttogva emelte pohárát: „Új év! Jó halált kívánok magamnak és mindenkinek.”

(hármás osztat) Ipse főleg reggel olvas, szíve szerint naponta, fürdés közben: negyven percet a forró vízzel megtöltött, tágas kádjában.

Utána borotválkozás; 4711 kölnivíz az arcra; fogmosás; ha kell: bajusz-igazítás.

Következik a kötelező *cool down*, meztelenül a nyitott fürdőszobaablak mögött (ez már a fogmosás alatt is bekövetkezhet); lehülés nyáron is, mert a külső és belső hő érzékelése kimondottan szubjektív.

A feltárulkozó látvány, *straight ahead*, mindig ugyanaz = mindig más: három erkély télen, nyáron, tavasszal, ősszel. Belső udvar első pillantásra mondhatnánk: zsúfolt látványa.

Az erkélyes házat százötven éve építették, szállodának, az egykori vasútállomás közvetlen közelébe. A második világháború után az állomást áthelyezték a város szélére, a szállodából lakóház lett, a belső udvarra néző, olcsóbb szobákból konyhák. Ezekbe, déli fekvésűek lévén, délelőttől délutánig (a harmadik emeleten hosszabban, a másodikon rövidebb ideig, az elsőn még rövidebben, a földszinten úgyszólván soha) besüt a Nap. A tény nyilvánvalóvá teszi, hogy Ipse fürdőszobája északi fekvésű, amitől az előbbi állítás, miszerint a kinyitott ablak az év minden szakában frissülést hoz a fürdéstől felhevült testnek: *stimmig*.

Ipsét, noha felöltött benne a kérdés, valójában nem igazán érdekli, hogy mikor szerelték fel ezeket a ház szecessziós arculatától, jobban mondva hátuljától is jócskán elütő, nyugodtan állíthatjuk: otromba vasbalkonokat a konyhák ajtóvá szélesített ablakai elé, még mielőtt kibérelték volna az újonnan kialakított lakótereket, vagy csak később, a lakók kérésére (óhajára, tán követelésére), hogy kiülhessenek villásreggelizni vagy délután kávézni, esetleg hogy bulikon ott sütogethessék különböző fűszerkeverékekkel bepácolt húsaikat, kolbászaikat a szürkén füstölgő bádogg grilleken.

Ipse csak reggel nézi-nézegeti, szemléli, méregeti a három balkont, fürdőzés közbeni olvasás, borotválkozás, esetleg bajuszigazítás és fogmosás után (vagy közben), ha lehűteni kívánja víztől felforrósodott testét, illetve olvasmányaitól felgerjedt lelkét. Kinyílik az ablak, Ipsét magához öleli a kívülről beáramló, a fürdőszobaitól gyökeresen különböző levegő- és fényradat, s ez az élmény, a pontosság kedvéért tegyük hozzá: csak nagyon ritkán, születése pillanatára emlékezteti, ahogy a langymeleg, biztonságos hajó mélyéből *kikerül* (kicsusszan, kitépik, kilöki, mert lépni ugyanvalóst

nem léphetett) egy másik elembe, tagadhatatlanul fényesebbe, riasztóan csillogóba, ahol azonnal fülébe szökik (felcsendül benne) az új, az idegen: disszonáns hangzat. Pedig az ablakot mindig nagyon szelíden nyitja ki, már-már sután, főleg hogy a másik kezében ott van a szájában duruzsoló elektromos fogkeféje.

„Az elején ösztövéren indul, mintha csak egy váz lenne, olvassa újra Ipse asszonya levelét a csobogó, forró víz bódulatában. *Csontok hús nélkül*. Hogy szép lassan kifejlődjenek az inak, kötőszövetek, izmok, és elkezd az egész élni és lélegezni. A szálaknak meg kell egymást találniuk, egymásba kell kapniuk. Most már összefüggnek. Egy jó regény szőnyeghez hasonlít, kézzel szőtt szőnyeghez, amelynek megcsinálásakor különösen az ismétlődő és a természetesen váltakozó színekre, motívumokra figyel az ember. Szóval kézműves munka, némileg esetlen.”

A fürdőzés utáni látvány mindig ugyanaz és mindig más: három, egy 19. század végi ház hátsó falára felszerelt, nekiragasztott, nekiláncolt, rá-, illetve neki- vagy belekényszerített, belefűrt vasépitmény: vaserkélyek. Új-fajta rend, szemléletmód? Tény: a régebbit megfűrták, s ezzel a mélyébe hatoltak, érvénytelenítve (megtoldva, dekonstruálva, újraértelmezve) titkait. De az is lehet, hogy csak megkegyelmeztek neki, mert lakhatóvá tették, konyhájának ablakát ajtóvá tárták a Nap sugarai felé.

Ezt látja Ipse, nap mint nap, jobban mondva reggelről reggelre, ha fogmosás közben vagy utána kitarja az ablakát.

A feltárulkozó látvány, *straight ahead*, mindig ugyanaz=mindig más: három erkély télen, nyáron, tavasszal, ősszel. Belső udvar első pillantásra mondhatnánk: zsúfolt látványa. A kitárt ablakból ez a három erkély ötlik a néző szemébe, feltéve, ha nem kezdi csavargatni a nyakát. Márpedig ilyenkor körülöttük minden más eltörpül, értelmét veszti. Szóval ez az első, második és harmadik emeleti erkély dominálja a látványt, ez a hármas osztat.

TÉTLEN ECLOGA

föntről holnapután már türkiz vödörök, omolnak
türkiz fák, havazások türkiz légereinkre;
tegnapelőtt az a bádóg, tegnap a csatlakozás, és
néha e megsérült szemü nagy kutya tart, nem ereszt már
csetlő lábaival. de mit ér egy ecloga tétlen?
nincsenek itt már őnök, e láger játszadozás csak:
míg ideérünk, látod, a tábort szétdobozolják,
hajtogatott hazaként kifeküsznek a tornyok a tájra.
már felmosva az éj, gyömöszölve vödörben a paplan;
már kicsavarva, mosórudainkként karcu szögesdrót
alszik el épp, noha álma alól menekülnek a tócsák
(hallani gödrökről, mélyülnek. minden ütéssel
ásók fémje igyekeznek a téli talaj pereméhez),
és fölmosva talán csak az éj van, mind csupa pléhből.
égett éjjeleken bomlunk meg mind, odaégett
éjjeleken, túl halkán, mintsem észrevevődjön,
hogy hazaként van a tétlenség is, nem csak e bádóg,
bárha e tájban itt se lehetsz te, talán jövevény csak.

FÓRUM

Cseke Péter

JANCSÓ BÉLA BARTÓKI IRODALOMESZMÉNYE

A román szellemőrség harminc évvel ezelőtt ítélte bezúzásra az *Erdélyi Fiatalok* dokumentum-gyűjteményét, amelynek szöveggondozása, nyomdai előkészítése során kezdtem ismerkedni Jancsó Elemér irodalomtörténész professzorom testvérbátyjának, Jancsó Bélának a munkásságával.¹ Az ismerkedés azóta is tart, jóllehet a *Feltáratlan értékek a magyar irodalomban* című, 1993-as akadémiai konferencián már beszéltem róla,² tíz év múltán kiadtam az első erdélyi írónemzedék, a Tizenegyek iker-antológiáját,³ újabb évtized teltével elkezdtem életművel felérő levelezésének négy kötetre tervezett kiadását. A harmadikhoz készítettem a jegyzeteket, amikor eljutott hozzám a Magyar Művészeti Akadémia felkérése: az előmunkálatok után írjak monográfiát Jancsó Béláról, az irodalom-esztétáról.

*

Kevesen tudják ma már, hogy Jancsó Béla a Trianon után születő első írónemzedék, a Tizenegyek 1923-as színre lépése idején kiforrott esszéista, sokat ígérő irodalomkritikus volt. Aki azzal tűnt fel, hogy – Balázs Ferencsel – elméletileg is igyekezett megalapozni ennek az irodalomnak az önelvűségét. A sajátosság és az egyetemesség közötti utat kereste: a „székely szívtől a világ szívéig” – miként az antológiában olvasható esszéihez írt ajánlásában jelezte. S mert nemzedéktársai is a világirodalomból táplálkoztak, identitástudatot kifejlesztő és emberiségi távlatot felvillantó programjuk sem lehetett más – fejtette ki a Tizenegyek megjelenésének tizenegyedik évfordulóján –, mint „felszívni a honi talaj minden ízét és megtermékenyíteni a világ minden gondolatáramával”.⁴

Oka lehetett annak, hogy a múlt század legtekintélyesebb folyóiratát szerkesztő Osvát Ernő 1926-ban úgy nyilatkozott: Németh László és Illyés Gyula mellett Jancsó Bélától várja a legtöbbet. A megkülönböztetett figyelmet az irodalmi esszé megújításával érdemelte ki. Mikó Imre feljegyzése szerint később Babits is sürgette – a *Nyugathoz* gyakorta bejáró Eötvös-kollégista Jancsó Elemér révén – az idősebb Jancsó fivér kéziratait.⁵ Amerikából írt leveleinek tanúsága szerint Tamási Áron elsődlegesen Jancsó Béla kritikus beszámolóiból értesült a figyelmet keltő erdélyi művekről, az irodalmi élet fejleményeiről,⁶ és saját alkotásait illetően is tőle várta a lehető legszigorúbb bírálatot. Nemcsak a *Lélekindulásból* ismert novelláit küldte el rendre barátjának; versekkel is meglepte őt, sőt, a Janovics Jenő színházpályázatára írt „székely tragédiáját”, a hetvenes évek elején felfedezett *Ósvigasztalást* is kritikus figyelmébe ajánlotta.

Jancsó Béla már akkor, a Tizenegyek fellépésének évében egyértelműen a Bartók-modell érvényesítésében látta és láttatta az erdélyi magyar irodalom jövőjét. „Sohasem járt Nyugaton, s mégis európai tudott lenni.”⁷ Az irodalomteremtés lázában úgy akarta messze hallatszóvá tenni az „Egyetemes Élet székely szavát”, miként „Bartók Béla a komor hegyekbe dugott kis falvakból a székely zenét London és Párizs fülébe vitte, s a világ nagy szívéből visszhang szólt a tragikus kis nép sötét és mély életakarataira”.⁸

Ahogy Tamási írásművészetének kibontakozása kezdte igazolni Jancsó Béla előrelátását, úgy nőttek meg rendre Tamási elvárásai is vele szemben. Előbb egy nagylélegzetű kisebbségi regényt várt barátjától, majd egy erdélyi szépirodalmi folyóirat megindítását sürgette, aztán az 1918 utáni erdélyi irodalmi törekvések kritikai bemutatását.

Hazatérése előtt Tamási a New Yorkban kelt, 1926. március 24-i levelében ezt írta barátjának: „Mindenekelőtt égető szükség volna meginduló irodalmunknak olyan művészi érzéssel, megérzéssel és felfogással való bírálatára, mint ahogy azt Tőled várom. Egyedül Te vagy, aki előtt eddig igyekeztem elhallgatni, hogy nem tudok Erdélyben ma embert, aki ezt úgy meg tudná csinálni, mint Te. [...] Meg kell éreznie és meg kell tudnia már rövidesen mindenkinek, hogy nálunk nem a magyar irodalom pótléka készül, hanem a magyar irodalomnak egy új fejezete, mely nemcsak az egyenlő értékelést, hanem még a hegemoniát is elbírja...”⁹

Ezeket a korhangulatot kifejező sorokat Dsida Jenő nyilvánvalóan nem ismerhette, de a harmincas évek elején ő is abban látta az erdélyi magyar irodalom hivatását, hogy a szellem szabad szárnyalásával, a humánus háttérrel sugárzásával jövőformáló tényezője legyen magának az egyetemes

magyar irodalomnak. Merthogy történelmi adottságai – a kisebbségi létviszonyok ellenére – erre predestináltak. *Pásztortűz*-szerkesztőként a „tisztá európai szellem” erdélyi otthonteremtőjének bizonyult.¹⁰ Akárcsak pályakezdő éveiben az esszéíró és irodalomkritikus Jancsó Béla.

A Buday Györggyel váltott levelekből úgy tudjuk, hogy Jancsó világirodalmi betájolással készült tervezett művének a megírására. Az 1927. augusztus 21-én kelt beszámolóban ezt olvashatjuk: „A világirodalmi anyaggyűjtéssel nagyjában megvagyok [...], Mereskovszkij *Tolsztoj és Dosztojevszkije* nagyon érdekes rávilágítást adott gondolataimnak. S minden munka ellenére is feltétlenül ezt meg kell csinálnom a télen...”¹¹ A betájolás annak a természetes következménye, addigra már írt a művészet lélektani és társadalmi jelentőségéről, az expresszionizmusról, értekezett Baudelaire-ről, Romain Rolland-ról, Shakespeare-ről, Molière-ről, Voltaire-ről, Balzac-ról, Edgar Allan Poe-ről, Walt Whitmanról. Mielőtt rendre sorra vette volna erdélyi kortársainak alkotásait, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey, Petőfi, Kemény Zsigmond, Vajda János, Jókai, Mikszáth, Ady, Tóth Árpád, Kosztolányi, Móra, Juhász Gyula, Karinthy, Móricz jelentőségére hívta fel a figyelmet. „Mindenikben kissé magát írta meg, ezért olyan szívhez szólóak írói portréi – jegyzi meg e névsor kapcsán Mikó Imre, aki közeli rokonként és bizalmas barátként jól ismerte nagybátyja lelki traumáit is. – Keménynél a vasakaratóú apa jelentkezik, aki orvosi pályára küldi fiát. Ugyancsak Keménynél, de Vajdánál is a be nem teljesült szerelem, Karinthyánál a nőprobléma éles felvetése emlékeztet Jancsó Béla magánéletére. Móricz Zsigmondról írt tanulmányában a Báthori és Bethlen alakjában ábrázolt kettőslelkűség megdöbbentő személyes probléma, Kölcsey-tanulmányában a meg nem valósult reformok mögött érezzük a közéletből visszavonuló Jancsó Bélát a harmincas évek végén. Azután jön a nekrológok sorozata: Tóth Árpád, Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula. Mindenikben van valami Jancsó Bélából – önmagát temeti.”¹² Fűzzük hozzá rögtön: Sipos Domokos, Benedek Elek, Dsida Jenő emlékezete teszi teljesebbé e számbavételt.

Nagy kihívást jelentett Jancsó Béla számára, hogy a harmincas évek első felében, amíg az ifjúsági közélet szervezése és a fogorvosi pályára való készülődés kötötte le minden idejét, megjelent Ion Chinezu, majd Tolnai Gábor doktori értekezése, s még testvéröccse is megelőzte őt célkitűzéseinek valóra váltásában. Mi több, *Az erdélyi magyar líra tizenöt éve* bevezetőjében Jancsó Elemér azzal lepte meg a közvéleményt, hogy évek óta dolgozik az „elcsatolt részek” irodalomtörténetének megírásán, amit *A*

modern magyar irodalom története címen tervezett kiadni – közel hatszáz oldalon, száz illusztrációval. Ennek volt része *Az erdélyi magyar irodalom története 1914-től 1934-ig* című, nagy vitát kiváltó tanulmánya, mely 1934-ben jelent meg a *Nyugatban*.¹³

A fiatal román irodalomtörténész az első évtized (1919–1929) irodalmi arcképcsarnokát mutatta be kortársainak,¹⁴ a Szegedi Fiatalok köréhez tartozó Tolnai Gábor pedig az erdélyi irodalmi élet másfél évtizedének jelenségeiről tájékoztatta a magyarországi érdeklődőket.¹⁵

Chinezunak köszönhetően egy eltérő értékrendszerű kultúra hagyományászúróin át váltak nyilvánvalókká a másokat is gazdagító értékdimenziók aspektusai. Tolnai észrevételei révén a földrajzi elszakítottság is alakította a magyar irodalom erdélyi ágának az önszemléletét. Amiképpen Erdélyből is hitelesebb, objektívebb képet lehetett alkotni a magyarországi szellemi élet antinómiáiról. Szerencsés egybeesés volt az is, hogy mind Chinezut, mind Tolnait a megismerés és értékközvetítés jótékony szándéka vezérelte. És – tegyük hozzá –: akkor még egyik félnek sem voltak politikai/ideológiai, illetve nemzedéki elfogultságai. Chinezu munkája kapcsán Jancsó Béla egyrészt azt emelte ki, hogy a szerző nemcsak a vitathatatlan értékeket vette számba – az átlagterméssel is behatóan foglalkozott; másrészt a szerző érdemének tudta be az adatgyűjtés alaposágát, az anyag rendszerezésének kritikai megbízhatóságát, illetve azt, hogy az értékelések rendjén művészi és egyetemes szempontokat érvényesített. „Amit kívülről meg lehetett tenni, azt ő megtette” – hangsúlyozza Jancsó –, mert tudja, hogy „az irodalom egy nép megismerésének legfőbb útja”. Könyvével elősegítette „fajok találkozását az emberi értékek magaslatán”.¹⁶

Tolnai idézi Jancsónak a Tizenegyek fellépésekor meghirdetett és az *Erdélyi Helikon* 1930-as ankétján újrafogalmazott vezérgondolatát: „Ady megérezte: van egy évezredre alvó lélekgyökér. Szabó Dezső programmá tette, hogy az egész magyar élet újjászületésének ebből kell kiindulnia. Mi, Erdély székely írói érezzük, és a világgal tudatni akarjuk, hogy ez az ősi lélek a legkeveretlenebbül megmaradt, legtöbb lehetőséget és energiát rejt a magyar fajon belül a székelyben...”¹⁷ A Kuncz Aladár szervezte ankétban egyébként Balázs Ferenc, Dsida Jenő, Győry Dezső, Illyés Gyula és József Attila is megszólalt. Ami beszédesen jelzi, hogy Jancsót 1930-ban még nemzedéke legjobbjai között tartották számon. De ez az ankét mintha vízvázlat is volna; később fokozatosan előtérbe kerül ugyanis az *Erdélyi Fiatalok* körül csoportosuló második értelmiségi nemzedék megszervezése, munkába állítása, ami nélkül nem következett volna be 1933-ban

az „erdélyiség fordulója” – miként az Tolnai észleletéből kiderül. „Megjelenésükkel lesz az erdélyiség, az erdélyi magyarság problémája – tudatosította a fiatal szegedi irodalomtörténész – az irodalmi területen felül társadalmi és gazdasági kérdés is. Velük új korszaka kezdődik az erdélyiségnek.”¹⁸

A többször sürgetett Tolnai-kötet – levelezésük tanúsága szerint – 1934 februárjáig sem jutott el Kolozsvárra. Vélhetően „elveszett” a román postán. Eljutott viszont Jancsóhoz a *Nyugat* 1934. évi februári száma, amelyben az *Erdély magyar irodalmi élete* kapcsán Schöpflin Aladár ezekre a ma is figyelmet érdemlő felismerésekre jutott: a) „Amit Erdély irodalmi téren létrehoz, egyenrangú és nagykorú tényezője a magyar irodalomnak.” b) „Nem tartom lehetetlennek, hogy idővel az erdélyi irodalom visszaolvad az egyetemes magyar irodalomba...”¹⁹ Schöpflin érvelését az akkor Brassóban élő helikonista Szemlér Ferenc is megerősítette *Az erdélyi irodalom jövője* című írásában: „Ha félretesszük [...] azokat a nyilatkozatokat, amelyek a múltban erősen és ellentmondást nem tűrően hangoztatták a magyarországi és az erdélyi irodalom között fennálló lényegbeli eltéréseket, és ha csupán az irodalmi termést vizsgáljuk – ami egyedül irányadó ilyen kérdésekben –, akkor világosan megállapítható, hogy az úgynevezett külön erdélyi irodalom kezdetétől egészen máig mondanivalóiban, felfogásában és megjelenési formáiban soha, egy pillanatig sem szűnt meg az egyetemes magyar irodalom egy része lenni.”²⁰

Jancsó Elemér 1931 és 1935 közötti tanulmányai²¹ minden bizonnyal attól kaptak „irodalom- és egyszersmind tudománytörténeti patinát”, hogy 1973-ban Mikó Imre így hívta fel az *Erdélyi Fiatalok* hasábjain megjelent irodalomesztétikai tanulmányra a figyelmet: „Nagyon tanulságos az az elvi vita, amelyet a két Jancsó az erdélyi irodalomról folytat 1935-ben; megszívlelendők Jancsó Béla érvei a vulgáris szociologizálás ellen.”²²

A *Vádak az erdélyi magyar irodalom ellen*²³ „szövegkörnyezete” is nagyban növeli a vitairat jelentőségét. Itt írja le László Dezső: „Ábel az egyetlen olyan irodalmi alakja az erdélyi irodalomnak, aki méltó arra, hogy az egész erdélyi magyar életprogram művészi szimbóluma legyen.”²⁴ Itt olvashatunk arról a történelmi üzenetről, amit – László Dezső tanulmányai révén – a költő Zrínyi Miklós, Bethlen Gábor, Eötvös József, Szabó Dezső küldött „az erdélyi magyar életnek”.²⁵ Vita Zsigmond magvas írásának a címe: *A Tanú harca egy új magyarságért*.²⁶ Vikár Béla *Kalevala*-fordítását Debreczeni László méltatja: „A *Kalevala* egymaga képes volt örökre kiemelni a kicsi finnséget a világtörténelem homályos zugából...”²⁷

Mielőtt magára a vitára rátérnék, szeretném jelezni, hogy Jancsó Bélát az Erdélyi Fiatalok „építő korszakában” is intenzíven foglalkoztatták a művészi alkotás kérdései. Feljegyzései között ilyen címekre bukkantam: *Az alkotás pszichológiája – egyetemes emberi fejlődési modell* (1930. VII. 28.); *Az alkotás komponensei* (1933. IV. 23.). Az előbbiben az „örök anyag”-nak „örök formába öntése” kapcsán érinti az *ösztönösség*, a *tudatosság* és a *kifejeződés* hármasságát, nem hagyva háttérben a tudat alatti rezgések felkeltésének kérdését sem. „A tudat csak közvetítő – jegyezte fel –, a vezeték szerepét tölti be.” *Az alkotás komponensei* között öt elemet tart számon: *mag, foglalat, kifejezési készlet, kifejezési forma, korszerűségek*. Az öntudatlan asszociációknak, az ihletnek szán kitüntetett szerepet.

Ezek a kulcsszavak rendre feltűnnek majd 1935-ös tanulmányában.

Melynek kiindulópontja: „Az erdélyi irodalom, melynek önálló életét évszázados gyökerekből az uralomváltás hívta ki, egy kisebbségi nép életakarátának és sorsvállalásának első folyamata. Egy népé, amely új helyzetében is meg akar állni, és saját életét, annak feltételeit a maga erejéből, a maga módján meg akarja teremteni. Az irodalmi öntudatot azonban nem követte hasonló mélységű tudományos, társadalmi, gazdasági és népi öntudat.” Ez a felismerés készítette arra, hogy a Tizenegyek frontáttörése után életre hívja az Erdélyi Fiatalok kisebbségi társadalom-megismerő és demokratikus átszervező mozgalmát. A vitairatból egyértelműen kiderül, hogy Jancsó Béla egyaránt otthonos mind az esztétikai értékalakzatok, mind a társadalomtudomány világában. Az irodalmi kérdések megítélése során mindig az esztétikai mércéhez igazodik. Meg akarta óvni – 1933 után átmenetileg „marxizáló” – öccsét attól, hogy sikeresen induló irodalomtudósi pályája ideológiai zsákutcába kerüljön.

Első helyen Jancsó Elemér alapvető tévedései közül azt emeli ki, hogy „a költőket verseik tárgyköre szerint próbálja jellemezni”, holott „nem a téma, de a vele szembeni magatartás mutatja egy költő sajátos arcát”. Gyökérok után kutatva a fő bajt abban látta, hogy öccse a „folyton hangoztatott szociális szempontjai ellenére az irodalom társadalmi szerepét teljesen félreérti. A parasztrégényekről írja ironikusan, hogy íróik a parasztproblémákat így *vélik megoldani*. A parasztrégényeknek vagy az irodalomnak tehát az a feladata, hogy a paraszt- vagy más problémát gyakorlatilag megoldja? A földnélküliség, népbetegségek, egyke stb. társadalmi, gazdasági és egészségügyi kérdéseit csak társadalmilag, egészségügyileg és gazdaságilag lehet megoldani. Az irodalom legfeljebb *lelki* indításokat ad a megoldásra!

Megoldotta-e pl. Reymond a lengyel paraszt problémáját? Vagy mondjuk Dosztojevszkij vagy Gorkij az oroszét?”

Az esztéta Jancsó azt ajánlotta öccsének, hogy a továbbiakban külön tárgyalja az alkotás lélektani folyamatát és a kész mű társadalmi hatását, mivel a két folyamat külön törvények szerint működik, egymással legfennebb érintkezésben vannak.

„Az írói alkotás leglényege – hangsúlyozta –: ösztönös asszociációk ösztönös kapcsolata. A művész azt, amit ösztönösen a maga problémájának megérez – csak ez lehet művészi tárgy –, [amit] kifejezni kényszerül. Az ösztönös mag: az ún. tartalom és a magatartás az étellel szemben: ez az író legbelsőbb adottságaiból, egész biológiai (átöröklött) testi és lelki voltától függ. Ehhez csak a formába öntés, a kifejezés állapotában járulnak tudatos elemek: az irodalom akkori műformai szokásai, az író gondolatai stb. Az így megszületett műnek felmérhetetlenül sokféle hatása között egyik igen fontos hatása a társadalmi. Minden kornak van irodalmi szükséglete. Minden kor vár valamit irodalmától, és akar valamit általa. Amit vár, az sokszor a saját lelki tartalma kifejezése, máskor éppen annak a kifejezése, ami belőle és korából *hiányzik*.

A mű aszerint hat, ahogy különböző pillanatban találkozik kora vágy- és akaratrezgéseivel. De ez a hatás már nemcsak a műtől függ, hanem a korától is. Nagy művek, amelyek évszázadokra megörökítettek egy-egy korszakot, annak régmúlt társadalmi kérdéseit is, és valamit kifejeztek az örök emberiből, *saját korukban* gúny és megvetés vagy éppen közöny és felejtés martalékai lettek. És társadalmilag vagy politikailag hathattak korukban olyan írások, amelyek véglegesen meghaltak az elmúlt kérdéssel együtt, amelynek tudatos propagálói voltak. Mert végső fokon és időben távolodva, *az embert igazán csak az érdekli, ami állandónak felismerhető emberi. A társadalmi kérdésekből is az, ahol ennek az emberségnek társadalmi akadályairól van szó.* Mert a társadalom az embernek csak az egyik lelki frontja. Mindenség, természet, önmaga: mind olyan örök harcterek, amelyeken az ember a kőkorszaktól a végső elmúlásig birkózott és birkózni fog. [...] Mihelyt tudatosan keres (és nem megérez!) társadalmi feladatokat, mihelyt nem a maga lelkiismerete, hanem külső szempontok, közönségizlés, politikai vagy világnézeti programok értelmében ír, legmélyebb személyi és legmélyebb társadalmi (emberiségi) hivatását adja fel.”²⁸

A Baumgarten-díj jóvoltából, huzamosabban Budapesten tartózkodó Tamási Áron ekkoriban nyomatékosan megismételi korábbi biztatását: „Gondolkozz fokozottabban régi s állandó tanácsomon, hogy térj vissza az

irodalomhoz. A szervezkedést más is megcsinálja talán, de amit te az irodalomban tehetnél, azt senki.”²⁹ Megítélésünk szerint ennek az ösztönzésnek a hatása is ott munkált Jancsó Bélában a *Vádak az erdélyi magyar irodalom ellen* megírása idején. A fogorvosi szakvizsgát is azért tette le 1935 januárjában, mert azt remélte, hogy ez a „kicsit iparszerű” elfoglaltság „legalább enged némi időt »szellemibb« foglalkozás számára is”, főként „fogason függő” irodalmi tervei megvalósítására.³⁰ A „szervezkedést” azonban mégsem tudta átadni másnak. Részben alkati bizalmatlansága, másrészt eredendő maximalizmusa akadályozta ebben. Mikó Imre 1973-as értékeléséből mégis az derül ki, hogy beváltatlan ígéretei ellenére is irányadó képviselője volt a két világháború közötti időszak értékközpontú irodalomszemléletének.

A *Vasárnapi Újság* 1923. december 24-i számában a most 125 éve született Olosz Lajosról elsőként mondja ki, hogy költői „látása festői és szobrászi”, miközben a modern lírikusok legtöbbje zenei formákra hangszere-li műveit. Az „erős, kemény festői színek”, a „súlyos, plasztikai képek” nála különös, egyéni versformában kelnek életre, a gondolat és a hangulat váltakozásait követve. Ezzel együtt „Olosz is, formája sajátos zártságában a mai lélek legmélyebb problémáival: a humanizmus, a hit és a jövő nemzetköziség problémáival él együtt. S költészetének jellegzetes és mély gyökere is a végzetbe vetett hit. [...] Az örök szépség művészi arcain, Böcklinen, Rodinen csodálkozik, s a színes, érthetetlen, végtelen életen. És Gladiátor: vakon teszi a parancsot. [...] És állja az erdélyi harcot, ahová rendeltett”.³¹ Az európai irányzatokat figyelő s irodalomtörténeti távlatban gondolkodó fiatal irodalomesztétát végül is az idő igazolta. Azt a Jancsó Bélát, aki eltanácsolta Reményiket az alkalmi költészettől; aki elsőként látta meg Tompa László „érdes szavú” költészetében a sorsára hagyott székely nép magányos drámáját.³²

Ez az alapállás határozta meg a későbbiekben is Jancsó Béla viszonyulását. Tompa hatvanadik születésnapja alkalmával még harminc közlemény, méltatás, elemző írás foglalkozott a *Magányos fenyő* és a *Lófűrőszítés* című emblemikus versek szerzőjének munkásságával. A hetvenedikén mindössze öt, és korántsem érdemben. A felkösztöntők között hiába is keresnők Tamásit – néhány év szünet után épp az „irodalomba való visszatérés” gondoljaival volt elfoglalva. De nem feledkezett meg róla az Áprilyt búcsúztató és Makkai Sándor elmenetelét közösségi drámaként megélő, 1945 után teljesen marginalizálódott Jancsó Béla. Ahogy a „goethei évtizedbe lépő”, „a kicsinyes tülekedések minden önzésétől” végtelenül távol élő költőt le-

velében felkeresi, azzal alighanem „kétszeres lelki testvére”, Tamási Áron helyett is törlesztett. „Olyan vagy előttem, mint a Hargita – írta 1954. január 10-én Tompának. – Mennyien járnak tövében, s milyen kevesen látják! A növekvő évtizedek szétfűjják a ködöt, s csak akkor, csak most lát-szik – mint a gyimesi szorosból szembenézve – hegyhullámok felé emelkedő nagysága! A csúcs magányával, de melyben az örök dolgok együttléte lüktet.”³³

Elhangzott 2016. augusztus 25-én a VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson.

JEGYZETEK

¹ *Erdélyi Fiatalok. Dokumentumok, viták (1930–1940)*. Közzéteszi dr. László Ferenc és Cseke Péter. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket Cseke Péter írta. Buk., Kriterion, 1986.

² Jancsó Béla-redivivus. In: Szabó B. István (szerk.): *Feltáratlan értékek a magyar irodalomban*. Az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézete és az MTA Irodalomtudományi Intézete 1993. november 25–26-i tudományos konferenciájának előadásai. Bp., Anonymus K., 341–352.

³ *A tizenegyek. Egy antológia elő- és utólete (1923–2003)*. Közzéteszi Cseke Péter. Kolozsvár, Kriterion, 2003.

⁴ Jancsó Béla: A Tizenegyek. *Erdélyi Helikon*, 1934, 3. Ua. in: *Irodalom és közélet. Cikkek, esszék, tanulmányok*. Buk., Kriterion, 1973, 302–308.

⁵ Lásd Mikó Imre: Jancsó Béla irodalmi hagyatéka. In: Jancsó Béla: *Irodalom és közélet*. Buk., Kriterion, 1973, 5–28.

⁶ Cseke Péter: Eljön a mi időnk is Erdélyben (Tamási Áron amerikai levelei Jancsó Bélának). *Székelyföld*, 2003, 8. 63–90. Uő. in: *Jöjjön el a mi időnk*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2005, 32–63.

⁷ Mikó Imre: *I. m. I. h.*

⁸ Jancsó Béla: *I. m. I. h.*

⁹ *Tamási Áron levele Jancsó Bélának*. New York, 1926. márc. 24. Lásd még: Cseke Péter: Eljön a mi időnk is Erdélyben (Tamási Áron amerikai levelei Jancsó Bélának). *Székelyföld*, 2003, 8., 63–90. Uő. in: *Jöjjön el a mi időnk*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2005, 32–63.

¹⁰ Cseke Péter: Dsida Jenő, a Pásztortűz-szerkesztő. In: uő: *Erdélyi értékhorizontok*. Bp., Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, 2015, 77–95.

¹¹ Jancsó Béla levele Buday Györgynek. Kolozsvár, 1927. aug. 21. Lásd még: *Jancsó Béla levele Buday Györgynek*. Kolozsvár, 1932. márc. 16. In: Cseke Péter (szerk.): *Buday György és Kolozsvár. Álom egy Solvejg-házról. Esszék, tanulmányok, levelek, visszaemlékezések*. Kolozsvár, Komp-Press, 2006, 146–152.

¹² Mikó Imre: *I. m. I. h.*

¹³ Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. In: J. E.: I. h. *Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. Kortársaim. Tanulmányok, cikkek, portrék, bírálatok 1928–1971*. Sajtó alá rendezte Mózes Huba. Buk., Kriterion, 1976, 98–112.

¹⁴ Ion Chinezu: *Aspecte din literatura maghiară ardeleană*. [Fejezetek az erdélyi magyar irodalom történetéből.] Cluj, 1930. Újabb kiadása: *Aspects of Transylvanian Hungarian Literature (1919–1929)*. Ford. Ion Vlad. Cluj, Centrul de Studii Transilvane – Fundația Culturală Română, 1997.

¹⁵ Tolnai Gábor: *Erdély magyar irodalmi élete*. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadása, 1933.

¹⁶ Jancsó Béla: Az erdélyi magyar irodalom első történetéhez, melyet erdélyi román tudós írt meg. *Brassói Lapok*, 1930. szept. 21. Uő. in: *Irodalom és közélet*. 101–105.

¹⁷ Tolnai Gábor: Az erdélyiség fordulója. In: *I. m.*, 120–131.

¹⁸ Ua.

¹⁹ Schöpflin Aladár: Erdélyi irodalom. *Nyugat*, 1934, 2., 109–111.

²⁰ Szemlér Ferenc: Az erdélyi irodalom jövője. Válasz Schöpflin Aladár cikkére. *Nyugat*, 1934, 4.

²¹ Jancsó Elemér: Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. *Nyugat*, 1935, 4., 283–298. Újraközölve [a cenzúra rövidítéseivel – Cs. P.] in: uő: *Kortársaim. Tanulmányok, cikkek, portrék, bírálatok 1928–1971*. Sajtó alá rendezte Mózes Huba. Buk., Kriterion, 1976, 98–112.

²² Mikó Imre: *I. m. I. h.*

²³ Jancsó Béla: Vádak az erdélyi magyar irodalom ellen. *Erdélyi Fiatalok*, 1935. II. negyed, 43–52. Uő. in: *Irodalom és közélet*. 106–119.

²⁴ László Dezső: Ábel. *Erdélyi Fiatalok*, 1935, II. negyed, 41–42.

²⁵ Vita Zsigmond: A siető ember. *Erdélyi Fiatalok*, 1935, II. negyed, 52–53.

²⁶ Uő: A Tanú harca egy új magyarságért. *Erdélyi Fiatalok*, 1935, II. negyed, 58–52–60.

²⁷ dL [Debreczeni László]: Suomi. *Erdélyi Fiatalok*, 1935, II. negyed, 64.

²⁸ Jancsó Béla: Vádak az erdélyi magyar irodalom ellen. *Erdélyi Fiatalok*, 1935, II. negyed, 43–52. Uő. in: *Irodalom és közélet*. 106–119.

²⁹ *Tamási Áron levele Jancsó Bélának*. Budapest, 1934. szept. 24.

³⁰ Vö. Jancsó Béla levelei Buday Györgynek. Kolozsvár, 1933. júl. 26., 1934. szept. 20., 1934. dec. 31. In: *Buday György és Kolozsvár*. 162–169.

³¹ Jancsó Béla: Olosz Lajosnál. In: uő: *Irodalom és közélet. Cikkek, esszék, tanulmányok*. Buk., Kriterion, 1973, 60–61.

³² Vö: Mikó Imre: Jancsó Béla irodalmi hagyatéka. In: J. B.: *Irodalom és közélet*. 5–28.

³³ A Kriterion Könyvkiadónál előkészületben lévő *Jancsó Béla leveleskönyve* IV. kötetéből.

Kontra Ferenc

A CIRKUSZ MAGÁNYA

ÖTVENÖT ÉVE SZÜLETETT ÉS TIZENÖT ÉVE
HUNYT EL AGLAJA VETERANYI

Még gyűjtöttem is az elmúlt évezred utolsó évtizedében a postaládámba dobott anonim leveleket, melyek a szeretet, a szerencse láncába próbálták engem is bevonni. Megadva a továbbítandó küldemények számát. Felsorolva név szerint azokat, akik nyertek, olykor összegekkel tupírozva az egyébként is hajmeresztően hiteltelen eseteket. A műfaj meseszerű tartozéka, hogy két részre osztja a szereplőket: azokra, akik nem szakították meg a láncot, és boldogok lettek, a másik oldalon pedig azoknak az elvetemülteknek a neve szerepel, akik meglakoltak, mert megszakították a szerencseláncot. Itt aztán megint a külvárosi fantázia szabadul ki sötét horrorpalackjából, lehetőleg a halálnemek hihetőbb formáit választva, mert itt azok a meggyőzőbbek, ha valakit elgázol egy autó, vagy a folyóba fullad. Sokáig egy dossziében gyűjtöttem a leveleket, hogy majd nyersanyag lehessen valamihez. Hiszen annyi mindenféléről árulkodtak, szövegromlásról, szövegpótlásról, hozzászólásokról, ráírásról, kreatív írásról és tudat alatti kihagyásokról. Felőtt emberek fénymásolták és írták, vitték a postára, még csak nem is mindegyiket tizenévesek. Némelyik öreges kézírással érkezett, mintha büntetésből kellett volna az iskolában tízszer leírni, és még borítékra sem telt, mert csak négybe hajtva dobták be, valószínűleg a házból valaki, mert hasonló kockás lapok lapultak láthatóan a szomszédok ládáiban is. Azokban a napokban lett ötszázmilliárd a havi fizetésünk, reggel még egy rúd, estére mindössze tíz deka szalámi ára. Felejtük végre el, amit sosem lehet, hogy volt egy háború, ami az átlagostól eltérően nemcsak négy évig tartott, hanem parttalanná vált. Sokan ezt a pszichózist többek között ilyen levelekkel ellensúlyozták. Nem bűnbánó cédulák voltak, inkább kétségbeesett panaszok, olyasmik, amihez sem akkor, sem később nem lehetett máshoz fordulni, mert amikor már nem is a pénzről esett szó, akkor jött a „kívánj valamit, és teljesül”, és talán az volt az első kívánság, hogy a

fiam Vukovárról épségben térjen haza. Az érzelmi töltés fokozódott, ahogy megújuló hullámokban, újabb tartalommal érkeztek, és sohasem véletlenül úgy és éppen akkor a levelek.

Valami hasonló zajlik éppen az okostelefonon és a közösségi oldalakon az aktuális szerepeknek, helyzeteknek, problémáknak megfelelően. A lánc pszichológiája persze egyre kifinomultabb.

Tíz rózsza továbbküldésének a legtöbb ember örülhet, főleg, ha magányos, és aznap úgyszem pottyantott több levelet neki a világháló postása. Ézzel a lánc el is veszítette a szűziességét, vagyis az anonimitását. Kevesebb lett a rejtély. Megváltozott tehát az üzenetközvetítő szerepe is. Bár megmaradt a sablon, hogy küldd tovább, meg hány címre, de mégsem mindegy, kitől jött a felszólítás. A választás, a továbbítás szabadsága persze éppúgy a feladón múlik továbbra is, de már jobbára tudni lehet, hogy kicsoda. Tehát amit továbbítani kíván, az jellemző rá, és arra gondol, hogy hasonló cipőben járunk, mert különben nem engem vesz be a tízesbe.

Reményt adhat egy bölcsességeket hordozó levél bárkinek, néha kétszer is végigolvasom a küldeményt, csak az a baj, hogy bármilyen tanulságos is a tanács, sohasem jegyzem meg. Mert az élet nem ilyen lassúdad és biblikusan pragmatikus, hogy valamely próféta valamely versére vagy valamely tanítvány intelmére lehetne hivatkozni, hanem inkább olyan, mint a közlekedés, hogy útközben a forgalomtól kapjuk a jeleket és információkat, melyekre reflexszerűen reagálunk, és egy sorsdöntő kommunikatív kapcsolatban úgyszem a megfelelő paragrafus ugrik elő a tudat alól a küldemény alapján, hanem a képességeink, adottságaink, a szocializációnk során tanult automatizmusaink vagy éppen a leleményességünk jön elő, melyeket génjeink, ösztöneink diktálnak.

A virtuális szerencseláncok ritkán kötődnek nagy világvallásokhoz, hiszen már nemigen vannak nyelvi akadályok, és mit lehet tudni, ki mit vesz tolazkodásnak. Ezért csúsznak át a mailek inkább harsány színekben pompázó, léleknyugtató tájképekbe, általánosságokba, inkább semmitmondó üzenetekbe, csak hogy minél inkább továbbíthatók legyenek. A virtuális világ olyan, mint a náthaláz vírusa, a lényege a szaporodás, hiszen létrehozója csakis ezzel a céllal hozta létre. Hihető történetet küldözget szét.

Egy erdő úgyszem indul el sehova, egy kardot nem lehet egy üllőből kihúzni, villám nem kelthet életre egy embert, egy fiatalember nem alakulhat át ganajtúró bogárrá, egyszerre senki sem eszik meg hús tányér kocsonyát, az eső egyetlen városban sem eshet tíz évig, holtában senkinek a haja sem nőhet tíz métert – hogy csak közismert olvasmányainknál maradjunk,

és végül már a XX. század szépprózájánál járunk. Mindezt nevezhetjük mítosznak, mágikus realizmusnak, virtuális valóságnak. Ki merészné azt állítani, hogy a gyerek nem is éli túl, ha egyszer a forró puliszkába esik?

Levettem a polcomról Agleja Veteranyi romániai származású író nő regényét, melyben gyermeki németiséggel írja le, hogyan nevelkedett és nőtt fel cirkuszról cirkuszra vándorló szülei mellett. Alig volt velük, mert a lovakat szerette a legjobban. Ahogyan ő mondta, sokszor körbejárta a világot, mint a szerencselánc. Leginkább pedig az artisták nevelték, mert folyton a kötélhágcsókra mászott. Ich stelle mir den Himmel vor. Az első mondat. Olyan ez a világhírűvé vált, több nyelvre ültetett regény, amit én *Warum das Kind in der Polenta kocht* címmel olvastam először az ő dedikációjával, mintha valaki éppen az általános iskolában tanulna idegen nyelvet, Mutter sagt, ja, szinte csak hiányos mondatok, dann schlafe ich ein, bizonytalan nyelvérzék, ich werde deswegen aber trotzdem nicht jünger, és mégis vágnak a bekezdések, akár a kardnyelő kardja, das sieht wie ein Ballett aus; erősek, akár a kalapács, talán... de nem is talán, hanem biztosan azért, mert benne volt már az is, ami fél év múlva megtörtént: eldöntötte, mikor és hogyan érjen véget az élete.

Nem küldtem körlevelet, mert egy író mégsem szeretetlánc-öltögető. Mégis ez jár a fejemben, amikor egy hasonló tartalmú levelet olvasok, és rá gondolok: arra a néhány napra Strasbourgban; egymás mellett szerepeltünk a közönség előtt három különböző helyszínen egy hétvégén, olvastunk fel végül jóformán fejből, ahogyan az antológiában szerepeltünk, amit az irodalmi fesztivál alkalmából jelentetett meg a Mitteleuropa könyvkiadó.

Megértette, amit magyarul mondtam neki, hiszen az apja magyar volt, de inkább németül válaszolt, mert román volt az anyanyelve. De franciául, angolul és spanyolul is beszélt, ahogyan hallottam, minden íróhoz a maga nyelvén, ami az irodalmi életben elég szokatlannak számított. Neki egyáltalán nem jelentett gondot. A tabuk sem. Olyan időpontban voltunk ott, amikor még a szervezők is óva intettek bennünket attól, hogy angolul szóljunk a közönséghez. Miért is nem csodálkoztam? Mert én már így szocializálódtam, hogy mindig tudnom kellett, hol mikor milyen nyelven nem szabad megszólalnom. Nincs ebben semmi furcsa: most is diktatúra vesz körül.

Franciaországi fellépéseinken, 2001 szeptemberében olyan természetesen mosolygó és naiv volt, mint egy soha fel nem nőtt kislány, úgy is öltözködött: felszaladt neccharisnya, olcsó kabát, harsány smink a babaarcon; először kicsit hatásvadásznak gondoltam, aztán ahogy elindult a reflektorfényben egy számmal nagyobb, hasadt túsarkúban botladozva, cirkuszban

elkopott, marabutollas lila kabátkában, amilyent egy lovarnó viselhetett a fénykorában, színpadi szerepei fokozatosan átütöttek az irodalmi szerepeiben. A regény szereplőit alakította sorban. Ha létezik kollegialitás, ennek ő képviselte akkor a középpontját, pedig ott volt Mrožek, Jean-Paul Sorg, Milan Richter, Kajetan Kovic, Ludvik Kundera, Fatos Arapi és Fejtő Ferenc is. Mindenki érezte, hogy összeköti az írókat, keveseknél tapasztaltam eddig olyan gesztust, hogy az egész produkció attól emelkedik meg, ha mindenkiől a legjobbat hozza ki. Profi volt, mint az artisták, akik életre-halálra elkapják a másikat. Az írás mellett hivatásos színész és rendező volt Zürichben. Arra is figyelt, hogy mindannyiunknak lehet rossz napja, és azt is meg lehet jól rendezni, ha egy író csak arra képes, hogy egy állólámpa fénykörében, fel sem pillantva olvas.

Mai szemmel nézve dekadenciájának fáradt kopottságát és elmúlását örökítette meg a Mitteleuropa színpadán készült csoportképünk, amit a halálhírére *Warum das Kind in der Polenta kocht* című könyvébe ragasztottam; akkor lett igazán sikeres, éppen abban az évben, és neki lett igaza: „die Toten leben besser als die Lebenden, im Himmel braucht man keinen Pass, um zu reisen”.

Gesztusokkal vagyunk tele, személyesekkel, közérdekűekkel és üresekkel egyaránt. A hiány felidézi mások hiányát. „Mein Land kenne ich nur vom Riechen. Es riecht wie das Essen meiner Mutter. Mein Vater sagt, an den Geruch seines Landes erinnert man sich überall, man erkennt ihn aber nur, wenn man weit weg ist.” Ezt húztam alá a regényben, amit aztán az antológiánkban is megtaláltam, hiszek a véletlenekben. Aki ezt a néhány oldalas regényrészletet éppen ezzel a bekezdéssel együtt kiemelte, szintén fontosnak tartotta:

„Je ne connais mon pays que par ce que je sens de ses odeurs. Mon pays a les odeurs de la cuisine de ma mère. Mon père dit qu'on se rappelle partout l'odeur de son pays, mais on ne reconnaît l'odeur de son pays que lorsqu'on est loin. ”

Közben arra gondoltam, mennyire másként érzi a cirkuszt, aki jegyet vált a sátorba, és mennyire másként, aki mosolyog ránk flitteres selyemben a manézs reflektorfényében, és akiben egy illat is képes honvágyat ébreszteni.

„A hazámat csak az illatáról ismerem. Olyan illata van, mint anyám főztjének. Apám szerint az ember mindenhol emlékszik a hazája illatára, de csak akkor ismeri fel, ha távol van tőle” – ugyanez a bekezdés már a könyv magyar fordításából való, *A gyermek a forró puliszkába esett* címmel jelent

meg. Felidézi azt, ami közös bennünk, akik idegenként érkezünk erre a világra.

„IN A FOREIGN COUNTRY MY FAMILY IS LIKE SHATTERED GLASS. WE'RE DEAD A LOT LONGER THAN WE'RE ALIVE, THAT'S WHY WE NEED A WHOLE LOT MORE GOOD LUCK WHEN WE'RE DEAD PEOPLE.” Csupa nagybetűvel írta, mintha kiabálna, és elhiszem neki, hogy ennyire érvényes ma is. Angolul *Why the Child is Cooking in the Polenta* címmel jelent meg, és ezek a mondatok úgy hangzanak, ahogyan beszélt, ennyit mindenki megért, és mintha az egész történetet úgy és azért írta volna meg, hogy mindenki értse.

Megint jött egy körlevél, érdekessége, hogy három különböző országból jött napok, hetek késésével ugyanaz, és a nevek, számok már megint háromféleképpen írva, csak éppen a kislány neve hiányzott. Azt ugyan miért nem merték leírni? Közeli halál ennyire rettent mindenkit a fikciótól? A hazugság gondolatától is? Erről jutott eszembe Aglaja, aki valóban úgy olvasott fel, mint egy kislány a halála előtt, nevetgélve a kígyóember lábtörésén, és neki elhittem, hogy engem biztosan túl fog élni (ő 1962-ben született Bukarestben). Mert aki ilyesmit sugall, arra érdemes odafigyelni, megérzem az emberek kisugárzását. Hiszek a rezgésekben, ettől szeretem annyira a koncerteket, és ő inkább a zenére hasonlított, a regénye az ő előadásában hangzott hitelesen.

Verseket is írt, ahogyan ő fogalmazott, összehajtogatva, mint a papírhajókat, amiket az ember elenged a vízben, olyanok voltak, mint a szeretetlánc, amit az ember azért enged el, mert egy kicsit még élni akar. Cirkuszban nőtt fel, amiről később csak a magány és a halál jutott az eszébe:

Könnközvetítő

A gyászkönnyek drágák.
A temetések sokkal többbe kerülnek, mint a lakodalmak.
Ha valaki meghal, jön a siratóasszony, és elsiratja.
A siratóasszonyok egyre ritkábbak. Kihalnak.
A siratóasszony saját halálára fölvette a hangját
magnetofonszalagra. (Szlafkay Attila fordítása)

Ezt gondoltam most újra, mi lett azokkal az ismeretlenekkel, akik ezt sugallták? Hogyan élnek tovább ezek a mindenkire szóló üzenetek.

Ritkán történik meg, hogy a képernyő, a háló csavar valamilyen katarziszba. Mindez egy valós és egy virtuális lány esetének összehasonlítása kapcsán pötyölődött a billentyűimen így össze, hátha más is összehasonlított hasonló élményt.

Olyasmiket dobálnak a virtuális levelesládába, amit valaki kitalált, az urbánus folklórt nem sokra becsülöm, nem csiszolódnak olyan hosszan és olyan tökéletesre a művek, mint a (balladák) valóság, ide kellett tennem a zárójelent. Nem kell már papírra írni, bélyeget nyalni, postára vinni, mint régen.

A *Lassú tánc* kiváló cím egy szerencsemail témájához, már csak ezért is megérte szerteküldözgetni, ami jó ötlet, még akkor is, ha az eset túl átlát-szó: egy kislány haldoklik, ami eleve szentimentális, mint a két kisgyermeket a hídon átkísérő, óvó angyal szentképe. Azt is egy ismeretlen festette, és nem vált közhellyé máig, hiszen ismertebb a *Mona Lisánál*; ha valami giccs, attól még lehet találó és hasznos a maga helyén. Ez jutott eszembe, mert éppen harmadszor olvasom fél év leforgása alatt egyre szkeptikusabban ugyanezt A mailt körlevélben, néha kicsit csiszolódik is a „költemény”, ami kíséri, mégsem lesz belőle vers, a refrénjei túl slágeresek, lassú táncdalosak. Az alábbi részlet kimondottan árulkodónak számít:

Hagyta kihűlni a barátságot,
Mert nem volt időd felhívni,
Lassítanod kéne.
Ne táncolj oly gyorsan.
Az idő rövid.
A zene elillan.

A magányról árulkodik, amikor valaki a gép elé ül, beüti a kódjait, és nem pottyan semmi a világhálóról, nincs egy közeli vagy távoli barát, semmi levél nem érkezik senkitől, egy mondatnyi üzenet sem. Azok legalább hatódnak meg egy körlevélen, akiket idegen éjszakában talál a halálfélelem a billentyűk mellett, igyekezzen tíz hasonlóan elhagyott barátot találni, abban a hitben, hogy a küldéssel önmagának és másoknak is szerencsét hoznak.

Nézzük végül magát a körlevelet, melynek címe gyanúsán hasonlít a *Slow Childra*, a film arról szól, hogy egy kislány lassú felfogású, szellemi fogyatékosként kezelik, majd kiderül róla, hogy agydaganata van. A film során a nézőben eleve az vetődhet fel: a diagnózis ilyen tünetekkel jár-e. De hiszen csak (játék)film. A szöveg pedig így hangzik:

Kérlek benneteket, továbbítsátok ezt az üzenetet mindenkinek, akit ismeretek. Ez a kívánsága annak a kislánynak, aki hamarosan itt fogja hagyni ezt a világot, mivel rákbeteg. Köszönet erőfeszítésetekért.

Ez nem egy levéllánc, hanem valamennyiünk választása azért, hogy megmentünk egy kislányt, aki haldoklik a rák egy különösen komoly és végzetes formájától. Kérlek benneteket, küldjétek tovább mindenkinek, akit csak ismertek... vagy nem ismertek. Ennek a kislánynak mintegy 6 hónapja van hátra az életből, és utolsó kívánsága, hogy eljuttassa ezt a levelet, és elmondja mindenkinek, hogy úgy éljék a teljes életet, ahogy Ő sohasem fogja. Sohasem fog érettségizni, férjhez menni, sohasem lesz saját családja. Azzal, hogy olyan sok embernek továbbítod ezt az üzenetet, amennyinek csak lehetséges, adhatsz egy kis reményt a kislánynak és a családjának, mivel minden cím után, ahová eljut, 3 centet ad az Amerikai Rák Szövetség a kislány kezelésére. Egy férfi 500 embernek küldte tovább ezt az üzenetet! Tudom, mi is el tudjuk küldeni legalább 5-6 címre. Még pénzbe sem kerül, csak egy kis időbe!

Nagyon olcsó publicisztikai fogás lenne a levél minden egyes mondatát kikezdeni. Nem akarok ironizálni azon, hogy ugyan milyen orvos határoz meg egy ilyen határidőt? A kislánynak már két éve hat hónapja van hátra, és ez a körlevél még köröz tovább évekig. A három centet nem sajnálom. Az „Egy férfi 500 embernek küldte” annyira hozzátartozik a műfaj folklórához, hogy hihetetlen lenne nélküle.

A világháló az ezredfordulón csalódást okozott a magányos embereknek. Közösségre számítottak. Ha a körlevél nem szólna a felhasználók jelentős rétegéhez, nem lehetne hetente-havonta visszakapni: még a halál gondolata is emberibb a magánynál, ami a virtuális világtalanságban vár a képernyőn az érkezőre; éppoly költőietlenül kiábrándító és sivár, mint az ilyen körlevelek, amelyek nem helyettesíthetnek még egy érintést sem. Még a hármas busz szardíniaközelsége is élménytelibb a virtuális valóságnál.

Természetesen Aglaja cirkuszban honos kavalkádja adta az ötletet, hogy a szerencselánc szétfutó továbbélését idegondoljam, mert hiszek a véletlenekben, a soknyelvű tarkaság időszerűségében. A színes tehetségben, amiért a regényéből készült filmet is most újra megnéztem.

KÖNYVHUZAMOK

Benke András

BESZÉLNI AKKOR IS, HA NEM LEHET

SZVETLANA ALEKSZIJEVICS: *CSEKNOBILI IMA*.

BP., EURÓPA, 2016.

SCHEIN GÁBOR: *SVÉD*. BP., PESTI KALLIGRAM, 2015.

Szvetlana Alekszijevis *Csernobili ima* című dokumentumregénye túlnyomórészt monológokból áll. Ez az egyszerű kijelentés, illetve az erre utaló szerzői/szerkesztői eljárás egy olyan szimptomatikus jelenség lenyomata, ami alapjaiban rendít meg és forgat ki, lehetetlenít el bármiféle racionalizálást, hivatalos állásfoglalást, értelemrögzítést. Ezzel együtt pedig igazodni látszik ahhoz az irracionális, abszurd és megmagyarázhatatlan kollektív tragédiához, ami a szó szoros értelmében nem akar elmúlni. Ahogy a kötet fülszövegében írja: „Csernobil ma is aktuális. És aktuális lesz még 48 ezer évig.”

Alekszijevis több mint két évtizedet szánt a téma feldolgozására, hogy az igencsak vaskos könyv sokszor redundáns, máskor meglehetősen szét-tartó, heterogén, szubjektív és partikuláris elbeszélései úgy feszítsék szét a kötet kereteit, ahogy minden idők legnagyobb atomerőmű-katasztrófája robbantotta fel az időt. „Egyik pillanatról a másikra használhatatlannak bizonyult a múlt: nem volt benne semmi, amire támaszkodhattunk volna...” Ugyanis ahogy haladunk előre a több mint száz, egyéni hangon, mindenféle közbeékelés vagy megszakítás nélkül elmesélt sorstragédián, tanúságtételen, történetfoszlányon, maga az esemény úgy fedődik el, és válik mindinkább abszurdá.

1986. április 26-án éjjel tűz üt ki az ukrán–fehérorosz határon található csernobili atomerőmű négyes reaktorában. A mozgósított tűzoltók mindenféle védőfelszerelés nélkül mennek tüzet oltani, egyszerű rutinfeladat, reggelre már csak az erőmű belsejében található radionuklidok, valamint a beszakadt bitumentetőzet izzik több ezer fokon, ez azonban már közvetlen

veszélyt nem jelent a lakosságra. Ekkor legalábbis mindenki így hitte. Alekszijejics gyorsan lefutja a kötelező köröket: újságcikkek, adatbázisok, archívumok, számadatok sorakoznak a kötet elején. Ezek azonban csupán egy olyan feneketlen örvényt fednek el, ami mögé nem szívesen tekint senki, a szerző szerint ugyanis maga a tudat kapitulált Csernobilnál. Teljeséggel megmagyarázhatatlan és fölfoghatatlan: a baráti atom öl; a föld, a víz, a levegő mérgezett; a föld termőrétegét „önkéntes” likvidátorok a földbe temetik, máshol egész házakat ásnak el; a zónában maradt állatokat módszeresen leölik; a sugárzás nem látható és nem érzékelhető, de a halottakat több rétegű fémkoporsókba temetik, már tőlük is félni kell. „Kitágult a háromdimenziós világ, én pedig nem találkoztam olyan vakmerőkkel, akik továbbra is készek lettek volna fölesküdni a materializmus bibliájára.”

Ez a kötet tehát – legalábbis a fülszövegben levő megnevezés szerint – úgy dokumentumregény, hogy a benne található témérdek, különböző perspektívából elbeszélte történet sokkal inkább szól az értelem totális csődjéről, mint akár (legalább) az értelemkeresés sorozatos kudarcáról. A csernobili ember sűrű zónájában botorkálnak ezek az elbeszélések – özvegyek, a kiürített területekre visszaszökő lakosok, likvidátorok, katonák, gyerekek, ápolónők, tanárok, parasztok, politikusok és egyetemi tanárok tanúságtetelei. A zónában lakó szovjet emberből csernobili ember lesz ugyanis, egy olyan anomália, akitől mindenki irtózik, sokan mégis ellenállhatatlan, perverz vágyat éreznek, hogy a saját szemükkel láthassák, hogy biztonságos távolból ugyan, de mégiscsak a történelem résztvevőinek érezhessék magukat. A kötet utolsó, *Epilógus helyett* című fejezete pontosan erre a jelenségre reflektál, amit a szerző kijeji utazási irodák 2005-ös csernobili katasztrófa-, illetve horrturizmusra csábító újsághirdetéseiből montázsol össze. Ezzel a nagyon finom kritikai gesztussal emlékeztetve az olvasót arra, hogy esetlegesen mi is lehetett az előzetes motivációja, amikor ezt a dokumentumregényt a kezébe vette. „Azt hiszik, agyrém az egész? Tévednek, nagy kereslet van a nukleáris turizmusra, különösen Nyugaton. Az emberek új, erős élményekre vágnak, ilyet pedig már kevés helyen találnak a világon, mert már túlságosan belakták, és könnyen hozzáférhető. Unalmas lett az élet. Kellene valami örökérvényű...”

Az abszurdba, ezzel együtt pedig a személytelen horrorba átforduló adatolásokkal, narratívákkal szemben az Alekszijejics által megszólaltatott személyek visszakövetelik a szubjektív megszólalás és jelentésadás jogát. Ezért is lesz annyira fontos, hogy minden egyes monológ végén megtudhatjuk az elbeszélő nevét, a szerző kérdéseit azonban sose halljuk, Alekszijejics

deklaráltan egyfajta mediátori, szerkesztői pozícióba vonul vissza. És – nagyon helyesen – elkerüli azt a zsarnoki gesztust, hogy ő beszéljen mások helyett. Így a megszólalók hangsúlyozottan egy szinten levő – hiszen korra, etnikumra, társadalmi pozícióra történő különbségtétel nélkül követik egymást megszakítások nélkül az egyes történetek – elbeszélései alkotnak végtelenen szétördelt, szubjektív, valahol mégis egy irányba tartó alternatív csernobili narratívá(ka)t.

Az egyes történetfoszlányok így már nem csupán adalékanyagként szolgálnak az Esemény körülményéhez, vagyis egy katasztrófaelbeszélés túlesztétizált, regényesített, lineáris megírásához. Bár magához az Eseményhez mindegyikük szervesen kapcsolódik, a kötet szerkezete mégis inkább rizomatikusnak nevezhető. Egy olyan szövevényes, szabálytalan hálózathoz hasonlítható leginkább, amelynek nincs eleje, középpontja és vége, tehát teljességgel hierarchia mentes. Egy örök érvényű zónává változik, amelyből nincs kivezetés, Csernobil ugyanis indirekt módon nem csupán a Szovjetuniót robbantotta fel, hanem az idő- és a térérzékelésünket is.

Meglehetősen más eszközökkel és perspektívából, de a Szvjetlana Alekszijejevics által élesen felvetett történeti, politikai és szubjektív narratívák egymáshoz való viszonyának problematizálásához hasonlóan ír, tematizál Schein Gábor is *Svéd* című regényében. A történelminek és társadalmi minak nevezhető tapasztalatoknak itt is kiemelt egzisztenciális tétjük van, még akkor is, ha az említett eseményeket nem az éli át, akinek később létkérdéssé válik, hogy valamiképpen viszonyuljon hozzájuk. Sőt, Alekszijejevicsét parafrázálva azt mondhatnánk, hogy őt is csak annyiban érdeklik a „tények”, amennyiben azokat, ha sokszor nagyon áttételesen is, de valamiféleképpen szubjektumokhoz, konkrét élettapasztalatokhoz lehet kapcsolni. Ezért sem mellékes, hogy Schein kötete a következő, meglehetősen feszes, lényegre törő mondattal indít: „Grönewald úr tíz nappal a halála előtt üzenetet küldött Budapestre Bíró doktornőnek, hogy haladéktalanul szálljon repülőre, és anélkül, hogy utazása céljáról bárkit értesítene, azonnal keresse föl.”

Jelzésértékűnek nevezhető, hogy a regény során két alkalommal is a halál, illetve annak közelsége válik az események katalizátorává. Grönewald úr ugyanis végstádiumú májrákosként írja meg sürgető levelét Bíró doktornőnek. A levél megszületéséig vezető út is egy halálesettel kezdődik azonban, hiszen a stockholmi öregúr csupán azt követően kezdhet nyomonzni fogadott fia, Ervin múltja után, hogy felesége, akivel előzőleg ígéretet tettek egymásnak, hogy soha senkinek nem fognak beszélni arról, hogy a fiú hogyan is került hozzájuk, elhalálozik.

A svéd külügynél dolgozó öregúr feleségével, Teresával egy, az '56-os forradalom miatt felállított ausztriai menekülttáborból „vásárolja meg” az alig hároméves magyar fiút, aki nagynénjével együtt kerül oda, így még csak az anya keresztnéve sem ismert. Míg azonban Alekszijevec regényében valóságos, név szerint azonosítható emberek története képezik a tanúságtétel alapjait, addig Schein Gábor kötetében a különböző – olykor deklaráltan fiktív, máskor valóságos történetekkel felruházott – tárgyak kerülnek központi pozícióba. E tény azonban nem csupán azért bír kiemelt jelentőséggel, mert a kötet tárgyi valóság, dokumentum-, illetve adatcentrikussága illeszkedni látszik egyfajta krimi-szüzsébe, amit az egyébként is szenvedélyes gyűjtő és archiváló Grönewald úr indít be. Hiszen ahogy Smid Róbert megjegyzi, a *Svéd* a manapság igencsak kelendő antikvarianizmust, illetve archivatudományt érti újra,* sőt e két diszciplína által szolgáltatott diszpozíciót vezérelvé is avatja.

A regény fent említett jellegzetességére, vagyis egy kényszeres értelemkonstrukció által történő megjelölhetőség, címkézés vágyára utal már a cím is. Eldönthetetlen ugyanis, hogy milyen minőségben szerepel itt ez a név, hiszen a szóban forgó karakterek közül legalább annyian kötődnek Magyarországhoz, mint Svédországhoz, továbbá az események helyszíne sem kiemelten csak az egyik ország területe. Sőt, pontosan az akaratán kívül emigrált és svédde szocializált fiú identitásának problémája lesz a regény egyik központi eleme. Ez a maga egyszerűségében is rendkívül bravúros, önreflexív és pontosan ezért kényszerű címadás vezet be minket egy olyan történelmi tapasztalatok, illetve az ezeket jelző dokumentumok, tárgyi emlékek bonyolult hálózata által strukturált világba, ahol valami csak akkor bírhat értékkel, ha ugyanakkor valamiféle történettel is felruházható.

Mint kiderül, Ervin zsidó származású anyját, Stiller Annát több alkalommal is paranoid skizofréniával kezelték abban az éppen megszűnőfélben levő elmebetegintézetben, ahol Bíró doktornő is dolgozik. Ő lesz az, aki különböző kórlapokból, feljegyzésekből, illetve Ervin anyjának vallo-másaiból egy olyasfajta dossziét montíroz össze, melyet a fiú és szülőanyja előtörténetének vagy – jobb szó híján – múltjának lehetne nevezni. A kötet végén átadják a dossziét, az olvasó azonban már nem lehet tanúja annak a pillanatnak, amikor a fiú elkezd tanulmányozni azt, annak ellenére, hogy az előző fejezetekben ő maga már megismerkedhetett tartalmával. Ez

* Smid Róbert: Válassz egy tárgyat – és találd hozzá történetet. *Műút*, 2015/9. ONLINE: <http://www.muut.hu/?p=15053> (2017.01.11.)

azért sem válik lehetségessé, mert az említett dokumentumot, a kollektív traumákkal szorosan összefüggő, az örületig – azután meg valószínűsíthetően a halálig – hajszolt személyes sorstragédiát nem lehet egyetlen koherens elbeszéléssé szelídíteni. Hogyan is lehetne megértetni egy Svédországban szocializálódott fiúval, hogy anyja a forradalom során miért mentegette annyira Rákosit, miért félt Kádár feltételezett antiszemitizmusától, vagy jelentette fel magát az állambiztonságnál, mert megtetszett neki egy Nyugaton gyártott sárga kabát?

Mindkét kötet alapvető sajátossága tehát az a mélységesen emberi tulajdonság, amely a traumatikus tapasztalat jelölésével, nyelvi keretek közé való szorításával igyekszik megszelídíteni, elviselhetővé tenni azt. Bármennyire emberfelettinek, lehetetlenek is tűnik ez a feladat, emlékeznünk kell e helyen Alekszijevecs egyik interjúalanyának megállapítására, aki monológja végén azt mondta, hogy amíg beszélhetett, addig sem érezte magát annyira magányosnak.

Bodor Mária

MAGÁNTÖRTÉNELEM

KIRÁLY LÁSZLÓ: *A BETHLEN BÁSTYA DALLAMA*.
KOLOZSVÁR, SÉTATÉR KÖNYVEK, 2015.

A cím pontosan megjelöli a helyszínt, Kolozsvárt: itt található a város jellegzetes épülete, a Bethlen (vagy Szabó) bástya, itt él Király László, itt születnek a versei. És bár nem ír közéleti lírát, magánlírájának hangulatait, gondolatait, tágan vett atmoszféráját a térség sajátos történelme determinálja és inspirálja. A címadás erősen utal a szülőhelyből való kiszakíthatatlanságra, amire egyébiránt Király eddigi életműve is folyamatosan érvényes bizonyosságot ad.

Tulajdonképpen a helyhez való kötöttséget erősíti a kötet harmadik ciklusa is, amely lengyel, orosz, grúz, illetve tadzsik szerzők verseit tartalmazza. Ahogy Király László egyik interjújában elmondta: ezek a versek „nem műfordítások, nem is átírások, hanem magyarítások”. Az olvasó, aki nem ismeri az eredeti verseket, csak sejtheti, mit jelent a magyarítás, de ha megnézzük valamelyik eredetét, érthetőbbé válik, mennyivel „több” a magyarítás az átírásnál: „nekem csupán az ég inge divatos, ahogy az esőkre, havakra ráterül”, így szól magyarul Jerzy Harasymowicz lengyel költő egyik sora, és ha megnézzük a *Srebrne wesele* (1997) című kötetben az eredeti verset, akkor érthetőbbé válik, hogy a magyarítás jelesül azt jelenti: a fordító a saját nyelvéhez, saját nyelvhasználatához közelíti a verset (az eredetiben „menny” és „blúz” szerepel, de egyik sem illene bele a királyi szóhasználatba).

Amúgy a poétikai kordivatoknak hátat fordítani azt jelenti, hogy a divat előtt járni.

A kötet első két ciklusa saját verseket tartalmaz, ha figyelembe vesszük, hogy Al. Nyezvanov Király László alteregója már jó negyven éve. Al. Nyezvanov születését a cenzúra működése tette szükségessé, de a szükség hosszabb távú lehetőséget teremtett, nem csupán a diktatúrában tiltott érzések, fogalmak, állapotok kimondására, hanem arra is, hogy az idegen szempont jótékony távlatot szüljön az én kimondhatatlannak deklarált prob-

lémáinak vizsgálatához. Hogy mit jelent a távlat? Távolság és idő játéka. A *Quadriga* című vers visszatérően ismétlődik meg, a változatlan kezdősorát módosítva tud elmesélni egy történetet. „Megnyertük a háborút”, mondja háromszor, de negyedszer már azt mondja: „nem nyertük meg”. Ennek a „nem nyertük meg”-nek a tudomásulvétele, a lassú belátása, a belátás mint döntés konstruálja meg a kötet atmoszféráját: komorság és kilátástalanság van a kötetben, ugyanakkor a pontosság miatt reményt adó is: a tiszta fej mindig reményt ad.

Király most is a Szilágyi Domokos-féle hagyományt folytatja, az irónia menti meg ezt a fajta költészetet a legparányibb hitelvesztéstől. Hiteles és mindig friss költészet ez, semmiféle álpátosz nincs benne. Ahogy kritikájában Antal Balázs írja: az a bartóki vonala a magyar költészetnek, amely mások esetében meg-megbicsaklott, Királynál csorbulatlan és főképp megújulásra képes maradt.

A cikluscímek (*Felhőavatás, Repülő nyíl, A hó és a város*) szintén a személyes életként megélt, a személyes életben tovább alakuló történelmet „szemlélik”. Azt jelzik, ahogy a történelem beépül a líra szemléletmódjába, ahogy a szavak kiválasztását, a formák hangszerelését meghatározza. Nagy László költészete is fontos előképe ennek az életműnek, illetve a közreadott kötetnek (*A bazsarózsa szétszedése, Tisztelgő*), elsősorban abban a költői szereptelenségben, amely a vers belső tereiből köztereket képes formálni. Egyfelől a múlt eseményeire való utalással (megadott évszámokhoz kapcsolódva), másfelől a zenére, a dalolásra való utalással. Amikor a vers dallamot, ritmust kap, máris kilép a belső terek zártságából, és mint valami utcazenész, kitágítja saját tereinek is a sarkait.

Amikor a vers megidézi a barátokat, akkor is a tágabban vett történetek és a személyesek között teremt szoros kapcsolatot (*Epilógus – '951. Mozi*), ahogyan a hang és a visszhang ugyanazt a történetet teszik drámaivá: ahogyan a kimerevített pillanatok szinte csendként összesűrűsödött hangjai olvasztják magukba a történetet, hasonlóan egy-egy örökké emlékezetes pillantáshoz.

De semmi sem ennyire képletszerű ebben a lírában. Királynál mindig megtörténik a rákérdés is. A „filozofikus kérdések” pedig nem az önös okoskodás termékei, hanem a mindig kételkedő állításoknak a következményei.

Ha egyetlen mondattal kellene ezt a kötetet jellemezni, azt lehetne mondani: inkább szikár, mint komor, inkább fanyar, mint keserű, inkább derűs, mint kesergő kortárs líra megszólaltatója.

Csортán Ferenc

A KISVÁROS ÉS A NAGYVILÁG KÖZÖTT. KÉT ÚJ BALKÁN- REGÉNY

CRISTIAN TEODORESCU: *MEDGIDIA, A HAJDANI VÁROS.*
FORDÍTOTTA KOSZTA GABRIELLA. MAROSVÁSÁRHELY,
LECTOR KIADÓ, 2014.

LIDIJA DIMKOVSKA: *TARTALÉK ÉLET.* FORDÍTOTTA CZINEGE-
PANZOVA ANNAMÁRIA. BUDAPEST, NAPKÚT KIADÓ, 2015.

Mindkét regény, amelyekről szólunk, esemény – amennyire van még Közép-Európában olvasója a regényeknek (persze hogy van). Események – mert izgalmas, jó könyvek. Elolvasásuk bepillantást nyújt két délkelet-európai ország, illetve társadalom újabb kori történetébe (is). Akkor, amikor már „lecsengett” a Balkán „divatja”. Hiszen az 1989-es rendszerváltozások idején és az azokat követő békés vagy véres polgárháborúk éveiben egy ideig az volt az evidencia, hogy a „balkanológia” vagy „balkanisztika” a legfontosabb társadalomtudomány, legalábbis Európában... Aztán felállt az új geopolitikai paradigma, a hullámok eltakarodtak – és a világ nagy balkanisztikai think-tankjai sorban megszűntek vagy lenyelték őket más kutatóintézetek... (és megnőtt az ázsiója az „iszlamológiának” vagy „dzsihadológiának”).

De talán most jött el az ideje a Balkánon az elemzéseknek, a részletes, tárgyilagos bemutatásoknak. Ilyen e két, immár magyarul is olvasható regény.

Az első 2009-ben jelent meg a iasi-i Poliromnál, értékes díjakat kapott, majd 2014-ben újra kiadták.

1. Cristian Teodorescu könyvének színhelye, sőt főszereplője Medgidia, egy dobrudzsai kisváros. A vidék, a Duna torkolatától délre fekvő sivár tengerparti sztyeppe az 1420-as évektől az 1877-es orosz-oszmán, nagybárá a mai Bulgária területén lefolyt háborúig oszmán terület volt, északi,

nagyobb részét a háború után kapta meg az akkor még Egyesült Fejedelemségeknek nevezett majdani Románia, tulajdonképpen kárpótlásként a krími háború után Oroszországtól elvett, majd 1877-ben az oroszoknak visszaadott három dél-besszarábiai megyéért (az 1877-es háborúban a román csapatok is részt vettek, ekkor ért véget a Fejedelemségeknek a közepkortól tartó, a korban már csak névleges vazallusi jogállapota). Az Oszmán Birodalom a 18. század óta visszavonulóban volt minden határterületén, tehát a Balkánon is – de mindvégig volt vitalitás benne, állandóan próbálkozott reformok révén modernizálódni, ennek részeként például éppen Dobrudzsában megépítették 1858–60-ban (angol tőkével) a birodalom első vasútját Cernavoda és Konstanca között. 1878-ban a terület, melyen történelme folyamán mindig több etnikum és vallás élt (az utóbbi 200 évben törökök, tatárok, lipovánnak nevezett óhitű oroszok, cserkeszek, gagauzok, ukránok, bolgárok, a Balkánról áttelepült „macedóniai” vlachok vagy arománok, németek, muzulmán cigányok, a tengerparti városokban görögök, olaszok, zsidók, örmények), Romániához kerülve megkezdte máig tartó rohamos fejlődését. Medzsidiát 1858-ban, a vasútépítéssel összefüggésben alapította Abdül Medzsid szultán, egy régi, jelentéktelen falucska helyén – mely a tág, mocsaras völgyön átmenő, nyugati irányba folyó patak nevét viselte: Kara Szu. Törökül ’fekete víz’. Ami aztán Cernavodánál folyik a Dunába – ami bolgárul jelenti ugyanazt. 1860-ra készült el a mecset, neve természetesen Medzsidié Dzsámi. Ugyanakkor, amikor a vasút is. Az oszmán korból területünkön alig több mint másfél évtized volt még hátra, még megépül a medresze (muzulmán vallási főiskola), valamint a márványpadlós, kupolás fürdőépület.

A terület 1878 után kivirul: megépül a vasútállomás, majd az innen északra, a Tulcsa (Tulcea) városához vezető szárnyvonal. A városokban közigazgatási palotákat, valamint monumentális, kupolás-tornyos ortodox templomokat emelnek. A régiónak ipara is, mezőgazdasága is rohamosan fejlődött, ma Konstanca a Fekete-tenger egyik jelentős kikötője – és Cernavodán épült fel Románia eddig egyetlen atomerőműve. A lakosság száma megtöbbszöröződött – és közben a fentebbi etnikum-névsor lerövidült, sokan elvándoroltak (zsidók, bolgárok, örmények, németek, olaszok, törökök, tatárok, oroszok – bár ez utóbbiakból még maradtak). Kis közjáték a 20. század elején: a régióval délen szomszéd, kétmegyéni, főleg törökök és tatárok lakta bulgáriai területsávot 1913-ban Romániához csatolták, amely később, az első világháború vége után ide telepítette a Görögország északi területeit elhagyó arománok (vlachok) tömegeit. A Teodorescu-re-

gény eseményeinek az „előtörténetéhez” tartozik még egy – a mai történetírásban nagyon diszkréten kezelt – epizód: Románia 1916-ban történő belépését a világháborúba jelentős terület- és embervesztés követte, elsősorban Dobrudzsában, a német és bolgár csapatok részéről. A területen, a Duna-deltát kivéve, bolgár közigazgatást vezetnek be, a háború végéig, a macedóniai front 1918 novemberében történt összeomlásáig, illetve a Központi Hatalmak háborúvesztéséig.

A regény a címadó kisváros életét meséli, 1940-től a második világháború utáni évekig, Romániának a szovjet minták és érdekek szerint való megszervezése és igazgatása koráig. A történések laza kerete egy, Medzsidiába települt ambiciózus havasalföldi fiatalember családalapítása és kitartó munkája, hogy felvirágoztassa a városka vasútállomásán működő vendéglőt. Minthogy sikeres hősünk (a valóságban a könyv írójának nagyapja) „fel nő” a helyi elit tagjává, a szereplők történetei a város háborús évekbeli eseménydús krónikáját, heterogén és mégis jól működő társadalmát képezik le. És mindez végül az ország és a korszak tágabb kontextusába is illeszkedik, annak helyi megvalósulása.

A zsebkönyv méretű könyvecske 102 igen rövid fejezetből áll. Átlagos hosszuk két, két és fél oldal – gondolhatnók, hogy valamiféle ál-lexikon, mint Temesi Ferenc *Pora* vagy Milorad Pavič *Kazár szótára*. De nem, túl azon, hogy e két könyv is ugyancsak epikus alkotás, a Medzsidia-könyv regény a javából. Csak éppen ez a forma kellett ahhoz, hogy a könyv nemcsak a vasútállomás restije és annak nyughatatlan működtetője regénye legyen, hanem e sokszínű-sokágú, de mégis koherens világé.

Sorban felvonulnak Fanica és Virginica mellé e világ tagjai: Seruzi, az olasz építési vállalkozó, Ionica, aki Jaques néven azelőtt az Orient Expreszen volt pincér, Stelian úr, a vasgárdisták főnöke, Fanica elődje a resti élén, Caludi, a környék leggazdagabb földbirtokosa, a parókia főgondnoka, Pomenea, a rendőroros parancsnoka, Tudorica, az állomásfőnök, a Könynyűkezőnek nevezett Zsebes, aki úriember volt, Marcel, a zsidó ékszerész, Haikis úr, a nagykereskedő és Lea, az orvosnő, akiknek fel kellett volna varrniuk a sárga csillagot, Mardare, a szűcs, vasgárdista ő is, Scipion őrnagy, a helyőrség parancsnoka, Hassan, az ostáblázó imám, akinek szintén volt rádiója, Sarkis, az örmény szatócs, Tase, a franciatanár, akit még Bukarestbe is meghívtak, Tefik, a részeges török doktor, felesége, Fatminé, aki gimnáziumot végzett, az állomás két koldusa, a nyomorék Bastîrcă és Maricel, a szélütéses vak, Claudiu, a jó modorú vasgárdista postás, aki megszökött, Cristina, a patikus lánya, a szép fenekű Yvonne a dombon lévő bordélyház-

ból, Ioanidis, a szódavízgyáros, Bazil, a patkolókovács, „A Királyi Udvar Szállítója”, Šukuri, a tatár kocsis, Zizi, az órás fia, Costică, a flúgos csil-
lagvizsgáló, Cezărel, a vegytisztító, Jeni asszony, a divatszabónő, Grigorij,
az orosz kocsis, Jovánka, bolgár felesége, Paulică, a kommunista diák, Piciu
pópa, Hermann, a város németje, Chiruța, az özvegy balkáni vlach fiatal-
asszony... És beteljesül a sorsuk, az egymáséba gabalyodva – vagy távoli
erők játékszereként...

2. Lidija Dimkovszka (1971, Szkopje), a másik könyv írója macedóniai, költő és prózaíró. A szkopjei egyetemen tanult, majd Bukarestben doktorált. Ljubljanában él. A *Tartalék élet* második regénye 2013-ban jelent meg. 2014-ben a könyv megkapta az Európai Unió Irodalmi Díját.

A könyv egy fejkön összenőtt macedóniai sziámi ikerpárról szól, Szrebráról (Ezüst) és Zlatáról (Arany), és küzdelmükről azért, hogy saját személyiségük, magánéletük legyen. A történetet Zlata meséli. 1984 júniusában kezdődik, Szkopje egyik lepusztult lakótelepén, a két kislány krétával rajzolja ki a jövőmondás játékát: ki kivel házasodik majd össze, hány gyermeke lesz, hol fog élni, férje szegény lesz-e vagy gazdag? És 2012 augusztusában ér véget, ugyanott: most Zlata (nem sziámi) ikerlányai firtatják az ismeretlen jövőt, ugyanazzal a játékkal. Közben eltelik 28 év. A regényben egymásra torlódik élet, növekedés, siker és fájdalom, gyűlölet, szerelem és halál, büntudat, gyűlölet, esküvők és temetések, házasságtörés, gyilkosság, útlevelelhamisítás, társadalmi szegénységgel álcázott lelki sivárság, istenhit, ünnepek és hagyományok... És mindez beleágyazva a századforduló (ezredforduló) politikai hullámverésébe, a kommunizmus és Jugoszlávia összeomlásába, illetve annak ma is tartó utótörténetébe.

Időrendi sorrendben, szünetek, fejezetekre osztás, cezúrák nélkül vonulnak események, szomszédok, rokonok, apai és anyai nagyszülők, nagybátyák, nagynénék, ángyok, ezek gyerekei, akik közeli vagy távoli falvakban – vagy Szkopjében – élnek, vagy pedig Crna Gorában, Szlovéniában vagy a Belgrád melletti Pancsovában. Lakodalmak, temetések, gyász, örökség fölötti családi háborúk. A kisgyermekkor, sírig tartó barátságok... De a lányok sorsát nemcsak a külvilág határozza meg, hanem születési hibájuk is. „A középiskolás éveink pedig, amelyeknek a legörültebb, legizgalmasabb évekknek kellett volna lenniük, a legunalmasabbak voltak.” Az élet „magunkra hagyatva, barátok és udvarlók nélkül” telt. Az érettségi után Szrebra jogot akar tanulni – Zlatának, bár őt más érdekelné, vele kell tartania. Boszniában folyt a háború, de időközben Macedóniában béke volt,

és a szülőföld „egyre inkább hasonlított egy országra, saját szimbólumokkal, pénzzel, intézményekkel...”

A lányok egyetemre járnak, barátaik lesznek, kitérül számukra az egyetemes kultúra világa, ami keveredik az ősi szokásokkal, az ortodox (pravoszláv) vallásos hagyományokkal, a manipulált „etno” népzenevel és szövegeivel. Barátaik révén intenzív vallásos élményekhez jutnak egy kolostorban. Szrebra társra talál, egy kvalitásos, a nomenklatúra-osztályhoz tartozó egyetemi hallgatóra, össze is házasodnak – de ez elviselhetetlenségig fokozza életük képtelenségét –, és megérleli a két nővér helyzete radikális megoldásának a keresését. „Nemde a vérünk keveredik mindkettőnknek a testében, a fejünk összekapcsolódásánál? Ha a lábunk vagy a kezünk lett volna összenőve, már rég levágtuk volna őket, mert jobb lett volna egy lábbal vagy egy kézzel élni, szabadon, mint így, hogy mindenünk megvolt, de valójában nem volt semmink.” Vagy: „negyed század, amelyet cél nélkül, a szabadság hiányában és értelmetlenségben töltöttem (...).”

Aztán az ikreket, immár a nyugati orvostudomány legmagasabb fokán, elválasztják – de a műtétet, ami után következnie kellett volna mindkettejük saját, külön életének, csak Zlata éli túl (innen a történet címe, hiszen mindkettejük élete a másik számára volt tartalék). Ahogy ugyanazokban az években Jugoszlávia „sem éli túl” köztársaságainak és autonóm területeinek a szétválasztását – minthogy ez nem sikerült békésen, közmegegyezésre... Az egyetemi évekre esik a boszniai háború: a baráti, rokoni körből többen a szerbek oldalán harcoltak – „mert azok pravoszlávok”. Az események 1996-ig otthon, Szkopjében történnek, majd Zlata kijut a nagyvilágba... Többször utazik London és Szkopje között, megtapasztalja a görögöknek a hazájával, népével (népe nevével) szembeni előítéletét, illetve a macedón identitásnak a bolgárok általi elutasítását is.

Zlata élete a műtét után „megvalósul”, tanul, utazik, kiteljesedik szerelme Bogdannel, a gyermekkori jó pajtással, aki majd iker lányainak apja lesz, de akit meggyilkolnak, és majd halála után derül ki róla, hogy Londonban útleveleket hamisít... A gyermekkori jó barátnő, Roze, valamint Szrebra halála után Zlata kérdése ez: „Az engem ért tragédia közelebbi volt, és nagyobbak tűnt. De nagyobb lehet-e egyik tragédia a másiknál? Az egyik komédia lehet nagyobb a másiknál, de a tragédia sohasem. Minden tragédia a végletekig tragikus (...).”

A könyv egyik fontos szereplője tárgy: Megleni Szent Zlata ikonja – ami éveken át kíséri Zlatát jóban-rosszban, és amit Bogdan a tragikus kiemelésű műtét előtt a templomban hagy (az egyetlenben Londonban, ahol

macedón nyelven tartanak istentiszteletet), mert „nem tudta egyedül hordani az ikon erejének terhét, Isten erejére volt szüksége”.

„[Szkopjében] az egyik előadó figyelmeztetett, nehogy eszembe jusson bemenni valami albán kávézóba, még a végén beletesznek valamit a kávémba vagy a kólámba.” „Az albánok között is vannak jó emberek – válaszoltam neki.” „Igen, vannak – mondta –, én minden nap itt dolgozom velük, de te azért csak vigyázz magadra, nem ismered őket.”

3. A könyvek fordítói, Koszta Gabriella és Czinege-Panzova Annamária kiváló munkát végeztek. Örvendetes, hogy minden gond és baj közepette a magyar könyvkiadás tud gondoskodni jó fordítókról.

Pálinkás János

SZÓTÁRALAP

BALÁZS IMRE JÓZSEF: *ERDÉLYI MAGYAR IRODALOM-OLVASATOK. TANULMÁNYOK, ESSZÉK, KRITIKÁK.* KOLOZSVÁR, EGYETEMI MŰHELY KIADÓ – BOLYAI TÁRSASÁG, 2015.

Viccel indul a kötet: mi az, aminek tíz lába van, három szeme és zöld-rózsaszín csíkos. Nem tudom, feleli a kérdezett, mire a kérdező: én sem, de a helyedben levném a vállamról. Mutatis mutandis az erdélyi irodalom létezik, miközben pontosan nemigen tudjuk definiálni. Ahány erdélyi író, annyi definíciója (olvasata) létezhet az erdélyi irodalomnak is. És hogy ki számít erdélyi írónak? Erre a kérdésre sincs pontos felelet, de itt most kilencven év nagyon sok szerzőjéről, illetve művéről olvashatunk (kár, hogy hiányzik a névmutató!), a legfontosabbak, akiket a kötet tartalomjegyzéke is kiemel: Kuncz Aladár, Markovits Rodion, Lám Béla, Karácsony Benő, Bajor Andor, Kányádi Sándor, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Szilágyi István, Markó Béla, Szőcs Géza, Géczy A. János, Balla Zsófia, Molnár Gusztáv, Bogdán László, Láng Zsolt, Muszka Sándor, de rajtuk kívül a jelenségeket, stílárís, poétikai korszakokat átfogó tanulmányokban, a tran-

szilvanizmus, az avantgárd, a posztmodern, a transzközép képviselőiben mások is megjelennek.

A kötet egyrészt ragaszkodik a hagyományos fogalmakhoz, amilyen valóság és fikció, reflexió és mimézis, hagyomány és mondanivaló, vagy akár amilyen a transzilvanizmus, vagy az avantgárd, a modernizmus, vagy mint az irodalomtudomány, a pszichológia, a történelem, másrészt nem ragad le a fogalom egyetlen jelentésénél sem. Egyik kategória sem merev, a kötet nem tekinti átléphetetlennek a határokat. Sem műfajilag, sem eszmeileg. Plasztikus fogalomhasználat és erudíció társul a hol tanulmány-szemlélethez, hol kritikai közelítéshez, de a kötet alaphangulatát, tulajdonképpen eszmei alapját az esszéiben felvillantott gondolatok szolgáltatják.

A kötet kiindulópontja egy új olvasat-javaslat, amely az eddigiekhez képest váltást jelez. A kötet bevezető írása nem freudianus, hanem jungiánus olvasatot javasol. Freud az álmokat múltbeli traumák létével magyarázza, „Jung sokkal nagyobb hangsúlyt fektet az álomértelmezés finális összetevőjére”. Freudnál a múlt szüli az álmot (értsd most a műalkotást), Jung a funkció felől közelítve, az álmot (a műalkotást) problémamegoldó energiaként kezeli. Ennek az energiának a különböző életszakaszokban más és más a természete, így ennek függvényében a kötet tíz életszakaszt különít el, és ezeket a korszakokat figyelembe véve vázol fel egy lehetséges irodalomtörténetet. A tíz életszakasz nagyjából tízéves időszakokat jelent, bár a negyvenes évek politikai változásai két szakaszt különítenek el. De ami igazán érdekes, hogy ezekben az életszakaszokban, kettő kivételével nem a kisebbségi szempont/önmeghatározás dominál, és hogy valamennyiben különböző társadalmi probléma tűnik fontosnak az irodalom számára.

A „jungianus” vagyis nem trauma-központú olvasat azt is lehetővé teszi, hogy ne kisebbségi irodalomként tekintsünk az erdélyi magyar irodalomra. Mert ha úgy tekintünk rá, magunkra húzunk egy szűkös szempontrendszert, amelybe eleve nem illeszkedhet be a legjava. Ennek a merev kirekesztésnek eklatáns példájaként említi a kötet a Kulcsár Szabó Ernő-féle magyar irodalomtörténetet, amely kisebbségi szempontok szerint kategorizálja az anyaországon kívüli magyar irodalmat, miközben előzőleg elutasítja a kisebbségi ethosz értékmeghatározó súlyát, vagyis amit az anyaországi irodalomban egyetemesnek tart, ugyanazt regionalitásnak nevezi a határon túliaknál, ezért gyanúsán tekint rá, sőt, elkerüli, amivel egyébként akaratlanul is regionalizálja az anyaországi irodalmat.

De végül is miféle új kánont teremthet egy jungiánus olvasat? Milyen új művek tűnnek fel a BIJ-féle irodalomtörténetben?

Először is, nem történet, hanem szótár, ez ennek az olvasatnak a javaslat. A szótár felsorolja a szavak összes jelentését, és rámutat, hogy különféle beszédhelyzetekben a szavak jelentése is módosul. Mást jelentett Kuncz Aladár vagy Tamási Áron műve megszületésekor, és mást jelent ma. Géczi A. János vagy Muszka Sándor jelenléte ebben a kötetben mindenképpen egy másféle olvasat meglétéről tanúskodik, ugyanakkor talán ennél is jelentősebb újdonság az esszé műfajának kitüntetett értékelése: „A jól megírt esszé a legdemokratikusabb szellemi forma (...). Az olvasó (...) nem csupán más nemzetek kultúrájával szemben idegen, hanem saját kultúrájának korábbi korszakaival szemben is. Vagy akár a kortársak alternatív kultúrájával szemben. Ezekbe a kultúrákba kitűnő bevezetést nyújt az esszé – hiszen az esszényelv a megértés, az érvelés nyelve.”

Demény Péter – Láng Zsolt

BOTANIKUSAN DEKADENS

PAPP ZAKOR ILKA: *ANGYALVACSORA*. BP., FÍSZ–PRAE, 2015.

DP: Milyen történeteknek neveznéd az *Angyalvacsora* történeteit?

LZs: Bajban vagyok. Nem tudom, történeteknek lehet-e ezeket a szövegeket nevezni.

DP: Akkor minek neveznéd őket? És miért nem történeteknek?

LZs: Meséknek. Szövegeknek. Te? Szerinted történetek?

DP: Mesék, de hát egy mese nem történetet mesél?

LZs: Ezek a mesék többnyire állapotokat, helyzeteket írnak le. Mi történik például az *Angyalvacsora* című mesében? Angyalhúst esznek... Egy másikban egy magatehetetlen gyereket kint hagynak az erdőben... Úgy érzem, kevés a mozgás ahhoz, hogy valami történet elinduljon.

DP: Ezt én is éreztem, a mosómedvévé változó lány is beszorul a buszajtóba. A viszonyok statikusak, a helyzetek archetipikusak, és közben sok az állat.

LZs: Vagy ott van a talán legerősebb szöveg, a *Hélium*, az is inkább állapotleírás: egy kéregető kalapjába minden nap beleöntenek egy adag kaviárt...

DP: Elvarázsolt tájon mozognak a szereplők, és a szövegeket mindig egyes szám első személyben meséli valaki.

LZs: Lehet, hogy a mesélés tétje nincs eléggé érzékeltetve. A *Hélium* mesélője belevész a leírás akrobatikájába, nem üt át meséjén saját története. Ahhoz tudnám hasonlítani, ami a *Sorstalanság* filmváltozatában történt: szép volt, de erőtlen.

DP: Értem, így már értem, sőt, egyet is értek, bár engem a könyv szépsége elbűvölt. Szecessziósnak éreztem, mint egy Andersen-mesét. Olykor pedig erőltetettnek, például a sakknovellát.

LZs: Az első darab, a *Kesztyűcske* igazán jó kezdet, az erdőbe kitett lány kétségbeesése, ahogy átszűrődik az ártatlanság és a naivitás, a felnőttek világában bízó gyerektudat fátylán, lebilincsel és várakozással töltött el. De aztán nem ez a vonal erősödött. Mintha a későbbiekben a kötet könnyebb utat választott volna. De talán méltánytalan első kötetben a tökéletest számonkérni.

DP: Már az is valahogy a levegőben maradt. Szerintem jó kezdet ez, van miből kiindulni, van mit lefaragni, van mire figyelni.

LZs: Emlékszel Máté Angi első kötetére? Annak a hangulata idéződött fel bennem.

DP: Igen, de az történet volt valóban, súlyos elhallgatásokkal.

LZs: Így van.

DP: Miért van mindenütt erdő, állat, csiga?

LZs: Nem tűnt fel eddig. De valóban, a rothadás, a burjánzás, a nedvek kiszámíthatatlan áramlása még a városi környezetben is jelen van.

DP: Érdekes világ, botanikusan dekadens.

LZs: Tetszettek az érzékek játéka, hogy annyi mindent kipróbál: milyen, ha nem tud megmozdulni, milyen, ha nem lát, milyen, ha nem tapint, milyen, ha vízben él stb. Tetszett, hogy nem komolykodik.

DP: Általában nem, de éppen az első történetet lerontja a zárójeles megjegyzés a végén. („De a megbocsátás mindennél fontosabb, így hát mégis elindultam vele hazafelé.”)

LZs: Nem tudom, ilyenkor jó-e egy erős szerkesztő, vagy jobb hagyni, hogy kiíródjanak a sallangok is. Állítólag, ha különféle kenőcsökkel elnyomod a kiütéseket, előjönnek valami súlyosabb módon.

DP: De egy szerkesztőtől talán többet tanult volna, mint a mi megjegyzéseinkből, melyeket vagy elolvas, vagy nem. Egyébként szerkesztőnek lenni mesterség, melynek a munkaköri leírásába nemcsak az tartozik bele, hogy ha a szerző „papagályt” ír, akkor én kijavítom.

LZs: Véletlenül párhuzamosan olvastam ezt a könyvet Jeanette Winterson első könyvével, a *Nem a narancs az egyetlen gyümölcs*-csel. Az is valamiképpen hasonló hangulatban kezdődik, és aztán eltökélten ezt viszi tovább, ezt a kiszolgáltatottságot írja meg, lejut egészen a mélybe. Szerkesztőként én hasonló könyveket adtam volna a szerző kezébe.

DP: Ez is jó módszer, bár időigényesebb.

LETTRE PARISIENNE

Tisztelt Látó!

Azt hittem, Bob Dylan kitüntetése után nem érhet újabb irodalmi meglepetés 2016 során. De kiderült, tévedtem.

Nagyrabecsült Demény Péter barátom hivatalos úton (de azért hál'istennek még mindig a régi hangnemben, pénzt, paripát, fegyvert sem kímélve) arról értesített, hogy a *Látó* szerkesztősége nekem ítélte a folyóirat idén épp negyedszázados nívódíját, méghozzá „esszé” kategóriában.

Nagy megtiszteltetés ez, nemcsak a kerek évforduló, hanem a villámgyorsan leguglizott díjnyertes – rokonokat, évfolyam-, tanár- és focitársakat, mi több: tanítványokat felvonultató – illusztris névsor ismeretében is. Nagyon örülök, hogy Casanova levelei fordításának kommentárja esszének minősül, mert azt bizonyítja, mennyire esetleges a sok megszállott kollégám által véresen komolyan művelt irodalomtudomány fogalmi rendszere. Annak pedig még jobban örülök, hogy a lap döntőbírái Marosvásárhelyen székelnek, abban a városban, ahol hajdanán szívemhez közel álló, igen szép és tehetséges, barna éjfél pillantású hölgyek folytattak tanulmányokat, akiket bizonyára Casanova is megirigyelt volna.

A város és lakói, valamint Arany János és a nagy Giacomo elégikus felidézése után rátérnék mondanivalóm harmadik, egyben utolsó és legfontosabb pontjára: a folyóiratban való közlés méltányosságára. Ha jól számolom, huszonhat éves fennállása óta háromszor írtam a *Látóba*. Ebből kettőt díjjal honoráltak. Így nem túlzás azt állítani, hogy sehol a világon nincs még egy ilyen, szerzőivel szemben ennyire tisztességes és nagyvonalú magyar nyelvű folyóirat. Ráadásul szerkesztői kifejezetten frankofilek, némelyikük pedig egyenesen frankofón; megannyi újabb balzsam a szívre – *baume au coeur* (bómmokőr) –, ha szabad ily keretben fogalmaznom. Nincs is hát értelme a további szószaporításnak: a díjat ismételten, jóleső érzéssel és tisztelettel megköszönve, sok sikert kívánok a színvonalas folytatáshoz!

A távoli Lutéciából, baráti üdvözléssel,

Kányádi András

Elhangzott 2016. december 10-én, a Látó nívódíjainak átadásakor.

TALÁLT VERS

Charles Baudelaire

(1821–1867)

DON JUAN A POKOLBAN

Alighogy don Juan Hádeszbe szállt a rémes
vízre a Cháronnak ott már obulust adott,
egy koldús, zordszemű s kevély, mint Antisthénés,
két kézre evezőt vak dühhel ragadott.

Csüggő keblekkel és szétnyíló köntösökben
vonagló nőcsapat kelt a vak ég alatt:
nagy, áldozati nyáj, tolongtak egyre többen,
s jajjuk, mint bús uszály, a csónakkal haladt.

Röhögve Sganarelle bérért nyújtotta karját,
míg don Luis a mély parton bolyongni húnyt
lelkeknek reszkető ujjal mutatta sarját,
fiát, ki dölőfösen szórt ősz fejére gúnyt.

A szűzi és sovány Elvira, fázva, gyászban,
férjét, a hűtelent s a drágát, nézte még:
búcsú-mosolyra várt, hol még a régi lázban
szavalt első szavak szelíd visszfénye ég.

Egy roppant kőszobor, vad fegyverek vitéze,
a kormányt nyomta le s oszolt az éjszín ár;
ám hűs göggel a hős, kardjára dőlve, nézte
a felszántott vizet, – mást meg se látva már.

TÓTH ÁRPÁD fordítása

NÉVJEGY

Mintelen kisütött a nap,
és megfeketedett a fáj az
erős fénytől.

A stylized, cursive handwritten signature in black ink, located at the bottom right of the text area.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982